

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

На правах рукопису

ЧЕРКАШИНА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 316.354:316.3 (477) ”312”

**ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОДІЖНИХ РУХІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
соціологічних наук

Науковий керівник
Дублікаш Тетяна Миколаївна
кандидат соціологічних наук,
доцент

Харків – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ	
ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ РУХІВ	15
1.1 Теоретичні підходи до вивчення суспільних рухів.....	15
1.2 Сучасні суспільні рухи: основні ознаки та характеристики	39
1.3 Особливості молодіжних рухів: сутність, класифікація, функції.....	45
1.4 Молодіжні організації як інституціональна форма молодіжних рухів.....	68
Висновки з розділу І	82
 РОЗДІЛ ІІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ	88
2.1 Теоретичні основи дослідження територіальної спільноти.....	88
2.2 Херсонщина як територіальна спільнота: характеристики розвитку.....	99
2.3 Історія становлення молодіжних рухів та організацій Херсонщини.....	111
2.4 Види та напрями діяльності локальних молодіжних організацій Херсонщини.....	123
Висновки з розділу ІІ.....	144
 РОЗДІЛ ІІІ ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ХЕРСОНЩИНИ.....	150

3.1	Аналіз сучасного стану молодіжних організацій Херсонщини: оцінка лідерів та керівників.....	150
3.2	Розвиток та діяльність молодіжних організацій Херсонщини: громадська думка молоді.....	170
3.3	Перспективи розвитку молодіжних організацій в умовах локальної територіальної спільноти.....	181
	Висновки до розділу III.....	188
	ВИСНОВКИ	192
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	210
	ДОДАТКИ	234

ВСТУП

Актуальність теми. Кардинальні політичні та соціальні трансформації, економічна нестабільність, які переживає сьогодні Україна, суттєво позначились на формах участі громадян у розв'язанні соціальних проблем. Зросла значущість діалогу влади з громадськістю. Підвищилась роль громадських організацій, рухів, асоціацій та груп громадян у вирішенні актуальних питань суспільного розвитку, подоланні кризових явищ у всіх сферах життєдіяльності українського соціуму.

На тлі подій 2013-го року загострилась проблематика участі молоді в колективних соціальних діях, з новою силою постали питання форм та засобів реалізації молоддю специфічних групових інтересів. Особливої актуальності, з огляду на децентралізацію, також набуває вирішення соціальних проблем регіональних громад та спільнот. Соціально-політичні, управлінські процеси супроводжуються прагненням молоді відстоювати групові інтереси та цілеспрямовано впливати на життя й розвиток власного регіону. Результатом усвідомлення молоддю своїх специфічних (щодо інших соціальних груп) потреб є виникнення молодіжних рухів та організацій. Сьогодні в Україні, за статистикою, існує чимало таких рухів та організацій; деякі з них беруть активну участь у політичному житті країни. Вивчення функціонування цих рухів та організацій видається актуальним та важливим завданням для соціологічної науки. Зауважимо також, що, попри формально значну кількість існуючих рухів та організацій та очевидну політичну активність деяких з них, питання про те, наскільки вони репрезентують інтереси різних підгруп молоді, якою мірою молодь долучена до функціонування цих рухів та організацій та чи задоволена молодь ними як інструментом реалізації власних інтересів, також залишаються відкритими, обумовлюючи актуальність теми дисертаційного дослідження.

В межах регіонів сьогодні існують як філіали загальнонаціональних молодіжних організацій, так і власні (регіональні) молодіжні об'єднання.

Такі регіональні молодіжні організації набувають особливої значущості в умовах сучасного українського суспільства, адже вони, порівняно з загальнонаціональними та «позавіковими» організаціями, більш наближені до проблем територіальної спільноти, зокрема її молодіжних когорт. Як форма інституціоналізованих колективних дій, молодіжні рухи та організації виступають одним із засобів привернення уваги місцевих спільнот до потреб молоді. З огляду на це, потребує дослідження характер функціонування та перспективи розвитку молодіжних рухів та організацій регіонального рівня, чинні напрями діяльності та поява нових напрямів, наявні норми, що регулюють діяльність організацій, роль молодіжних рухів та організацій у житті сучасного українського суспільства та перспективи їхнього розвитку.

Складнощі регіонального розвитку найчастіше пов'язані із браком можливостей інтенсивного розвитку порівняно із загальнонаціональним рівнем. Але щодо молодіжних рухів та організацій ситуація дещо інша: на регіональному рівні молодь не користується тими можливостями задоволення своїх потреб та реалізації інтересів, які надають існуючі рухи та організації. Можливості інституційного середовища, якщо позначати, услід Д. Норту та Л. Девісу, цим терміном породжену системою інститутів сукупність фундаментальних норм (як формальних, так і неформальних) та санкцій, що впорядковують людську взаємодію в певній сфері соціальної діяльності, переважають фактичний попит молоді на ресурси інституційного середовища. Отже, проблематика дисертаційного дослідження є об'єктом аналізу міждисциплінарних досліджень.

Вивченню суспільних рухів та розвитку молодіжного руху присвятили свої праці такі західні вчені: Р. Айерман, Г. Блумер, М. Вуазен, Т. Гарр, Р. Дарендорф, Е. Джемиссон, М. Залд, У. Корнхаузер, А. Мелуччі, Ф. Нулмейер, М. Олсон, Д. Ракше, Н. Смелзер, Ч. Тіллі, А. Турен, Н. Флігстін, Е. Фромм, Ю. Хабермас, П. Штомпка та інші.

Серед вітчизняних дослідників, які розглядали проблеми молодіжних рухів, слід відзначити наукові доробки В. Барабаша, В. Березовського,

М. Головатого, В. Головенько, В. Кононова, К. Плоского, Є. Подольської та інших.

Дослідження участі молоді та молодіжних рухів в житті країни, в управлінні політичними та суспільними процесами, в державотворчих процесах займалися І. Ільїнський, Є. Косенко, М. Михальченко, В. Мошняга, В. Криворученко, Є. Головаха, Н. Паніна, О. Корнієвський та інші.

Проблемі діяльності молодіжних формувань присвячено роботи таких авторів, як О. Амбарцумов, О. Бастиркін, О. Бутенко, К. Волкова, О. Запісоцький, О. Здравомислова, В. Кантор, В. Колонтай, В. Лісовський, В. Пертцик, О. Попова, М. Топалов, І. Фролов, Е. Ширяєв, О. Ямпольська.

Дослідженню різних аспектів функціонування молодіжного середовища, засад формування молодіжної політики, розвитку молодіжного руху присвячено роботи таких дослідників, як О. Алексеєва, В. Афанасьєв, Е. Базовкін, О. Балакірєва, О. Бенъ, І. Бестужев-Лада, Ю. Волков, М. Головатий, В. Головенько, Н. Головін, Г. Дилігенський, М. Кодін, О. Корнієвський, В. Криворученко, В. Кулик, В. Луков, М. Перепелиця, Л. Сокурянська, Н. Черниш, В. Чупров, С. Щудло, В. Якушик, О. Яременко.

Проте проблему функціонування молодіжних рухів та організацій у вітчизняній науці достатньою мірою не досліджено: недостатня увага приділяється спрямованості та видам діяльності молодіжних організацій, появі «нових полів» та напрямів у їх діяльності, нормам, що існують всередині організації, ролі молодіжних організацій та рухів у сучасному житті країни, регіону, молоді. Достатньо не вивчено регіональний аспект функціонування молодіжних рухів та організацій, вплив територіальної спільноти на функціонування молодіжних рухів та організацій.

Проблемна ситуація, яка викликала необхідність дисертаційного дослідження, – це невідповідність можливостей інституційного середовища та реальної активності молодіжних рухів та організацій. Насамперед ця проблема стосується саме регіонального рівня функціонування молодіжних рухів і організацій, адже на національному рівні можливості інституційного

середовища реалізуються більшою мірою, завдяки чому спостерігається більша активність молодіжних рухів та організацій. Це зумовлює практичну актуальність дослідження. Наукова актуальність дослідження зумовлюється низьким розвитком досліджень функціонування молодіжних рухів та організацій на регіональному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами і планами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Соціологічний аналіз практик політичного екстремізму в сучасній Україні та країнах Східної Європи» (2009-2011) (номер державної реєстрації 0109u000553).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є комплексне вивчення процесу розвитку, становлення та функціонування молодіжних рухів та організацій в умовах територіальної спільноти, чинників, що впливають на їх розвиток в умовах локальної територіальної спільноти.

Для досягнення поставленої мети сформульовано наступні *задачі*:

- проаналізувати молодіжні організації за допомогою неоінституціональної концепції «нових полів»;
- розглянути теорії «мобілізації ресурсів» та концепцію «нових рухів» як інструмент аналізу молодіжних рухів та організацій;
- виявити умови життєдіяльності херсонської спільноти, що спонукають молодь до створення рухів та організацій;
- розробити систему показників, що дозволять схарактеризувати розвиток молодіжних рухів на Херсонщині;
- охарактеризувати сучасні молодіжні рухи та організації Херсонщини та розробити їх типологію;
- визначити специфіку реалізації формальних і неформальних норм та правил у діяльності молодіжних організацій Херсонщини.

Об'єкт дослідження: сучасні молодіжні рухи та організації Херсонщини.

Предмет дослідження: функціонування та перспективи розвитку молодіжних рухів та організацій в умовах територіальної спільноти Херсонщини.

Методи дослідження. Досягнення мети та реалізація задач дослідження забезпечувались шляхом використання як загальнонаукових, так і спеціальних методів: аналізу і синтезу (для дослідження різновидів молодіжних рухів та організацій, їх особливостей), історико-порівняльного методу (з метою вивчення процесу становлення молодіжного руху в часовій перспективі), методу системного аналізу (для дослідження молодіжного руху як системи, що складається з взаємозалежних елементів), типологічного аналізу (для виокремлення типів молодіжних організацій). Основними методами отримання первинної соціологічної інформації стало експертне опитування лідерів молодіжних організацій м. Херсона та Херсонської області (для вивчення напрямів діяльності херсонських організацій, окреслення наявних проблем, можливостей їх розв'язання), анкетне опитування молоді Херсонщини (з метою вивчення громадської думки щодо існування, розвитку, діяльності молодіжних організацій, членства та участі в них, обізнаності про їх діяльність та послуги). Для аналізу емпіричної інформації використовувалися методи статистичного аналізу.

Теоретико-методологічні засади дослідження пов'язані з концепціями неоінституціоналізму (Д. Норт, Н. Флігстін), колективної дії (М. Олсон), структурації (Е. Гідденс), «мобілізації ресурсів» (Дж. Мак Карті, А. Турен), «нових суспільних рухів» (А. Мелуччі, Н. Смелзер).

Емпіричну базу дослідження склали дані опитування лідерів та керівників молодіжних організацій м. Херсона та Херсонської області (опитані 26 лідерів та керівників), проведеного протягом січня – березня 2013 р. (були опитані керівники та офіційні лідери молодіжних громадських організацій), а також дані анкетного опитування молоді міста Херсона та області (вибіркова сукупність опитаних представників молодого покоління міста Херсона та Херсонської області склала 384 особи). Також було

проаналізовано статистичні дані щодо молодіжних організацій Херсонської області та статутна документація цих організацій.

Для опитування лідерів та керівників молодіжних організацій було відібрано 26 лідерів відповідно до прямої математичної пропорції – кількість експертів дорівнювала четвертій частині від кількості фактично чинних молодіжних організацій відповідного виду та напряму діяльності. Відтак серед 172 молодіжних організацій, за інформацією Управління юстиції в Херсонській області, 68 виявилися фіктивними, або, як зазначено в документації, припинили свою діяльність. Серед 104, що функціонують, обрано у відповідній пропорції, враховуючи види та напрями їх діяльності, наступні: громадсько-політичні молодіжні об'єднання (7 з 31), об'єднання за інтересами (14 з 58), фахові молодіжні організації (2 з 9), молодіжні крила політичних партій (1 з 3), національні молодіжні організації (1 з 2) та студентський рух (1 з 1).

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розв'язанні важливого наукового завдання в галузі соціології молоді – визначенні чинників функціонування та розвитку молодіжних рухів та молодіжних організацій на регіональному рівні (на прикладі Херсонської області), а саме:

вперше:

– завдяки застосуванню до аналізу діяльності молодіжних організацій неоінституціональної концепції «нових полів» молодіжні рухи та організації визначено як гнучка система, що реагує на виклики часу та реалізує можливості, які розкриваються перед нею; «нові поля» в контексті виникнення та розвитку молодіжних рухів та організацій розглядаються як нестатутні види та напрями їхньої діяльності, що утворюються під впливом трансформаційних процесів (в економіці, політиці, соціальному житті тощо), спрямовані на використання можливостей інституційного середовища та актуалізують нові правила та норми, які відповідають новому стану організацій;

– схарактеризовано специфіку реалізації та сприйняття формальних (умови членства, проведення загальних зборів, затвердження внесків тощо) та неформальних (наявність певних традицій, що склалися в межах організації), норм та правил, що регулюють діяльність молодіжних організацій, а саме: доведено, що в діяльності молодіжних організацій формальні та неформальні норми й правила часто не розрізняються членами організації та керівництвом, що впливає на їхнє дотримання чи нехтування ними; більшість молодіжних рухів та організацій не дотримуються формальних норм та правил, які регламентуються державною та статутною документацією; зазвичай члени молодіжних організацій надають перевагу неформальним нормам, що часто призводить до невиконання головних функцій й позначається на результативності діяльності молодіжних організацій тощо;

– запропоновано та обґрунтовано типологію молодіжних рухів та організацій: за критерієм використання можливостей «нових полів» у їхній діяльності виокремлено консервативні, інноваційні та нейтральні; за метою використання можливостей «нових полів» – матеріалістично орієнтовані (спрямовані на одержання матеріальної користі для вузького кола осіб, перш за все керівництва організацій), постматеріалістично орієнтовані (спрямовані на самоактуалізацію та самореалізацію її членів); за напрямками діяльності – «сервісні» (діяльність яких спрямована на надання тих чи інших послуг молоді) та «адвокативні» (діяльність яких спрямована на захист прав молоді); за політичною включеністю – політизовані та неполітизовані; за ставленням до влади – провладні, опозиційні та нейтральні; за критерієм наявності реальної діяльності – номінальні та реальні; за простором функціонування – віртуальні та реальні; за мотивами участі – цілераціональні, ціннісно-раціональні; за стилем керівництва – авторитарні (лідерські) та демократичні. З'ясовано, що в Херсонській області переважають молодіжні організації, які мають ознаки змішаного типу; ситуативно інноваційних, матеріалістично орієнтованих, сервісних, неполітизованих, нейтральних до влади організацій;

удосконалено:

– наукову характеристику сучасних молодіжних рухів та організацій Херсонщини, зокрема до таких ознак, як наявність мети, ціннісних засад, певної соціальної бази, організаційної структури, формального/ неформального членства, політичної включеності/виключеності, додано вікову неоднорідність членів організації, гнучкість базових ціннісних, духовно-моральних орієнтирів, мало чисельність, низьку ступінь організованості, варіативність у напрямках діяльності, «штучність» та номінальність рухів, пріоритетність особистих мотивів та інтересів учасників руху;

дістало подальший розвиток:

– наукове уявлення щодо причин низького рівня участі молоді в діяльності молодіжних організацій, зокрема протиріччя між уявленнями самої молоді про свою пасивність та її оцінкою лідерів молодіжних організацій. Серед причин громадської пасивності молоді лідери зазначають: відсутність у неї сформованої соціальної позиції, матеріалістично орієнтовані життєві пріоритети, віртуалізацію соціальної взаємодії, спричинену появою нових форм комунікації. На думку молоді, причини її пасивності полягають у відсутності інформації про діяльність молодіжних організацій, зневірі у спроможності суттєво впливати на вирішення власних проблем, нагальній необхідності вирішення економічних проблем;

– система показників, що вказують на фактори, які гальмують розвиток молодіжних рухів на Херсонщині, зокрема щільність, номінальність, меркантильність, ситуативність виникнення, політична ангажованість, формалізованість, використання застарілих методів роботи з молоддю; більшість організацій обирають та здійснюють діяльність переважно за тими напрямками, які надають можливість отримати фінансування або матеріальну підтримку з-за кордону;

– наукові уявлення щодо соціальних умов життєдіяльності територіальної спільноти Херсонської області, що спонукають молодь до

створення молодіжних організацій, які б допомагали їй вирішувати проблеми, що виникають. Якщо на загальнотеоретичному рівні виділялися такі умови, як соціально-політичні трансформації в країні, економічна та правова незахищеність молоді, нерозвиненість дозвілєвої інфраструктури, то емпіричні дослідження в Херсонській області дозволили виділити також такі, як: полікультурність, міграція працездатного населення, поширення молодіжного безробіття, недостатньо розвинута освітня інфраструктура, зростання молодіжної та підліткової злочинності, поширення захворювань та зростання смертності серед молоді, нагальна потреба в житлі для молоді та молодих сімей тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Розробки та висновки, запропоновані в дисертаційному дослідженні, поширюють наукові уявлення про розвиток та функціонування молодіжних рухів та організацій у сучасній Україні, зокрема в Херсонському регіоні.

Результати дослідження можуть бути теоретичною базою для подальшого вивчення суспільно-політичних процесів, у тому числі процесів модернізації соціальної структури сучасної України; у дослідженні структурних елементів формальних молодіжних груп та об'єднань; у вивченні причин та мотивів вступу та участі молоді в такого роду об'єднання.

Дослідження специфіки функціонування молодіжних рухів і молодіжних організацій в умовах херсонської територіальної спільноти може бути використано для вдосконалення та корегування основних напрямів як загальнодержавної, так і регіональної молодіжної політики України.

Результати і висновки роботи можуть бути використані в роботі державних органів, органів місцевого самоврядування, міських рад, у роботі молодіжних рад, молодіжних організацій тощо.

Результати теоретичного аналізу і практичних досліджень застосовувались у підготовці лекцій і практичних занять з таких навчальних

курсів, як «Соціологія», «Соціологія молоді», «Соціологія громадських рухів», «Громадські об'єднання в Україні» тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею. Усі результати і висновки дослідження, що містяться в дисертації, отримано автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи та висновки обговорювались на засіданнях кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Результати дослідження доповідались на міжнародних, всеукраїнських та обласних науково-практичних конференціях, а саме: VI, VII, IX Міжнародних конференціях «Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління» (Донецьк, 2010, 2012, 2013); XV, XVI Міжнародних наукових конференціях «Харківські соціологічні читання» (Харків, 2010, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців до роботи з соціально дезадаптованими і маргінальними групами населення» (Херсон, 2010); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Житомир, 2011); Міжнародній науковій конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Київ, 2012); Міжнародній заочній конференції «Соціологія, Політологія, Філософія та Історія: сучасні тенденції розвитку» (Новосибірськ, 2012); I Міжнародній дистанційній науково-практичній конференції «Вища освіта в сучасному світі» (Ростов-на-Дону, 2012); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Запобігання насильству та екстремізму в молодіжному середовищі» (Херсон, 2011); на Херсонській обласній конференції «Державне громадське управління сучасного закладу освіти» (Херсон, 2009); на Херсонській обласній конференції «Участь молоді у процесах прийняття рішень» (Херсон, 2010).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 15 публікаціях, 7 з яких опубліковано у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань, затверджених

МОН України (6 з них – у фахових виданнях з соціологічних наук), 3 – у закордонних періодичних виданнях та 1 тезах доповідей на наукових конференціях.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ

СУСПІЛЬНИХ РУХІВ

1.1 Теоретичні підходи до вивчення суспільних рухів

Науковий підхід до аналізу концепцій вивчення суспільних рухів передбачає виявлення тенденцій, законів їх формування та розвитку, визначення основних понять, категорій, за допомогою яких проводиться аналіз теорій та концептуальних підходів; а також вивчення особливостей суспільних рухів, їх якісних характеристик, виявлення проблем, які намагається розв'язати суспільство за допомогою них; виявлення найбільш ефективного методу дослідження процесу становлення, функціонування певних суспільних рухів.

Складність і багатоаспектність явища суспільних рухів та недостатня кількість напрямів дослідження таких феноменів у нашій та інших європейських країнах ускладнює відсутність та формування загальної теорії рухів. Сьогодні вітчизняні соціологи досить часто звертаються до західних теорій, використовують розроблені ними підходи, аналізують подібні елементи та різницю в процесах.

Існує багато типологій явища суспільних рухів. У своїй роботі ми наведемо дві класифікації, які, на нашу думку, є найбільш поширеними й використовуються як у західній, так і у вітчизняній соціологічних науках. Перша передбачає розподіл на дві групи теоретичних уявлень, які розглядають суспільні рухи з двох полярних точок зору, інша – переважно авторські підходи (зокрема, Е. Гідденса, М. Олсона, Н. Флігстіна) розуміння суспільних рухів, їх роль та значення в суспільстві.

У соціологічній науці в межах визначення феномена «суспільний рух» наявні розбіжності, пов'язані з тим, що частина дослідників розуміє під «суспільним рухом» масові розрізнені дії людей, які прагнуть до досягнення однієї й тієї ж мети (М. Діані, А. Турен, Н. Смелзер, Є. Вятр, Ю. Волков, А. Тьомкіна та ін.). Рухи розглядаються ними як мережі взаємодії між індивідами, групами, організаціями [210, с. 22]. У соціальній мережі, як правило, немає єдиного центру, жорстко централізованої структури управління. У ній переважають сили самоорганізації. Правила поведінки елементів мережі мають в основному неформальний характер. Суспільні рухи уявляються як соціальні процеси, пов'язані з колективними діями людей, які не входять до складу формальних організацій, і спрямовані або на здійснення соціальних змін, або на запобігання останніх.

Інша група дослідників акцентує увагу на певній організаційній оформленості подібних соціальних суб'єктів (О. Здравомислова, М. Кодін, В. Головін та ін.). Наприклад, М. Кодін вважає, що суспільним рухом є одна з форм громадських об'єднань, масова самодіяльна організація, «створена для надання тиску на органи влади та вираження політичних вимог зацікавлених груп населення» [82, с. 48]. У цьому визначенні увага акцентується на певній структурованості, стійкості рухів, що може замінятися терміном «організація».

До першої групи дослідників, які розглядають суспільні рухи як колективну діяльність, можна віднести відомого французького соціолога А. Турена, який, зокрема, вважає рухи діючими акторами. На його думку, рух – «така форма колективної діяльності, за допомогою якої соціальні спільноти втручаються в хід історії. Суспільні рухи мають конфліктний і наступальний характер: вони заперечують ті чи інші параметри наявних суспільних відносин та культурних моделей і тим самим виступають як фактори змін» [188, с. 9-10]. На думку А. Турена, рух є «основою класової боротьби, іншими словами, дією класових сил, спрямованих на контроль за історичністю» [189, с. 64].

У соціологічних працях досить часто зустрічається поняття «соціальні рухи», що завжди йде поряд із терміном «суспільний рух», або навіть замінює його. Проаналізувавши визначення та зазначені дефініції, доходимо висновку, що ці два поняття – «соціальний рух» та «суспільний рух» – вживаються як тотожні й синонімічні. Ми погоджуємось із цим, бо вважаємо, що суспільний та соціальний рух є одним і тим самим суспільним явищем, який не може існувати поза соціумом. А також дані поняття містять одне смислове навантаження – організована форма суспільної (колективної) діяльності, що характеризується самоорганізацією, самокерованістю, самоврегульованістю, функціональною раціональністю, орієнтацією на представництво інтересів соціальних груп, спільнот, суспільства в цілому, що мають певну структурну стійкість та функціонують протягом тривалого часу, можуть мати як фіксоване членство так і діяти на основі участі.

П. Штомка пропонував таке визначення: «Під соціальними рухами ми маємо на увазі вільно організовані колективи, що діють спільно в неінституалізованій формі для того, щоб провести зміни в суспільстві» [210, с. 239].

Усі вищенаведені дефініції підкреслюють неінституалізованість рухів.

Представник теорії колективної поведінки Г. Блumer визнавав особливе значення суспільних рухів, коли визначав їх як «колективні ініціативи для встановлення нового соціального порядку» [218, с. 376]. Ми погоджуємось із цим твердженням, бо вважаємо, що основою для функціонування суспільних рухів є колективна ініціатива. Учасники рухів – це, перш за все, ініціативні громадяни, які «на суспільних засадах», добровільно прагнуть визначити коло інтересів і досягти поставленої мети. Розуміючи під «колективною поведінкою» будь-яку групову активність, за якої індивіди діють разом таким чином, що між ними існує розподіл праці й певне взаємне пристосування різних ліній індивідуальної поведінки, Г. Блumer виділяв елементарні колективні групування (наприклад, штовханина, натовп, паніка, бунт, повстання, страйк, маса, громадськість) і

більш складні, організовані форми колективної поведінки, до яких зараховував соціальні рухи, соціальну організацію, інститути. Форми колективної поведінки першого типу елементарні, природні, спонтанні, діють за допомогою примітивних механізмів колективної поведінки і виникають за певних відповідних обставин.

Г. Блумер розподіляв рухи на три види: «загальні», «специфічні» й «експресивні». До «загальних» він відносив рухи, що мають єдиний напрям і загальну досить розпливчасту мету. Подібним рухам властивий низький ступінь управління та контролю, неусталене керівництво: правозахисний, екологічний та інші рухи. На відміну від них «специфічні» рухи мають чітко визначену мету, мають свою структуру – організацію, постійне керівництво, членський склад, індивіди посідають певні статусні позиції. «Експресивні» рухи не мають на меті змінити соціальну дійсність, але у свою чергу впливають на характер соціального ладу та індивідуальності людей. Як приклад Г. Блумер наводить релігійні рухи та моду [27, с. 168-215]. На наш погляд, такий поділ рухів цілком обґрунтований.

Ми поділяємо думку Г. Спенсера стосовно того, що суспільні рухи все ж таки є швидше організованою, ніж спонтанною формою колективної поведінки, більш структуровані, у них наявний розподіл соціальних ролей, є постійний лідер або керівництво. Проведене автором дослідження (зокрема, напівструктуроване інтерв'ю з лідерами формальних молодіжних організацій) засвідчило, що для українського суспільства саме «специфічні» (за вищезазначеною класифікацією Г. Блумера), організаційно оформлені рухи є найбільш активною і успішною формою рухів.

У соціології суспільних рухів можна виокремити декілька підходів до вивчення феномену «суспільні рухи»:

- 1) теорії «масового суспільства» та «колективної поведінки», які репрезентують такі соціологи як Г. Блумер, У. Корнхаузер, С. Ліпсет, Е. Фромм та інші;

- 2) теорії відносної депривації, авторами якої є Т. Гарр, Л. Кілліан, Н. Смелзер;
- 3) теорія «мобілізації ресурсів», представниками якої є В. Гамсон, М. Залд, Дж. Маккарті, А. Обершол, Ч. Тіллі, А. Турен;
- 4) теорія колективної дії М. Олсона;
- 5) «конфліктні» теорії, репрезентовані Р. Дарендорфом, Д. Ракше, Ф. Нулмейером;
- 6) теорія структурації Е. Гідденса;
- 7) сучасні когнітивні теорії, представлені такими науковцями як Р. Айерман та Е. Джеміссон;
- 8) неоінституціоналізм (Р. Коуз, Д. Норт, Н. Флігстін, В. Радаєв, О. Вільямсон);
- 9) концепція «нових» суспільних рухів, яскравими представниками якої є М. Вуазен, Р. Інглехард, А. Мелуччі, Н. Смелзер, А. Турен, Ю. Хабермас, П. Штомпка.

Теорії «масового суспільства» та «колективної поведінки». Однією з найперших груп теорій, що виникли разом зі становленням соціології суспільних рухів у середині 60-х рр.. XX ст., була теорія «масової свідомості» та «колективної поведінки», представлена іменами таких учених, як Г. Блумер, У. Корнхаузер, С. Ліпсет, Е. Фромм та ін. [70, с. 29].

Теорії «масового суспільства» – це теорії, які розглядають масовість як вирішальну характеристику всіх процесів, що відбуваються в суспільстві і пояснюють його специфіку.

Представниками цієї групи теорій суспільні рухи розглядались як антиінституціональна поведінка груп людей, що виникає як реакція на соціальну напругу; суспільні рухи тлумачаться як один із видів колективної поведінки та пов'язуються із такими поняттями, як «натовп», «маса», «публіка».

Фундаментальні теоретичні розробки в межах символічного інтеракціонізму належать Г. Блумеру, Е. Гоффману, Дж. Міду. Вони

здійснили масштабні дослідження масової поведінки в громадських місцях, чуток, паніки, механізмів поведінки натовпу і великих груп людей.

Інтеракціоністи дотримуються позиції, згідно якої соціальні інститути формуються як результат певного «колективного порядку», який своєю чергою вибудовується в процесі сприйняття «узагальненого іншого», тобто тих поглядів, що їх ми тримаємо в собі відносно інших.

У працях Г. Блумера масу представлено людьми, які беруть участь у масовій поведінці (наприклад, збуджені якоюсь подією національного масштабу), або беруть участь у земельному бумі чи цікавляться судовим рішенням якоїсь справи, звіти про яку публікуються в пресі, або беруть участь у великомасштабній міграції.

Поведінка маси залежить від мети індивіда задовольнити власні потреби. Форма масової поведінки вибудовується із індивідуальної діяльності, а не з домовленої дії. Ці індивідуальні дії, насамперед, виступають у формі виборів (вибір зубної пасти, книги, моди, філософії або релігії), які є відповіддю на незрозумілі пориви та емоції, які збуджують об'єкт масової цікавості. Коли масова поведінка організовується, наприклад, у будь-який рух, вона перестає бути масовою поведінкою, але за своєю природою переростає в суспільну. Уся сутність її змінюється, набуваючи певної структури, програми, створюючи традиції, правила, культуру.

За Г. Блумером, масове суспільство – це повна протилежність традиційного суспільства – суспільство, яке постійно змінюється [26, с. 173-175].

Аналізуючи суспільні рухи крізь призму теорій «масового суспільства» та «колективної поведінки», Г. Блумер за домінанту брав «...колективні підприємства, спрямовані на встановлення нового устрою в житті, виникнення котрих зумовлене, з одного боку, незадоволеністю формою буття, з іншого, – бажанням та сподіванням на новий устрій побудови життя» [206, с. 308].

Найбільш відомою з цієї групи теорій сьогодні є концепція У. Корнхаузера, який намагався синтезувати аристократичну теорію порушення влади та демократичну теорію розпаду, й не відносив масове суспільство ані до тоталітарного, ані до індустріального. Структура масового суспільства у нього характеризується процесом соціальної атомізації, результатом якої є централізація влади, злиття суспільства й держави, виникнення тоталітаризму. У культурі масового суспільства У. Корнхаузер відзначав існування стандартів масової поведінки, «нерефлексивний» характер світобачення людини [184].

Загальним для різних теорій масового суспільства є визнання суттєвої ролі центральних та загальнонаціональних інститутів, стандартизації масових взаємовідносин, зниження значущості місцевих інститутів, проміжних об'єднань. Більшість теоретиків масового суспільства як його передумову розглядають індустріалізацію, урбанізацію, збільшення ролі засобів масової комунікації та появу масових рухів.

Характер та функції рухів розглядаються залежно від типу суспільства, в умовах якого вони зароджуються та функціонують. Ця позиція У. Корнхаузера є важливим моментом для нашого дослідження. Ми вважаємо, що навколишнє середовище, у нашому випадку це територіальна спільнота (мешканці певного регіону), безпосередньо впливає на появу, розвиток та функціонування громадських об'єднань, оскільки специфіка, проблеми, місце розташування й тенденції розвитку певного регіону можуть впливати на кількість наявних у ньому об'єднань, напрями та види їх діяльності, сферу функціонування.

У цілому теорії «колективної поведінки» досліджують суспільні рухи, спираючись на можливість існування правового демократичного суспільства, для якого характерним є консенсус суперечливих інтересів різних груп, наявність визначених механізмів розв'язання соціальних проблем у межах чинної системи владних відносин. Незважаючи на дієвий механізм перетворення різних думок на рішення, на наявні можливості вирішення

конфліктів державою, з'являються позаінституціональні протестні групи та рухи, які мають радикальний характер [172, с.88].

Теоретики «масового суспільства» трактують розвиток та функціонування суспільних рухів як реакцію на антидемократичну політику держави, а різноманітні види політичного екстремізму в тактиці суспільних рухів пояснюють відсутністю демократичної культури. Радикалізм, зокрема політичний, дорівнюється до екстремізму, від представників суспільних рухів як від порушників законів, очікують ірраціональної поведінки, пов'язаної з непередбачуваними діями, спонтанністю та аномією. Слід зазначити, що в названих теоріях акцент робиться на стихійності рухів та на відчуженні сучасної людини від традиційних соціальних інститутів, зокрема від сім'ї.

На думку С. Ліпсета, організовуються суспільні рухи з представників із низьким рівнем політичної культури, а також з усіх груп девіантної поведінки [172, с. 90].

Але цю концептуальну точку зору було спростовано дійсністю, яка показала, що суспільні рухи наступного періоду (70-х рр.. XX ст.) мають реформістський характер та впливають на розвиток суспільства через артикуляцію інтересів різних соціальних груп.

Саме поява практик студентських, правозахисних, антиядерних, феміністських та інших рухів у 70-х рр.. XX ст. змусила соціологів нового покоління по-іншому оцінити їх роль у суспільстві, механізми формування, соціальний склад, організаційні особливості в цілому.

Теорії відносної депривації одержали свій розвиток у 70-ті роки; їх репрезентовано доробками Т. Гарра, Л. Кілліана, Н. Смелзера, які пов'язали появу суспільних рухів із соціально-психологічними факторами. Психологічні теорії не враховують поведінкові рефлексии або базові інстинкти та концентруються на проблемі комплексних мотиваційних орієнтацій.

Автори цієї групи теорій пов'язують виникнення протестних орієнтацій із суб'єктивними та об'єктивними деприваціями особистості. Протестні орієнтації розглядаються як найважливіші передумови виникнення

суспільних рухів. Таким чином, психологічні механізми розповсюджуються на дослідження механізмів зародження та розвитку рухів. Іншими словами, відчуття незадоволеності, невідповідність між потребами й можливостями їх задоволення призводить до стресу, агресії, протестних орієнтацій особистості, а звідси й до появи протестних рухів.

Дослідники зважають і на такий важливий політичний фактор, як здатність системи представництва спрямовувати соціальні інтереси та соціальну незадоволеність. Мова йде про те, що рівень протестної активності підвищується там, де система представництва нездатна інтегрувати ті чи інші соціальні, етнічні, релігійні та інші групи, або де інститути політичного представництва виявляються нездатними виконувати свою основну функцію [81].

Одна з найвідоміших теорій відносної депривації – теорія Теда Роберта Гарра, яка базується на аналізі психологічних мотивів, що обумовлюють агресивну поведінку людей на індустріальному рівні [40, с. 13], до протестних дій та бунтів [40, с. 30], до насилля, зокрема до політичного [40, с. 42-46].

Відносна депривація, за Т. Гарром, це індивідуальні розходження між ціннісними експектаціями (очікуваннями) та ціннісними можливостями, іншими словами, напруга між тим, що повинно бути і тим, що є, де перше розуміється як умови життя, на які люди мають право, а друге – те, наскільки ці умови реально можливі [40, с. 51].

У теорії «відносної депривації», представленій Л. Кілліаном, найважливіше місце посідають протестні суспільні рухи, учасники яких відстоюють свою частку в розподілі благ суспільства. В основі вивчення цієї теорії знаходяться психологічні мотиви участі в суспільних рухах.

Автори цієї групи концепцій пов'язують виникнення протестних орієнтацій з об'єктивними та суб'єктивними деприваціями. Одним із основних недоліків цієї теорії є те, що об'єктом дослідницької зацікавленості здебільшого виявляються не соціальні структури, а індивідууми, і це, на

думку західних дослідників, свідчить про несоціологічність такого підходу [70, с. 36]. У зв'язку із цим, мотиви участі висуваються як основний фактор формування суспільних рухів, соціальне ціле розглядається представниками цієї теорії як сума дій індивідів. У той же час мотиви участі індивідів можуть різнитися, а сам рух розвиватися надіндивідуально. Разом з тим цей підхід до вивчення суспільних рухів з точки зору мотивів участі окремих індивідів дає непогані результати під час дослідження складу суспільних рухів (мотиви участі, потреби учасників тощо).

Російські дослідники, зокрема Г. Дилігенський, роблять акцент на психологічному стані особистості, її соціально-психологічній характеристиці, особистісній мотивації, аналізуючи фактори впливу на масштаби залучення та рівні залучення людей у суспільно-політичне життя суспільства.

Науковець доходить висновку, що для психології активістів характерне поняття «усі разом», яке виражає ціннісну, афективну, поведінкову установку на формування активної, дієвої спільноти та включення в неї [58, с. 271-272].

Своєю чергою О. Здравомислова зазначає, що незважаючи на те, що теорія відносної депривації достатньо популярна і сьогодні, їй притаманний, з точки зору багатьох дослідників, цілий ряд недоліків.

По-перше, взаємозв'язок між об'єктивними показниками відносної депривації та суб'єктивними досить не визначений. По-друге, соціально-психологічні дослідження виявили досить слабкий взаємозв'язок між ступенем незадоволеності умовами життя та участю в суспільних рухах. Насправді незадоволених ситуацією може бути багато, а борців – зовсім мало. Це типово для суспільства у стані стагнації, для тоталітарної системи. По-третє, і це найголовніше, у теоріях відносної депривації чітко простежується традиційний для американської соціології підхід, коли у фокусі дослідницької зацікавленості опиняються не соціальні структури, а індивіди, тобто об'єднані деприванти, які створюють суспільну організацію або об'єднуються в рухи протесту.

Таким чином, низка науковців вважає цю теорію несоціологічною, тому що за межі аналізу виносяться соціально-структурні елементи відносної депривації. Популярність цієї концепції пояснюється тим, що на відміну від групи теорій «масового суспільства» та «колективної поведінки», вона більш толерантна по відношенню до учасників рухів. Для представників теорії відносної депривації політично активні люди – це не аутсайтери, а ті, хто має здорову психіку та заклопотаність реальними соціальними проблемами. Ідеологічний зміст цієї теорії полягає в тому, що вона дозволяє дослідникам визнавати правомірність рухів, але разом із цим вона відходить від аналізу соціальної нерівності та несправедливості як їх передумов [172, 175].

Теорія мобілізації ресурсів. У 1970-х роках на зміну концепції відносної депривації приходить американська теорія мобілізації ресурсів, яка виникла на протигагу першим двом теоріям. До сьогодні це досить популярна теорія, представниками якої є В. Гамсон, М. Залд, Дж. Маккарті, А. Обершол, Ч. Тіллі, А. Турен.

У теорії основна увага переноситься на психологічний фактор залучення до соціальних рухів, при цьому основна увага приділяється раціональному вибору як основі мотивації особистої участі та декларується, що людина керується насамперед потребою ідентифікуватися із групою, відчуті себе її частиною, тим самим відчуті свою силу, мобілізувати власні ресурси.

Рухи розглядаються не тільки як вид колективної поведінки, типовий для масового суспільства, а й як специфічний вид організації, що має зовнішні й внутрішні фактори та ресурси розвитку. У межах цього підходу суспільні рухи тлумачаться досить широко – «як сукупність установок на соціальні зміни, що притаманна тому чи іншому суспільству» [172, с. 91].

Спираючись на теоретичні позиції цієї концепції, у своєму дослідженні ми використовуємо поняття «молодіжна організація» як основне, запозичене з теорії мобілізації ресурсів як різновид поняття «соціальна організація».

Ч. Тіллі пропонує розглядати організацію як синтез категорій та мереж. Наприклад, ми маємо категорію студентів та групу людей, поєднаних мережами дружби, стосунками заступництва – підпорядкування тощо [229, с. 59].

Рівень матеріального благополуччя та економічного розвитку, на думку Ч. Тіллі та Дж. Маккарті, також впливають на розвиток суспільних рухів. У багатих суспільствах сектор суспільних рухів більший, вони носять вузько цільовий реформаторський характер. Для бідного суспільства характерні більш радикальні рухи з широкими цілями. Лідери таких рухів провокують соціальну незадоволеність, навіть якщо вона не існує на свідомому рівні.

Ч. Тіллі вважав, що в суспільстві завжди присутній сегмент населення, який незадоволений наявною владою та устроєм взаємовідносин у суспільстві. Однак це незадоволення має латентний характер до того моменту, поки не виникнуть нові політичні можливості та не з'являться ресурси для мобілізації незадоволених груп та активної колективної дії, спрямованої на зміну ситуації.

Теорія мобілізації ресурсів вивчає суспільні рухи як раціональні суб'єкти, для успіху яких важливі ресурси, мобілізація, лідерство [127].

Боротьба за ресурси відрізняє суспільні рухи від інституціональних структур, оскільки рух не має постійного членства та гарантованого надходження матеріальних, людських, фінансових та інших ресурсів. На процес мобілізації впливають дії влади у вигляді репресій або підтримки, які підвищують або знижують ціну колективних дій. Процес мобілізації ресурсів значно ускладнюється репресіями з боку влади, бо збільшується ціна участі в русі, учасники якого опиняються у небезпеці й їм необхідна додаткова мотивація, яка б підвищила ціну участі, порівняно із втратами в результаті репресій.

Теорія колективної дії М. Олсона. У своїй теорії науковець розглядав суспільні рухи як групи або організації індивідів, метою яких є підтримка та просування спільних цілей своїх членів. Але він не виключав також

існування таких об'єднань, що не враховують інтереси членів, а керуються тільки інтересами лідерів. Але в такому випадку, на думку автора, організації гинуть, якщо не діють в інтересах членів.

М. Олсон, як і Д. Трумен, наполягав, що разом із спеціалізацією, що зростає, й ускладненням суспільства, виникає необхідність у все більшій кількості асоціацій та рухів, і значна їх частина дійсно виникає, оскільки саме створення об'єднань людей для задоволення потреб суспільства або певних його груп є основною характеристикою соціального життя.

Призначення організації, за М. Олсоном, пов'язано з існуванням загальних або групових інтересів, і хоча організації часто також служать чисто персональним, індивідуальним інтересам, їх характерною і найбільш важливою функцією є просування саме загальних інтересів групи індивідів [134, с. 11].

М. Олсон зазначав, що члени руху, окрім спільної мети та цілей, мають обов'язково персональну зацікавленість участі в русі або організації, що може відрізнятися від інтересів інших індивідів, які належать до цього руху.

Одночасно М. Олсон досліджував феномен групової поведінки. З одного боку він декларує, що «зазвичай вважається само собою зрозумілим, що якщо всі індивіди в групі мають спільні інтереси, то група буде прагнути сприяти цим спільним інтересам. У такому разі кожен індивід належав би до однієї чи кількох соціальних груп, й результат політичного процесу пояснювався б рівнодієвим тиском цих груп», з іншого – «якщо індивідууми належать до певної категорії чи класу, кожен з них достатньо корисливий і якщо у них є спільний інтерес, то їх група певною мірою буде діяти в егоїстично-корисливій манері чи в групових інтересах» [229].

Основними мотивами участі індивідів у рухах М. Олсон уважав такі:

- ідеологічні (він як і більшість соціологів та економістів, був переконаний, що ідеологічних мотивів недостатньо для того, щоб люди об'єднувались в організації);

- отримання «суспільного блага» (одні й ті ж блага можуть бути спільними для деяких членів одного руху й особистими для членів іншого, бо одні індивіди можуть допускатися до споживання цих благ, а інші – ні);
- персональні мотиви (самоповага, можливість кар'єрного росту, матеріальна зацікавленість, підвищення соціального статусу, отримання поваги зі сторони інших та інші соціальні й психологічні мотиви);
- «схильність до об'єднання» (люди володіють інстинктом до «збирання в стада і боротьби з іншими стадами»);
- втрата основних функцій первинними соціальними інститутами [3, с. 135-136].

Автор теорії колективної дії вважав, що всі рухи, незалежно від кількості членів, виду діяльності можна розподілити на ексклюзивні (закриті) та інклюзивні (відкриті), де перші з обережністю ставляться до нових членів руху, бо з ними потрібно ділити «суспільні блага», а інші – відкриті для нових членів, бо дії одного індивіда надають значний ефект та впливають на дії інших членів групи [134, с. 31-35].

М. Олсон стояв на позиціях, що в будь-якій державі існує сектор суспільства, який не піддається ефективній структуризації. Індивіди цього сектору часто об'єктивно чи суб'єктивно нездатні ідентифікувати а, тим паче, відстоювати суспільні інтереси. До таких, «соціальних конгломератів» належать, наприклад, бездомні, ті, хто має важкі форми інвалідності, сім'ї, що знаходяться на межі бідності, всі ті, хто, за М. Олсоном, «страждають мовчки» [134, с. 35].

Дослідження М. Олсона цікаві для вітчизняних учених з тієї причини, що наше суспільство неоднорідне, через що різні соціальні групи, які його складають, мають власні політичні, економічні та соціальні інтереси. Саме тому під час аналізу суспільства на перше місце виходить необхідність розуміння та дослідження мотиваційної сфери групи, організації, учасників руху тощо, будь-якого виду їх політичної поведінки або участі, можливість прогнозувати їх поведінку та дії.

Теорії конфлікту. Поряд із зазначеними напрямками аналізу суспільних рухів можна виділити також теорії конфлікту. До представників цієї групи теорій можна віднести Р. Дарендорфа, Л. Козера, Ч. Міллса, Ф. Нулмейера, Д. Ракше та інших.

У першу чергу в ракурсі цього підходу вивчаються такі події суспільного життя, як революції, війни, масові рухи тощо.

Один із представників цього напрямку, Льюїс Козер, наполягав на тому, що конфліктність у суспільстві – це органічний стан соціальної системи, а конфлікт має широке розповсюдження і в багатьох випадках позитивну роль. Він підкреслював, що «конфлікт не завжди дисфункціональний для відносин, усередині яких він відбувається; часто конфлікт необхідний для досягнення зв'язків усередині системи [218, с. 48].

Нерівний розподіл прав та привілеїв може породжувати ворожі почуття, котрі зумовлюють незадоволеність, що у свою чергу призводить до конфлікту, а відтак і до формування суспільного руху; хоча це не завжди так. На відміну від почуття ворожості, конфлікт завжди відбувається у взаємодії двох чи більше сторін. Вороже ставлення – це чинник конфліктної поведінки, а конфлікт – це завжди трансакція.

Суть соціального конфлікту, за теорією Р. Дарендорфа, зводиться до антагонізму влади і спротиву: діалектика влади й опору владі є рушійною силою історії, а влада неминує породжує конфлікт. Визнаючи конфлікти природним станом суспільства, науковець вважав, що їх слід регулювати й не допускати «соціальних потрясінь».

Р. Дарендорф визначав сучасний конфлікт як «конфлікт між ресурсами та домаганнями», вважаючи, що «основним джерелом виникнення конфлікту є рольові відносини в суспільстві та нерівномірний розподіл влади й авторитету, субкультурні причини».

На думку конфліктологів, розвиток рухів співвідноситься з конфліктом, «який є формою зіткнення протилежних інтересів як зовнішніх стосовно

рухів (конфлікт із державою), так і породжених самим рухом» (конфлікт усередині руху) [93, с. 107].

З огляду на сутність поняття «соціальний конфлікт», суспільний рух визначають як «колективну діяльність, спрямовану на соціальні зміни, що виражають інтереси певних соціальних груп, де конфлікт – ядро формування, розвитку руху» [93, с. 110].

Теорія структурації Е. Гідденса. Сучасні теорії відводять вирішальну роль індивідам, які під час своєї повсякденної практики постійно виробляють і відтворюють ці практики. Найбільш послідовно ці ідеї сформулював англійський соціолог Е. Гідденс.

Відповідно до теорії структурації Е. Гідденса, суспільні рухи виступають як активні суб'єкти соціальної структури суспільства. Англійський дослідник визнавав рефлексивний (осмислений) характер людської дії і вважав, що «знання агентів про свої дії (рефлексія) стає елементом структури соціальної дії» [3, с. 56].

Відповідно до цієї теорії, суспільні рухи є «соціальними практиками, упорядкованими в просторі і часі», які «не створюються соціальними акторами, а лише постійно відтворюються ними» [3, с. 59].

Суспільні рухи, згідно з теорією структурації, є «соціальними системами», які відтворюють стосунки між акторами чи колективами, організовані як регулярні соціальні практики. У межах концепції структурації вивчаються способи, за допомогою яких відбувається інституціоналізація рухів, за Е. Гідденсом, «способи, якими виробляються і відтворюються такі системи, ґрунтуються на свідомій діяльності акторів, які покладаються на правила та ресурси у всьому різноманітті контекстів дії» [3, с. 60-61].

Суспільний рух безперечно – це структура з певними функціями. Як вже зазначалося, рухи є певними соціальними практиками, які для свого відтворення потребують індивідів, які діють за певними статутними

правилами. Це властиво передусім для організаційного ядра рухів, а не всього колективу учасників.

Учасник, відповідно до теорії структурації, є «цілеспрямованим агентом, у якого є свої причини діяти так, а не інакше, і який здатен усвідомлювати ці причини дискурсивно (включно і випадки свідомого їх спотворення)» [3, с. 41-42].

Сучасні когнітивні теорії. У 1991 році в Швеції вченими Р. Айерманом та Е. Джемиссоном було опубліковано монографію, у якій ефективно використано когнітивний підхід для аналізу розвитку суспільних рухів. Р. Айерман та Е. Джемиссон були перші, хто пов'язав перспективи розвитку соціології суспільних рухів з наслідками «когнітивної революції» - повороту в соціальних науках щодо досліджень структур та процесів мислення, який стимулюється проривами в психології, лінгвістиці та комп'ютерології.

Загальним для всіх «когнітивістів» є інтерес до того, як люди отримують інформацію, обробляють її, зберігають, використовують та забувають. Вихідним пунктом є положення про те, що будь-яка діяльність, яку виконує людина, потребує наявності уявлень – репрезентацій, на які вона орієнтується, свідомо чи несвідомо планує свою поведінку.

Відповідно до цієї загальної теорії Р. Айерман та Е. Джемиссон розглядали суспільні рухи насамперед як виробників нових знань, успіх яких залежить від здатності його інтелектуалів створювати та розповсюджувати альтернативні визначення соціальної ситуації [221, с. 23]. Подібну точку зору висловлював і Е. Гідденс: «Суспільні рухи будуть відігравати першочергову роль як стимул «соціологічного уявлення», оскільки ці рухи акумулюють та зберігають нову інформацію про процеси в суспільстві [41, с. 59]. Ця теза не відкидає важливості акцій та організаційних структур, але відводить їм допоміжну роль порівняно зі змінами колективних уявлень.

Народження руху відбувається за рахунок зміни уявлень його учасників про соціальний світ. Наприклад, можуть виникнути нові цілі або буде вирішено, що для досягнення будь-яких попередніх цілей варто

організувати колективні дії. Це підвело соціологів-когнітивістів до визначення соціального руху як когнітивного феномену. На відміну від ментальних визначень, що пропонувалися раніше, (таких, як «рух – це система ідей і уявлень про бажаність або небажаність визначених соціальних змін») [221, с. 67-93], формула, впроваджена ними, пропонується в такій редакції: це не статична комбінація вірувань, а «форма когнітивної практики», що продовжується в часі й просторі [129].

Поняття «рух», із погляду Р. Айермана і Е. Джемиссона, відрізняється від поняття «ідеологія», хоча і те й інше відіграє досить суттєву роль. Кожний соціальний порядок спирається на певну теорію, а ідеології рухів пропонують альтернативи йому. Рухи ж являють собою функціонування ідеологій – їхній розвиток і взаємодію з інтелектуальним середовищем. Основна властивість рухів – здатність породжувати нові уявлення в нових ситуаціях, генерувати нові інтерпретації, упливати на мислення своїх учасників у широкому репертуарі життєвих ситуацій. Звідси, суспільний рух – це практика, що виступає визначенням та зміною визначення соціальної дійсності відповідно до теорії, що є альтернативою тим, які утворюють «когнітивний порядок» певного суспільства.

Одна із головних переваг когнітивного підходу – це можливість вивчати діяльність суспільних рухів на рівні індивідуальної свідомості [139, с. 113-124].

Досліджуючи соціальне мислення та стилі життя членів будь-якого суспільства можна припустити наявність латентних рухів, що «дрімають» у ньому сьогодні, для того, щоб «вибухнути» завтра. Рухи, пропонуючи нові теорії соціального порядку в обмін на попередні, тим самим зумовлюють зміни в процесах конструювання соціальної реальності [139, с. 113-124].

Неоінституціоналізм – новий науковий напрям в економічній теорії, що виник у кінці XX століття. Зінтегрувавши у сферу інших наук про суспільство – права, соціології, психології, політології тощо, – ця школа використала традиційні мікроекономічні методи аналізу, намагаючись дослідити

різноманітні суспільні відносини з погляду раціонально мислячої «економічної людини». Тому стосунки між людьми тут розглядаються перш за все через призму взаємовигідного обміну та контрактів.

Представники неоінституціоналізму (Р. Аксельрод, О. Вільямсон, Г. Демсец, Р. Коуз, Д. Норт та ін.) звертають увагу на проблеми сучасності (економічні кризи, масове безробіття, різка соціальна диференціація, бідність значної частини населення, контрастний розподіл обмежених економічних ресурсів), а також на соціальні й суспільні проблеми (екологічні, демографічні, расові, наявність багатих і бідних країн тощо). Соціальний контроль над виправленням недоліків неоінституціоналісти покладають на державне втручання в механізм відтворення [137].

Неоінституціоналізм спирається на принцип «методологічного індивідуалізму», який визнає реальними учасниками соціального процесу не групи й організації, а індивідів. Згідно з цим принципом, колективні спільноти (рухи, спілки, організації тощо) не існують самостійно, окремо від членів, які їх складають, і тому повинні пояснюватися з огляду на цілеспрямовану поведінку індивідів. Завдяки такій установці в центрі уваги неоінституціоналістів виявляються стосунки, що складаються в середині організацій та колективних об'єднань. Водночас це не означає, що соціальні інститути завжди виникали згідно з раніше розробленим планом. Найважливіші з них не створювалися, а виникали стихійно у процесі взаємодії багатьох індивідів, які мали на меті особистісні цілі.

На думку неоінституціоналістів, значна частина соціальних інститутів як формальних, так і неформальних – традицій, звичаїв, правових норм – покликана мінімізувати негативні наслідки обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки. Як наголошує О. Вільямсон, у соціальних інституціях мають потребу обмежено розумні, морально небездоганні істоти. За відсутності проблем обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки потреба в багатьох інституціях просто зникає [24].

О. Вільямсон як один із провідних теоретиків неоінституціоналізму зазначав, що неоінституціональна теорія базується також на організаційно-контрактній перспективі, де на перший план висуваються витрати, що супроводжують взаємодію людей.

Необхідно також брати до уваги і глибоко вивчати витрати взаємодії між людьми – транзакційні витрати. Детальніше їх можна визначити як витрати ресурсів (грошей, часу, праці тощо) для планування, адаптації та контролю за виконанням узятих індивідами зобов'язань у процесі їх діяльності, прийнятих у суспільстві.

У низці концепцій неоінституціоналізму предметом вивчення є інституційне середовище, тобто фундаментальні політичні, соціальні та юридичні правила й норми, у межах яких відбуваються всі процеси виробництва та обміну, які й впливають на загальне функціонування колективної спільноти [123].

Узагальнений варіант нової інституціональної теорії було розроблено в серії досліджень Дугласа Норта, з яких вимальовується широка концепція інституцій та інституціональної динаміки, що претендує на пояснення найзагальніших закономірностей розвитку людського суспільства. У складі колективних спільностей (інститутів, організацій, неформальних об'єднань тощо) Дуглас Норт виділяв три головні складові: а) неформальні обмеження або норми (традиції, звичаї, соціальні умовності); б) формальні правила (конституції, закони, судові прецеденти, адміністративні акти, положення, розпорядження, кодекси тощо); в) механізми примусу, що забезпечують дотримання правил (суди, поліція і т. д.; покарання – штрафні санкції, обмеження тощо).

Об'єднання передбачають всі форми обмежень (правила, порядки, норми), створених людьми для того, щоб надати певну структуру людським взаємостосункам. Вони бувають і формальними (вигадані людьми, документально оформлені й такі, що є загальнообов'язковими для виконання й дотримання (офіційні документи, правила, закони, кодекси) і

неформальними (загальноприйняті умовності, правила, традиції та звичаї, що зазвичай не оформлюються та не фіксуються в офіційних паперах об'єднань). Іншими словами, вони складаються з формальних писаних правил і зазвичай неписаних кодексів поведінки, які є глибшими за формальні норми й правила та доповнюють їх. Хоча формальні правила можна змінити за одну ніч шляхом прийняття політичних чи юридичних рішень, неформальні обмеження, втілені в звичаях, традиціях і кодексах поведінки, менш сприйнятливі до свідомих людських зусиль. Ці культурні обмеження не тільки пов'язують минуле із сьогоденням і майбутнім, але й є ключем до розуміння шляху історичного розвитку всього суспільства [130].

Ніл Флігстін, автор політико-культурного підходу в неоінституціоналізмі, розглядав організації, інститути та інші об'єднання громадян як результат взаємодії соціальних суб'єктів [102], конкуруючі між собою групи інтересів, що ховаються за процесом інституціоналізації [135].

Головна ідея такого авторського підходу – це те, що рухи й організації самі по собі включені в соціальну культуру. Формування ринку громадських об'єднань та рухів розглядається автором як певний елемент створення держави. До того ж, процеси і трансакції, які мають місце бути на ринку, мають безпосереднє відображення в політичній сфері. Це, по-перше, боротьба за владу між громадськими об'єднаннями, з метою встановлення контролю й панування на ринках. А по-друге, боротьба за владу всередині кожної організації, що відбувається заради встановлення того, хто буде керувати нею, приймати важливі рішення, здійснювати контроль. На думку Флігстіна, ринок (у даному випадку сукупність рухів, громадських організацій, суспільних об'єднань) являє собою соціальну й політичну структуру, зі значним ухилом у бік політики, що постійно оновлюється, трансформується, реконструюється [53].

Спираючись на концепцію неоінституціоналізму, Н. Флігстін висунув важливі тези, що мають актуальний характер для функціонування сучасних рухів, об'єднань громадян, фірм, організацій тощо:

- усі рухи, інститути, організації, об'єднання утворюються за рахунок уже сформованих інститутів і тому характер ринкових відносин визначається саме характером первинних інститутів, котрі спочатку виробили зразки культурної поведінки, якими згодом і керуються агенти. За появи нових галузей або трансформації старих нові правила формуються з огляду на старі [53].
- зміни, що відбуваються в державі, перехід від одного типу суспільства до іншого, поява нових суспільних явищ потребує введення нових правил та норм, що відповідали б новому стану різних сфер життєдіяльності суспільства та дозволили б відповідно до нових умов побудувати системи управління, контролю тощо.

Узагальнюючи вищезазначене, хочемо зауважити, що такий підхід розглядає ринок громадських об'єднань (незалежно від типу) як невід'ємну частину держави, а відтак, вивчаючи поведінку громадської організації, можна уявити приблизну модель держави, і навпаки. До того ж, цей підхід аналізує взаємодію держави та ринку, пояснюючи найбільш імовірні поведінкові моделі об'єднань громадян і виробляючи деякі правила формування соціальних структур. Ураховуючи ступінь стабільності такої структури, визначається політика самої держави, адже вона теж проходить через такі стадії як формування, стабільність, криза.

Концепція «нових» суспільних рухів. У 80-90-ті роки ХХ ст. суспільні рухи набувають нових якостей, стають більш глобальними та транснаціональними. Спробою осмислення цих нових реалій є концепція «нових» суспільних рухів, представниками якої є А. Турен, А. Мелуччі, П. Штомпка та інші.

Відповідно до цієї концепції, суспільні рухи повинні стати основним предметом соціології, бо виступають моделлю становлення нових соціальних структур, перетворення соціальних мотивів у соціальні феномени і навпаки. Саме тут рухи виступають джерелом формування нової соціальної дійсності. На думку Е. Гідденса, «нові» суспільні рухи є носіями нових зразків

життєдіяльності, «якщо їх попередники боролись за «свободу від», то сучасні політичні активісти борються за «свободу для» – сферою їх інтересів є саме зміст свободи як незалежного вибору життєвого шляху або життєвих стилів» [223, с. 126].

Італійський дослідник А. Мелуччі, який увів термін «нові суспільні рухи» в науковий обіг у 1980 році, визначає сучасну колективну дію як «результат складних процесів взаємодії, які характеризуються визначеною груповою ідентичністю» [224].

Характерною ознакою «нових» суспільних рухів є їх орієнтація на сучасні постматеріалістичні цінності; соціальна ідентичність, що базується не на класових та соціально-економічних відмінностях, а на формуванні загальної культурної ідентичності, ціннісно-нормативних схем, які пояснюють сутність колективних дій.

У межах концепції «нових» рухів вироблено усвідомлення суспільних рухів як «моделі становлення нових соціальних структур, моделі перетворення індивідуальних мотивів у соціальні феномени і навпаки» [172, с. 41]. У період поширення та формування такого підходу виник широкий інтерес до субкультур, до неформальних мереж комунікації, що пов'язує активістів, до інтерпретації соціальної реальності тощо. Було визнано, що субкультури й соціальні мережі повинні бути включені у визначення рухів нарівні з колективними діями.

«Сучасні суспільні рухи, на думку Р. Айермана, мають інші інтереси, ніж інтереси, безпосередньо пов'язані із доходами та екологічною безпекою. «Нові» суспільні рухи концентруються навколо проблем «життєвого світу», таких, як особистісна ідентичність, приватне життя, стосунки із сусідами, сексуальне життя, стиль життя. Ті вимоги, що висувають «нові» суспільні рухи, не вписуються в коло традиційної політики компромісу – політики, пов'язаної із ринком праці або із представницькою демократією» [220, с 43].

Підсумовуючи все вищезазначене, наголошуємо, що всі проаналізовані теоретичні підходи до розгляду суспільних рухів мають багато спільних

аспектів щодо вивчення та дослідження цього явища. Зокрема, об'єктом уваги усіх теорій є індивід. У більшості з них – індивідуальна діяльність (теорії «масового суспільства», теорія мобілізації ресурсів, теорія структурації Е. Гідденса), індивідуальні потреби та мотиви членства або участі у русі (неоінституціоналізм, концепція «нових» суспільних рухів, теорія колективної дії Олсона, теорії відносної деривації). Також одним із загальних аспектів у вивченні суспільних рухів ми виокремили індивідуальну свідомість, індивідуальні інтереси та уявлення членів руху (сучасні когнітивні теорії, теорія колективної дії Олсона, теорія мобілізації ресурсів); незадоволеність індивідів та соціальних груп формою буття, соціальною дійсністю, бажання змінити стан речей, соціальний світ, соціальну дійсність (теорії «масового суспільства», теорії конфлікту, теорія структурації Е. Гідденса, сучасні когнітивні теорії, концепція «нових» суспільних рухів).

Незважаючи на те, що всі з проаналізованих нами теорій та концепцій вивчають та досліджують суспільні рухи, мають один об'єкт вивчення, наявність загальних аспектів в аналізі рухів не виключає специфічних підходів до розгляду цього суспільного явища – руху. Зокрема специфічною ознакою вивчення суспільних рухів крізь призму теорій «масового суспільства» та колективної поведінки можна вважати такі характеристики рухів, як стихійність та антиінституційна поведінка учасників, що не притаманні іншим теоретичним підходам. Специфічною ознакою у фокусі дослідницької діяльності представників теорій відносної депривації під час вивчення суспільних рухів виступають соціально-психологічні характеристики особистості й психологічні мотиви її поведінки. А теорія мобілізації ресурсів, теорія колективної дії М. Олсона та концепція «нових» суспільних рухів характерними аспектами вивчення рухів пропонують ідентифікацію індивіда з групою, спільні інтереси членів руху, загальні мотиви членства, спільні дії та колективні інтереси. Дуже подібні у своєму аналізі та вивченні суспільних рухів представники неоінституціоналізму та

теорії структуризації Е. Гідденса, які досліджують рухи як інституційно оформлені структури – організації, члени та учасники яких обов'язково в своїй діяльності керуються певними юридичними та соціальними нормами та правилами, наявними ресурсами.

1.2 Сучасні суспільні рухи: основні ознаки та характеристики

Суспільні організації й рухи на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку нашої держави є своєрідною сполучною ланкою між політичним і громадянським суспільством, між «низамми» й «верхами». І саме в цьому полягає їх стабілізувальна, інтегровувальна роль у суспільстві.

Суспільні рухи значно відрізняються від елементарних форм колективної поведінки тим, що є колективним підприємством, яке в міру свого розвитку з неорганізованої форми стає більш структурованою. Відрізняються суспільні рухи і від таких організаційних форм, як групи тиску і політичні партії. Рухи мають нижчу міру формалізованості, дисципліни. У них індивідуальність домінує над колективністю, переважають горизонтальні взаємозв'язки. Діяльність у русі здійснюється на основі участі, що забезпечується спрямованістю на колективне благо. Суспільні рухи характеризуються відносно нестійкими статусно-рольовими позиціями учасників. Цілі рухів багатогранні й не вичерпуються тиском на державні органи і посадових осіб. Важливою відмінністю від груп тиску можна назвати форми діяльності рухів, яким властивий масовий характер. На відміну від політичних партій, їм притаманна участь членів, низькою мірою формалізованості, у них переважають опосередковані спільністю цілі. І хоча суспільні рухи характеризуються в першу чергу неформальними зв'язками, необхідно визнати наявність структурних ролей і формальних взаємозв'язків між активістами і рядовими учасниками.

Підсумовуючи сказане, слід зауважити, що через багатовимірність явища суспільних рухів і стану теорії на сьогодні немає можливості говорити про універсальну концепцію суспільних рухів. Ще тільки виробляються тенденції аналізу різних організаційних форм суспільних рухів, цілей діяльності, мотивів їх створення та участі в них. У такій ситуації нам, у межах нашої роботи, найбільш прийнятною для дослідження уявляється концепція неоінституціоналізму (Дуглас Норт, Ніл Флігстін).

Неоінституціоналісти зосереджуються на дослідженні індивідуальної поведінки членів та учасників організацій та на взаємостосунках індивідів усередині цих організацій; аналізують поведінку, ураховуючи витрати ресурсів членів та учасників та наявність і дієвість норм та правил, які регулюють поведінку індивідів, їх взаємостосунки всередині об'єднання.

Один із представників неоінституціоналізму – Ніл Флігстін – зосереджує увагу на тому, що зміни, які відбуваються в будь-якому суспільстві, зумовлюють зміни у структурних елементах й сферах життєдіяльності громадян певного суспільства, тобто виникають нові поля, явища, проблеми, елементи, що у свою чергу потребують нових норм та правил в організації, управлінні, функціонуванні, контролі тощо.

Концепція неоінституціоналізму висуває на перший план не власне рухи або організації, а суб'єкти, що ними керують, підтримують та змінюють. Саме це змінює фокус дослідження з інститутів як структур на процеси, що формують та змінюють їх.

Ми вважаємо, що, спираючись на цей теоретично-концептуальний підхід, можна здійснити якісне дослідження сучасних молодіжних рухів та організацій, зокрема окреслення перспектив їх подальшого розвитку в сучасному суспільстві, оскільки сучасним рухам, зокрема молодіжним, сьогодні притаманні ті характерні елементи, на які у своїх дослідженнях спираються теоретики зазначеного підходу, а саме: сучасні молодіжні рухи, більшість з них, сьогодні формуються не за рахунок тих організацій, які вже мають місце бути (зокрема, це державні установи для молоді – ЦСССДМ

(центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді), палаци молоді, кімнати школярів, спортивні школи тощо), а створюються шляхом появи нових потреб у житті молодого покоління, розв'язання тих проблем, які держава не в змозі вирішити (соціальні, культурні тощо) або навіть не здогадується про їх існування (самоактуалізація молоді). Поява нових полів та сфер у діяльності громадських об'єднань, зокрема молодіжних, змушує державу та керівництво цих об'єднань створювати нові правила та норми для членів та учасників, керівників та клієнтів, зважаючи на стан і події в суспільстві, сфери діяльності об'єднань, потреби клієнтів тощо.

Ми вважаємо, що вагома частина молоді, яка є активістами молодіжних рухів, створює, організовує молодіжні організації, вступає в їх лави, більшою мірою використовує не тільки узаконені норми соціальних взаємовідносин, але й широко практикує неформальні правила, які координують діяльність організацій. Через те, що частина молоді переслідує часто не тільки цілі розв'язання спільних проблем та задоволення спільних потреб членів руху, організації або інших соціальних груп, а й власні (особисті) інтереси (ними можуть виступати як самореалізація, самоактуалізація особистості, так і можливість підвищити свій соціальний статус, зробити кар'єру, підвищити матеріальне забезпечення тощо), норми, правила та практики, що ініціюються лідерами або керівниками молодіжних об'єднань і висуваються на перший план.

Для отримання суспільних «благ», задоволення потреб і розв'язання проблем як членів молодіжних об'єднань, так і користувачів послуг таких організацій, необхідне дотримання певних норм та правил, за якими діють молодіжні рухи, на які спираються у своїй діяльності їх члени та учасники. Норми та правила виступають обов'язковим елементом створення, розвитку та функціонування сучасних громадських організацій й молодіжних у тому числі. Тому, на думку автора, досить цікавим, доречним і новітнім є дослідження наявних та виникнення «нових полів» (термін уведено й використовується в межах концепції інституціоналізму; нами запозичений

для використання й позначення нестатутних нових напрямів діяльності молодіжних організацій, що з'явилися як наслідок змін у потребах соціальних груп, територіальної спільноти, суспільства, держави) функціонування сучасних молодіжних рухів й організацій, а відповідно й створення нових норм та правил, які регулюють діяльність сучасних молодіжних організацій та впливають на перспективи їх подальшого розвитку.

Сучасні рухи сьогодні характеризуються організаційною оформленістю, найчастіше у вигляді організації або спілки, мають різну кількість членів (формальних та неформальних), створюються переважно з метою задоволення спільних потреб та захисту спільних прав та інтересів учасників та членів руху. Деякі з них спираються на позаматеріальні цінності щодо вирішення «життєвих» проблем, хоча не виключено випадки різних мотивів участі в русі (наприклад, егоїстичні). Також, на нашу думку, нормою функціонування сучасних рухів та організацій є якраз не їх стабільність у діяльності, взаємостосунках, співпраці та партнерстві, а зміни та поява нових сфер та напрямів діяльності, що з'являються як реакція на соціально-економічні, політичні та інші трансформації в суспільстві.

Ми поділяємо думку науковців, що рух набуває особливого значення в суспільному житті, як правило, у разі наявності стійкої структури та дії протягом значного часу. Тому пропонуємо власне визначення, у якому під суспільним рухом розуміємо організовану форму суспільної (колективної) діяльності, що характеризується самоорганізацією, самокерованістю, самоврегулюваністю, функціональною раціональністю, орієнтацією на представництво інтересів соціальних груп, спільнот, суспільства в цілому: має певну структурну стійкість та функціонує протягом тривалого часу, може мати як фіксоване членство так і діяти на основі участі.

У цьому визначенні можна виділити дві головні характеристики: з одного боку, суспільні рухи, на наш погляд, – це організаційні форми, що діють протягом досить тривалого періоду часу, з певною організаційною

структурою, які здебільшого існують у формі організацій, об'єднань та фондів, і, разом з тим, такі, що діють на основі участі, тобто залучають до кожного свого безпосереднього заходу (акції, проекту) не тільки основний склад, але й групи прихильників.

Виходячи з авторського розуміння суспільного руху, можна виділити основні ознаки, притаманні сучасним суспільним рухам:

- самоорганізація (більшість сучасних суспільних рухів створюються «знизу», тобто за ініціативою громадян);
- організаційна оформленість (наявність організаційних документів – Статуту, Положень, відповідно до яких діє суспільний рух, формальність оформлення діяльності, легалізація, звітність щодо діяльності тощо);
- організаційна структура (сукупність державних і добровільних організацій та об'єднань, які усвідомлюють і відстоюють інтереси певного руху);
- структурна стійкість (ієрархічний розподіл обов'язків, наявність постійного лідера або керівництва, структурних ролей і формальних взаємозв'язків між активістами і рядовими учасниками тощо);
- ідеологія (сукупність переконань, установок, поглядів, що об'єднують більшу частину членів, прихильників та учасників руху);
- соціальна ідентичність (учасники, прихильники та члени руху зазвичай відчують потребу ідентифікуватись із групою, відчуті себе її частиною, тим самим відчуті власні сили, значущість, мобілізувати ресурси з метою допомоги, підтримки, «зміни на краще»);
- тривала діяльність (характеризується часом існування руху, досвідом діяльності, позицією в суспільстві, результатами діяльності тощо);
- наявність основної «суспільної» мети (більшість рухів та організацій створюються з метою розв'язання «суспільних» «життєвих» проблем різних категорій населення);
- соціальна активність (рух має суспільне значення, якщо він є соціально активним, діяльність помітна та має позитивні результати, громадяни

- володіють інформацією стосовно існування та функціонування руху, налагоджена співпраця з державними установами та громадськими організаціями тощо);
- соціальна база (відображає стратифікаційну структуру суспільства відповідно до різновиду руху – молодь, жінки, представники певної професії тощо);
 - наявність й використання ресурсів (використання внутрішніх ресурсів членів та учасників руху, пошук зовнішніх ресурсів (соціальних партнерів, донорів).

Слід підкреслити, що суспільні рухи виступають одним із суб'єктів соціальних змін, відіграють суттєву роль у їх здійсненні. Яскравим прикладом цього є сучасні молодіжні рухи, які поширилися у багатьох країнах світу, виступаючи за дотримання прав молоді, збереження індивідуальності молодої людини, становлення та формування її особистості, розвиток творчого потенціалу та ін., що змінюють з часом не лише формальну структуру суспільства, але і його соціальний клімат, традиції, погляди людей, їх ставлення до тієї або іншої проблеми.

Але не можна всі рухи розглядати тільки як організаційно оформлені структури, що заздалегідь планують власну діяльність, проведення акцій, використання ресурсів тощо. Сучасне життя різноманітне, швидкоплинне, нестабільне у своєму розвитку, потреби соціальних груп також різняться, що спричиняє й різні можливості та підходи до розв'язання суспільних проблем різних соціальних верств та груп.

Останнім часом багатьма країнами світу хвилями прокотилися суспільні й громадянські акції, молодіжні бунти та масові виступи, які характеризуються неспланованими регламентами власних виступів та організацією символічних акцій, а в більшості своїй напівстихійними агресивними масовими рухами, не налаштованими на мирне, компромісне розв'язання проблем. Такі рухи, зокрема в західних країнах, часто застосовують під час бунтів та виступів насильницькі методи – агресію,

бійки, збройні напади, пошкодження державного та приватного майна тощо. Ми вважаємо, що теоретичні підходи до вивчення суспільних рухів, що розглядають їх через призму масової та колективної поведінки мають у таких випадках досить вагоме значення для вивчення певного руху, мети його виникнення та мотивів участі в ньому.

Зважаючи на різноманітність рухів, залежно від країни, де вони оформлюються, мети виникнення, перебігу акцій та використання методів, можна, на наш погляд, застосовувати не тільки обрані нами підходи, але й перші концептуальні теорії, котрі вибудовували свої позиції на масовій та колективній поведінці людей, що не входять до складу формальних організацій, і спрямовані або на здійснення соціальних змін, або на запобігання останніх.

1.3 Особливості молодіжних рухів: сутність, класифікація, функції

У сучасному суспільстві виникають і діють різноманітні громадські організації та суспільні рухи, що являють собою досить організовану спільність людей, яка ставить перед собою певну мету, як правило, пов'язану з будь-якими змінами соціальної дійсності. Всі вони створюються з метою захисту інтересів окремих соціальних верств і домагаються поліпшення їх становища, підвищення соціального статусу, престижу тощо.

Види цих організацій і рухів дуже різноманітні. Вони діють як на територіях окремих країн, регіонів, так і в міжнародному масштабі. Одночасно вони дуже різні за своєю політичною та ідеологічною орієнтацією, соціальним складом, організаційною структурою, чисельністю, за способами організації, методами діяльності. Не є виключенням і молодіжні рухи.

Соціологія розглядає молодіжні рухи в різних аспектах: з точки зору мотивів участі, політичної включеності, вивчення організаційної структури, психологічного стану особистості тощо. Тому ми вважаємо за потрібне охарактеризувати розуміння «молодіжний рух» з позицій чинних у соціологічній науці теоретичних підходів та концепцій.

Теорії «масового суспільства» та «колективної поведінки» розглядають молодіжні рухи як антиінституціональну поведінку молоді, що виникає як реакція на соціальну напругу, незадоволення певною ситуацією стосовно власних прав, інтересів та свобод; молодіжні рухи, як і суспільні, розглядаються цією групою теорій як один із видів колективної поведінки та пов'язуються із поняттями «натовп» та «маса» [70, с.29]. Характеризуються молодіжні рухи у межах цих теорій позаінституціональністю, стихійністю або напівстихійністю створення, збудженістю сприймання інформації, проблемної ситуації, часто агресивністю, радикальними та екстремістськими діями для досягнення мети [175, с.88]. На думку теоретиків «масового суспільства», молодіжні рухи та їх учасники достатньо часто порушують закон, мають ірраціональну, девіантну поведінку, пов'язану з непередбачуваними діями, спонтанністю та аномією.

Теорії відносної депривації зосереджують вивчення молодіжних рухів на поведінкових рефlekсах або базових інстинктах та концентруються на проблемі комплексних мотиваційних орієнтацій, визначаючи молодіжний рух як протестну поведінку молоді, що характеризується відчуттям незадоволеності, невідповідністю між потребами й можливостями їх задоволення [81]. Автори зазначених теорій аналізують молодіжні рухи з огляду на індивідуальні психологічні мотиви учасників, що зумовлюють у молодих людей агресивну поведінку на індустріальному рівні, протестні дії та бунти, насилля, зокрема політичне [38], залишаючи поза увагою соціальні структури, які також повинні виступати об'єктом дослідження.

На сьогодні досить популярною є теорія мобілізації ресурсів, прихильники якої молодіжні рухи розглядають у двох аспектах: з одного

боку, як колективну поведінку, типову для масового суспільства, з іншого – як молодіжну організацію, яка має зовнішні й внутрішні фактори та ресурси розвитку. Інтерпретуючи молодіжні рухи, теорія мобілізації ресурсів вивчає їх як дієвих акторів [188, с. 10], раціональні суб'єкти, для успіху яких важливі ресурси, мобілізація, лідерство [127].

М.Олсон у теорії колективної дії розглядав молодіжні рухи як групи або організації індивідів, метою яких є підтримка та просування спільних цілей своїх членів. Але не виключав також існування таких об'єднань, що не враховують інтереси членів, а керуються тільки інтересами керівництва. У зазначеній авторській теорії багато уваги приділяється членству в рухах та мотивам участі в них, зокрема, виділяються два основні типи мотивів: спільна групова (колективна) мета участі та персональна зацікавленість учасників або членів руху [134].

Конфліктні теорії визначають молодіжні рухи через категорію «конфлікт», що є базовою для цієї групи теорій та вважається ядром формування й розвитку будь-якого руху, у тому числі й молодіжного. Тому молодіжні рухи конфліктологами вбачаються як колективна діяльність молоді, спрямована на соціальні зміни та яка виражає інтереси не тільки молодіжних соціальних груп, а й інших [93, с. 110]. Теоретики зосереджують увагу на тому, що конфліктна ситуація, що є передумовою створення руху, виникає частіше за все як конфлікт між наявними ресурсами та особистісними претензіями. Нерівний розподіл прав та привілеїв, невирішення молодіжних проблем з боку компетентних установ, недотримання або порушення свобод може породжувати почуття приниження та образи в молоді, які зумовлюють незадоволеність, бажання отримати ті блага, на які мають законне право, що у свою чергу призводить до конфлікту, а відтак і до формування молодіжного руху. Тип та діяльність молодіжного руху, на думку теоретиків, визначається гостротою конфлікту. Залежно від конфлікту, можна спостерігати й відповідні дії учасників руху,

які можуть бути як демократичними, так й радикальними, із застосуванням насильницьких методів.

Відповідно до теорії структурації Е. Гідденса молодіжні рухи виступають «соціальними системами», які відтворюють відносини між акторами чи колективами, організовані як регулярні соціальні практики та виступають як активні суб'єкти соціальної структури суспільства. Характеризуються вони, на думку автора теорії, такими ознаками: організаційною оформленістю, упорядкованістю в просторі та часі, осмисленим характером дій; молодіжні рухи засновані на свідомій діяльності акторів, які покладаються на правила та ресурси у всьому різноманітті контекстів дії руху [3, с. 38–40]. Молоді люди, які є учасниками руху, відповідно до теорії структурації, є «цілеспрямованими агентами, у яких є свої причини діяти так, а не інакше, і які здатні усвідомлювати ці причини дискурсивно (включаючи і випадки свідомого їх спотворення)» [3, с. 41–42].

Когнітивний підхід своєю чергою також використовується для аналізу суспільних рухів та молодіжних, зокрема згідно з ним пропонується вивчати рухи на рівні індивідуальної свідомості. Вихідним пунктом даних концепцій є положення про те, що будь-яка діяльність, яка виконується людиною, потребує наявності в неї уявлень – репрезентацій, на які вона орієнтується; свідомо чи несвідомо, планує свою поведінку [222].

Новий науковий напрям в економічній теорії, що виник у кінці ХХ століття, – неоінституціоналізм – спирається на принцип «методологічного індивідуалізму», який визнає реальними учасниками соціального процесу не групи й організації, а індивідів, а відтак колективні молодіжні спільноти (рухи, спілки, організації тощо) не існують окремо від членів, які їх складають, і тому повинні пояснюватися з огляду цілеспрямованої поведінки індивідів [24].

Завдяки такій установці в центрі уваги неоінституціоналістів виявляються стосунки, що складаються всередині організацій та колективних об'єднань. Але водночас це не означає, що соціальні інститути завжди

виникали згідно з раніше розробленим планом. Найважливіші з них не створювалися, а виникали стихійно в процесі взаємодії багатьох індивідів, що мали на меті особистісні цілі.

Спробою осмислення такого явища як молодіжні рухи в сучасних реаліях є також концепція «нових» суспільних рухів: визначає молодіжні рухи як сучасну колективну діяльність молоді, яка характеризується визначеною груповою ідентичністю, наявністю ціннісно-нормативних уявлень, що пояснюють сутність колективних дій. За такої інтерпретації рухи розглядають як колективні, організаційно оформлені й структуровані молодіжні підприємства або об'єднання [224]. Характерною ознакою молодіжних рухів за цією концепцією є їх орієнтація на сучасні, постматеріалістичні цінності: особистісна ідентичність молоді, приватне життя, стиль життя, потреби, права, можливості молодих людей, розвиток їх культурного та творчого потенціалу.

На думку В. Головенько, «молодь завжди була, є і буде тією специфічною соціальною групою, якій притаманний пошук свого «я» і свого місця в суспільстві, безкомпромісність, нетерпимість, прямота, максималізм, оголеність почуттів і жага життя. Це все, звичайно, штовхає й українську молодь... до пошуку шляхів виходу до кращого життя за допомогою своїх громадських структур» [50, с. 99].

Приступаючи до розгляду молодіжних рухів, маємо найперше визначитися з поняттям «молодь».

Поняття «молодь» по-різному трактується в філософії, педагогіці, психології, соціології, політології тощо. Його узагальнений варіант, запропонований в енциклопедичних виданнях, визначає молодь у цілому як соціально-демографічну групу, виокремлену на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану і обумовлених ними соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням у певному

суспільстві. Тому по-різному визначають вікові межі молоді окремі країни світу: для країн Європейського Союзу – 15-24 роки, у Російській Федерації – 14-30 років, в Естонії – з 17 до 26 років, в Іспанії – з 14 до 30, Голландії – з 12 до 25, Словенії – з 15 до 29. В Україні вікові межі молоді періодично змінювались законодавством. Так, у 1992 р. молоддю було визначено громадян віком від 15 до 28 років. У 1999 р. нижню межу було відсунуто до 14 років. А в березні 2004 р. Верховна Рада України прийняла рішення про перенесення верхньої межі молодіжного віку аж до 35 років. І хоча в прийнятому законі нічого не говориться про зміни у віці членів громадських молодіжних організацій, доводиться вірити, що він також тепер встановлюється у межах від 14 до 35 років [14, с. 122]. У сучасному суспільстві, на думку В.Барабаша, визначення вікових меж молоді не спрощується, а навпаки ускладнюється, причиною чого є акселерація молодого покоління (суттєво прискорилося фізичне, зокрема статеве дозрівання дітей та підлітків, яке традиційно вважається нижньою межею юності) та ускладнення трудової і громадсько-політичної діяльності, у якій воно бере участь (сучасна молодь довше навчається в школі й відповідно пізніше починає самостійне трудове життя).

Ми вважаємо, що законодавчо затверджені в нашій країні межі молодіжного віку від 14 років до 35 досить доцільні, бо саме в цей період свого життя молодь набуває політичні та громадські права, усвідомлює свій соціальний статус у суспільстві, свої соціальні ролі, у молодих людей усталюються погляди і молодь вступає в продуктивне життя. На думку М. Головатого, саме в процесі дорослішання молоді люди вчаться та починають створювати світ, тобто стають суб'єктом усіх соціально-економічних, політичних та суспільних перетворень [44, с. 18].

Урахувавши багатозначність дефініції «молодь», ми спробували уточнити та узагальнити це поняття, надавши власне розуміння: «молодь» – це соціально-демографічна група населення, яка характеризується ознаками:

віком, соціально-психологічними якостями, своєрідним світобаченням та культурою, процесом соціалізації та адаптації, початком репродуктивного та трудового життя, усвідомленням власної особистості як суб'єкта суспільного життя. Соціальний статус молоді є певною мірою мінливим, нестійким; гіпотетично це обумовлює специфічні групові риси молоді. З наведених нижче даних¹, можна скласти загальну уяву про специфічні риси української молоді.

Українська молодь приблизно рівно розподілена на зацікавлених та незацікавлених політикою, але попри відсутність єдності у цьому питанні загальнагрупова зацікавленість є помітною (майже 50%) (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Політична зацікавленість сучасної української молоді

Варіанти відповідей на питання «Чи цікавитеся Ви суспільно-політичним життям України?»	Доля респондентів, що обрали варіант (у % до опитаних)
Безумовно так	10,4
Скоріше так	38,6
Скоріше ні	34,9
Безумовно ні	11,2
Важко відповісти	4,9

Зазначена вище тенденція майже рівного розподілу не дає змоги вказати на «демократичний оптимізм» або, навпаки, «демократичний песимізм» української молоді (див. табл. 1.2).

¹ Наведені в таблицях 1.1 – 1.6 дані взято з результатів всеукраїнського соціологічного дослідження на тему «Сучасна молодь України», що проводилося Київським інститутом проблем управління імені Горшеніна з 1 по 20 березня 2013-го року. Було опитано 2000 респондентів віком від 15 до 21 року в містах з населенням більше 100 тисяч, розташованих в 24 областях України та АР Крим. Вибіркову сукупність побудовано з урахуванням віку, полу, типу населеного пункту, де мешкає респондент. Погрішність репрезентативності – в межах 2,2%.

Таблиця 1.2.

Молодь України про загрози свободі слова та демократії

Варіанти відповідей на питання «Чи існує загроза свободі слова та демократії в Україні?»	Доля респондентів, що обрали варіант (у % до опитаних)
Безумовно так	13,6
Скоріше так	35,8
Скоріше ні	37,2
Безумовно ні	8,3
Важко відповісти	5,1

Привертає увагу, що власне політичні демократичні цінності (свобода обирати, можливість брати участь в політичному житті) у 2013-му році викликали в українській молоді значно менший ентузіазм, ніж особистісні та інтелектуальні цінності (ця ситуація згодом доволі різко змінилася) (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Практичне значення демократичних цінностей для української молоді

Варіанти відповідей на питання «Які демократичні цінності мають для Вас практичне значення?»	Доля респондентів, що обрали варіант (у % до опитаних)
Свобода слова	46,1
Право на охорону здоров'я, медичну допомогу	45,3
Особиста недоторканість	38,2
Право розпорядження власністю	36,2
Свобода пересування	34,1
Судовий захист прав та свобод	32,2
Право вільно розмовляти рідною мовою	23,1
Свобода релігії (віросповідання)	15,2
Свобода обирати та бути обраним	14,7
Можливість брати участь в політичному житті	10,1
Інше	2,3
Важко відповісти	2,7

Всупереч поширеному стереотипу про «несімейні» погляди молоді значно більше половини української молоді ставлять сім'ю вище, ніж кар'єру (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4.

Значущість кар'єри та сім'ї для української молоді

Варіанти відповідей на питання «Що для Вас важливіше: сім'я чи кар'єра?»	Доля респондентів, що обрали варіант (у % до опитаних)
Сім'я	65,3
Кар'єра	19,4
Важко відповісти	15,3

Варто підкреслити, що найпопулярнішими заняттями для української молоді є перш за все розваги, як колективні, так і індивідуальні, тоді як інтелектуальні та суспільно навантажені заняття значно «відстають» (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.5.

Переваги української молоді щодо вільного часу

Варіанти відповідей на питання «Як Ви використовуєте свій вільний час?»	Доля респондентів, що обрали варіант (у % до опитаних)
1	2
Зустрічаюсь з друзями	76,9
Граю в комп'ютерні ігри, сиджу в Інтернеті	41,7
Слухаю музику, радіо	38,7
Займаюся домашніми справами	37,7
Гуляю вулицею, в парку	34,2
Дивлюся телевізор вдома	31,1

Продовження табл. 1.5.

1	2
Займаюся спортом	29,7
Відвідую бари, кафе, ресторани	23,1
Відвідую клуби, дискотеки	21,1
Читаю газети, журнали, книжки	20,1
Відвідую кінотеатри	17,4
Підвищую рівень знань (відвідую курси, приватні уроки)	13,2
Займаюся хобі, художньою творчістю	10,7
Відвідую театри, концерти, виставки	10,0
Відвідую церкву, релігійну спільноту	3,9
В мене немає вільного часу	0,5
Інше	1,2
Важко відповісти	0,5

Це не видається дивним, як і «чемпіонство» електронних ЗМІ, але те, що Інтернет значно випереджає за популярністю телебачення (див. табл. 1.6), можна вважати саме молодіжною специфікою.

Таблиця 1.6.

Переваги української молоді щодо джерел інформації

Варіанти відповідей на питання «Яким джерелам інформації про події Ви надаєте перевагу?»	Доля респондентів, що обрали варіант (у % до опитаних)
1	2
Інтернет	72,3
Телебачення	58,2
Спілкування з людьми (рідними, друзями тощо)	21,7

Продовження табл. 1.6.

1	2
Друковані ЗМІ (газети, журнали)	12,4
Радіо	5,8
Інше	0,8
Важко відповісти	2,2

Сукупність викладених вище даних є цікавою з точки зору виявлення гіпотетичних мотиваційних (чи, навпаки, демотиваційних) рис у свідомості молоді, що підштовхують її до участі в молодіжних рухах та організаціях.

Досліджуючи молодіжні рухи як соціальний феномен, учені дотримуються декількох точок зору щодо визначення сутності цього явища, а саме: поняття «молодіжний рух» пов'язується зі світовим революційним процесом як відображення участі в ньому молодого покоління; молодіжний рух – це сукупність лише молодіжних організацій; визначення молодіжного руху як певної частини молоді; підхід, який пов'язує суть молодіжного руху із соціальною або громадсько-політичною активністю молоді [90, с.14].

Представники вітчизняної науки, зокрема фахівець у сфері вивчення молодіжної проблематики В. Головенько, пропонують розглядати молодіжні рухи як «своєрідну політичну систему, головне завдання якої – визначення та реалізація молодіжної політики суспільства» [50, с. 18], а російський спеціаліст з цієї ж проблематики професор В. Луков тлумачить молодіжний рух «як засіб самодіяльної участі молоді в процесі зміни та наступності поколінь через специфічні колективні форми її соціальної активності» [100, с. 45–66]. Досить чітко й точно визначає молодіжний рух вітчизняний дослідник Є.Косенко: «Під молодіжним рухом, як правило, розуміють масову організовану соціально-політичну активність, спрямовану на реалізацію як специфічних вимог і цілей молодого покоління, так і цілей інших громадських груп, об'єктивні інтереси яких відповідають інтересам молоді.» [50, с.87].

Деякі зарубіжні дослідники, зокрема польський науковець Б. Ратусь розглядає молодіжний рух лише як сукупність молодіжних організацій. Він стверджує: «... «молодіжний рух» є узагальнене поняття для визначення деякої кількості спілок молоді, хоч би двох, яких об'єднують подібні основні ідейно-виховні й політичні цілі і, перш за все, об'єкт, а також сфера їх діяльності» [50, с. 14].

Варто зауважити, що в західній науковій думці поняття «молодіжний рух» використовується переважно для позначення комуністично-революційних або релігійних рухів молоді, а замість нього широко застосовуються близькі до цього поняття терміни «молодіжний сектор», «молодіжне середовище». Але на нашу думку, більш доцільним є вживання поняття «молодіжний рух», оскільки воно розкриває діяльнісний аспект функціонування молодіжних об'єднань.

Зважаючи на комплексність поняття «молодь», у науковій літературі можна знайти цілу низку різноманітних підходів щодо вивчення, теоретичного обґрунтування процесу виникнення молодіжних об'єднань, їх сутності, функцій та ролі в суспільних процесах, державотворенні тощо.

Учені виділяють такі причини об'єднання людей у різноманітні організації та об'єднання: біологічні (інстинкт самозбереження); психологічні (потреба у спілкуванні, самореалізація); прагнення до вигод [44, с. 200]. Російський дослідник В. Бабінцев вважає, що молодіжні організації утворюються як наслідок рефлексії молоді, що виражена у формі автономізації та передбачає побудову індивідуальної моделі соціокультурного простору шляхом його своєрідного «згортання» [9, с. 6].

Автор відомої роботи «Від покоління до покоління» – С. Ейзенштадт стверджував, що інститут сім'ї у сучасному суспільстві не здатен дати всі необхідні навички молодій людині для суспільного життя і тому молодь шукає можливості для власної ідентифікації та соціального ствердження в різноманітних групах однолітків [14, с. 97]. Автори дослідження «Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна

ініціатива» В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький переконані, що головним джерелом утворення молодіжних об'єднань як організованої частини загального молодіжного руху є спільність інтересів та мети, досягнення яких можливо лише в умовах цієї організації [96, с. 70].

Молодіжним рухам, як і іншим суспільним рухам, притаманні такі ознаки: ідеологія; наявність соціальної бази; мета; організаційна структура; ставлення до влади; членство. Ідеологія, як відомо, являє собою сукупність переконань, установок, поглядів, яка утворюється на основі або відносно щільних, або вільних зв'язків. Особливістю молодіжних рухів у цьому аспекті є, на відміну від рухів, членами яких є дорослі громадяни, недотримання певної ідеології; у межах одного руху виникають групи і течії, які можуть розходитись у поглядах, методах діяльності та досягнення цілей та завдань руху.

Соціальна база молодіжного руху достатньо широка й відображає стратифікаційну структуру суспільства. Молоді люди віком 14–35 років складають трохи більше 12 млн. осіб [55]. Найбільш численним прошарком, представленим у молодіжному русі, є представники учнівської й студентської молоді. До них приєднуються також представники молодих підприємців і робітничої молоді. Мета молодіжного руху, як правило, полягає у вирішенні важливих соціальних молодіжних проблем (ефективної освіти, працевлаштування, забезпечення житлом (особливо молодих сімей), достатнім заробітком, створенням умов для максимальної реалізації соціального й інтелектуального потенціалу молоді), що зазначено в Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні».

Організаційна структура молодіжного руху – це сукупність державних і добровільних (формальних і неформальних) організацій і об'єднань, які усвідомлюють і відстоюють інтереси молоді й дітей. На рівні центральних органів вплив на владу здійснюється через національну раду з питань молодіжної політики при Президенті України, Комітетом Верховної Ради України з питань молодіжної політики, фізичної культури, спорту і туризму,

Державним комітетом України у справах сім'ї та молоді. Внутрішня структура руху має ядро – ініціативні групи, координаційні ради, але відсутня внутрішня дисципліна. Розвиваються такі молодіжні об'єднання на основі солідарності й самостійності добровільних учасників.

Ставлення до влади. Ця характерна ознака відрізняє молодіжні рухи від інших, зокрема тим, що молодіжні організації, що виникли в Україні під час незалежності, не ставлять за мету захоплення державної влади, але через відповідні канали вони активно впливають на формування і впровадження молодіжної політики як на загальнонаціональному, так й на регіональному рівнях. Наприкінці 2013 року суспільно-політична ситуація в країні змінилася, що послужило поштовхом для розповсюдження радикальних рухів та об'єднань молоді, які не виключають і захоплення влади.

Членство. Молодіжні рухи та молодіжні організації утворюються і діють на принципах добровільності й рівноправності їх членів. Тобто, як правило, молодіжні рухи й організації не мають обов'язкового членства і це відрізняє їх від політичних партій і профспілок.

На основі вже наявних визначень молодіжного руху, з усвідомленням їх вад та переваг, В. Барабаш визначає його як «форму організованої діяльності молоді, яка відображає активну соціальну позицію щодо досягнення спільних цілей або задоволення спільних потреб, а також захисту, збереження, зміни або зміцнення системи цінностей або стосунків, що склалися між членами молодіжної групи або об'єднання» [14, с. 98].

На думку К. Плоского, поняття «молодіжний рух» можна розглядати в широкому сенсі як вияв будь-якої організованої суспільно-політичної активності молоді (у межах різноманітних неформальних груп, легалізованих об'єднань тощо), і у вузькому – як самодіяльність молоді в межах легалізованих (відповідним державними інституціями на основі чинного законодавства) молодіжних об'єднань.

Спираючись на вищезазначене, ми дійшли висновку, що поняття «молодіжний рух» відображає досить складне й багатопланове явище.

Зважаючи на те, що дати остаточне й повне визначення цьому явищу досить важко, для подальшого аналізу все ж таки визначимося з тим, що молодіжний рух – це форма організованої діяльності молоді, яка відображає активну соціальну позицію, спрямовану на досягнення спільних цілей, задоволення спільних потреб, на захист, збереження, зміну, зміцнення та розповсюдження системи цінностей, стосунків, що склалися між членами молодіжної групи, організації, спілки чи молодіжного об'єднання.

Молодіжний рух, як і більшість інших видів суспільних рухів, має тенденцію до вираження в інституціональних формах. У межах процесу становлення молодіжного руху як соціального інституту можна виділити два етапи. Перший – це протоінституціоналізація молодіжного руху. У цей час виникають потреби не тільки в молоді, але й у держави і громадськості в об'єднанні молодих людей навколо суспільно значущих цілей і напрямів. Цей період охоплював середину 80-х – початок 1990 року і його умовно можна назвати періодом занепокоєння та заворушення. Другий – охоплює початок 90-х рр. і до сьогодення. Особливість його полягає в тому, що молодіжному рухові притаманні дві тенденції: реінституціоналізація та інституціоналізація. Процес реінституціоналізації охоплює діяльність молодіжних організацій, які функціонували в радянські часи, і полягає в пристосуванні комсомольських, піонерських та інших організацій до мети демократичного соціально орієнтованого суспільства.

Структуру інституціоналізації молодіжного руху як сукупності взаємопов'язаних і взаємозумовлених молодіжних громадських організацій і об'єднань та відносин між ними, можна розглядати на макро- і мікрорівнях. Треба погодитись з характеристикою структури молодіжного руху на макрорівні, яку дає В. Головенько: «...в структурі молодіжного руху окреслились такі три основні складові підсистеми: інституційна (або організаційно-інституційна); регулятивна (або нормативна); комунікативна (або інформаційна)» [50, с.72]. Інституційна підсистема складається з різноманітних державних, громадських структур, діяльність яких спрямована

на розв'язання молодіжних проблем. Аналізуючи інституційну підсистему молодіжного руху, необхідно відзначити, що базовими, найбільш значущими в ній були і все ще залишаються громадські, самодіяльні структури:

- молодіжні організації, які є серцевиною молодіжного руху є (союзи, спілки, асоціації тощо). Вони бувають різноманітними за назвою, за масштабами діяльності, але повинні обов'язково мати чотири головні ознаки: офіційно оформлене членство (причому, воно може бути у різних формах: видачі членських квитків, нагрудних значків тощо); участь членів об'єднання у створенні його матеріальної бази, у тому числі шляхом сплати вступних і членських внесків; участь у самоуправлінні об'єднання; наявність статуту, інколи програми чи іншого програмного документа;
- різноманітні громадські молодіжні фонди;
- клуби за інтересами, що різняться як за напрямками (культурологічні, спортивні тощо), так і формами діяльності;
- неформальні об'єднання – молодіжні об'єднання, які не мають чітко вираженої організаційної структури, програмних документів. При цьому ці формування необхідно оцінювати не так, як це робилося у другій половині 80-х років, коли «неформальними» називали майже всі молодіжні об'єднання окрім комсомольської та піонерської організацій, а виходити із соціологічного визначення цього поняття: «у неформальних групах людей пов'язують особисті, не закріплені організаційно і не оформлені юридично, зв'язки» [14, с. 91];
- релігійні молодіжні об'єднання;
- молодіжні філії або «крила» громадських об'єднань або партій;
- підприємства молоді, які займаються виробничою, комерційною діяльністю не в межах громадських об'єднань (структури колишнього штабу студентських будівельних загонів, МЖК, молодіжного туризму тощо).

Регулятивна підсистема складається з політичних та правових норм, що складають нормативну основу руху: це державні документи й документи внутрішнього управління та регуляції молодіжного руху:

- закони та нормативні акти України (такі, наприклад, як Закон України «Про об'єднання громадян» [63], Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [64], Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [65]);
- декларації (наприклад, Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [56]);
- укази (від 4 грудня 1996 р. «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики» [192], від 6 жовтня 1999 р. «Про першочергові заходи щодо державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій» [193] та від 29 березня 2001 р. «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики» [194];
- постанови (від 22 серпня 1996 р. «Про сприяння діяльності Українського національного комітету молодіжних організацій» [155], від 20 березня 1998 р. «Про Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні («Молодь України»)» [152], від 18 червня 1999 р. «Про стан реалізації державної молодіжної політики» [153], від 26 лютого «Положення про порядок легалізації об'єднань громадян» [154]);
- статuti молодіжних рухів та організацій;
- внутрішня документація руху (звіти, розпорядження, програми).

Комунікативна підсистема молодіжного руху містить засоби масової інформації, зокрема газети, журнали, програми телевізійних передач. Для координації молодіжних ЗМІ в 1994 р. було створено Українське молодіжне агентство (УМА). Інформаційна підсистема відповідає за розповсюдження інформації стосовно діяльності руху через ЗМІ. Це можуть бути видання власне руху (газети, журнали, буклети, плакати тощо), статті та публікації в газетах й журналах регіону, області або всеукраїнські; авторські передачі на

радіо та телебаченні, участь лідерів або учасників у різноманітних шоу, передачах або репортажі в новинах; існування веб-сторінок, сайтів та форумів в Інтернеті, де можна дізнатися та навіть поспілкуватися з лідерами або членами рухів чи організацій. Комунікативна підсистема відповідає також за пошук шляхів, методів і технологій розповсюдження та отримання інформації щодо існування, діяльності, розвитку, змін, ролі молодіжних рухів у соціальних та політичних процесах країни.

Структура інституціоналізації молодіжного руху на мікрорівні характеризує взаємодію елементів на рівні молодіжних організацій і асоціацій. До структурних елементів В. Барабаш відносить [14, с. 93]:

- діяльність (підприємницька, виховна, об'єднання за інтересами тощо);
- групи (формальні, неформальні, професійні, організовані, багатоцільові, одноцільові тощо);
- технології (прийоми й методи розробки чи впровадження молодіжних або дитячих програм: підприємницька діяльність, молодіжне кредитування, молодіжний житловий будівельний кооператив, «Зайнятість», «Інтелект – праця – сервіс», «Господарочка», «Молодіжний парламент»);
- цінності (цінність прав, свобод і гідності молодої людини і дитини; освіта, професія, гідна робота й оплата; рівність усіх перед законом);
- символи (прапори, емблеми, уніформа, спецвідзнаки, винагороди);
- норми (Конституція України; міжнародні правові норми, ратифіковані у встановленому порядку, наприклад, Загальна декларація прав людини, міжнародні пакти про становище та розвиток молоді та дітей; Закони України; постанови ВР та укази Президента України, які регламентують діяльність молодіжних та дитячих організацій; статuti молодіжних та дитячих організацій, об'єднань та асоціацій);
- санкції (види стягнень членів організацій за порушення вимог, які встановлені відповідними статутами та іншими законодавчими актами);

- ролі і статуси (член організації, голова, заступники голови організації, члени комітету, члени президії організації, асоціації, фонди, лідер, член групи підтримки, голова ревізійної комісії, члени ревізійної комісії).

Структура інституціоналізації молодіжного руху обумовлює і його специфічні основні функції: цілепокладання, регулятивна, інтегративна, транслювальна, комунікативна. Функція цілепокладання визначає параметри оптимального функціонування й розвитку молодіжного руху або модельного майбутнього стану [7, с. 264]. Регулятивна функція забезпечує постійне відтворення взаємозв'язків між молодіжними організаціями з огляду на стандарти поведінки, тим самим формується соціальна тканина молодіжного руху. Інтегративну функцію орієнтовано на згуртованість, взаємозв'язок, взаємовідповідальність молодіжних об'єднань, що відбувається під впливом інституціоналізованих норм, правил, санкцій і систем ролей. Завдяки цій функції молодь суб'єктивізує себе, усвідомлює своє «ми». Транслювальна функція спирається на передачу досвіду від одних груп молоді іншим, від дорослих – молодим людям, тобто забезпечується спадкоємність поколінь. Комунікативна функція забезпечує безпосередній і зворотній взаємозв'язок між молодіжними організаціями за вертикаллю й горизонталлю.

Молодіжні рухи в сучасній Україні розвиваються досить складно й суперечливо: рухи репрезентуються як соціальна активність молоді, як сукупність молодіжних організацій, як спосіб самодіяльної участі молоді в культурно-духовному та соціально-політичному розвитку суспільства, а відтак можуть розглядатись як своєрідні явища соціалізації молоді в умовах суспільних трансформацій, пошуку та зміни ціннісних орієнтирів та сенсів життя. У своєму змісті молодіжні рухи відображають суб'єктивні та об'єктивні процеси розвитку молодіжного середовища в пошуках власної ідентичності та соціальних умов життєдіяльності.

Як зазначалось в попередньому підрозділі, найбільш оптимальною для вивчення та аналізу сучасних молодіжних рухів ми вважаємо концепцію неоінституціоналізму. Проаналізувавши особливості сучасних молодіжних

рухів на основі зазначеної теорії, ми хотіли б доповнити особливості сучасних рухів молоді наступними характеристиками:

- вікові характеристики основної кількості членів та учасників (від 14 до 35 років). Проаналізовані теорії не виключають участь молодших або старших членів; старших – частіше як лідерів молодіжних рухів, молодших – як додаткові людські ресурси, у деяких випадках як майбутніх лідерів або керівників. Дослідження доводять, що лідерами сучасних молодіжних рухів переважно є люди, які перетнули верхню межу молодості, тобто лідерам таких рухів більше, ніж 35 років, хоча починали вони лідерство ще за молодого віку;

- у всіх сучасних молодіжних рухах слабо розвинена ідеологія, а молодь йде в рухи частіше за все через зовнішні вияви рухів (одяг, акції, символіка), спілкування та дозвілля. У більшості сучасних молодіжних рухів та організаціях первинною метою (за статутом або іншими документами) створення є «постматеріалістичні» цінності – спільні інтереси, можливість нових знайомств, проведення цікавого дозвілля, що підтверджують теоретичні основи вивчених нами теорій. На відміну від легалізованих організацій, молодіжні рухи радикального спрямування (екстремістські, «фанати» та деякі субкультури) мають більш розвинену ідеологічну систему, норми та правила, які намагаються часто нав'язувати примусово (особливо підліткам, десоціалізованим молодим людям тощо), або навіть, застосовувати силові методи, для збільшення членства та власних прихильників;

- більшу частину молоді у русі відрізняє несформованість, нестійкість базових, ціннісних, духовно-моральних орієнтирів; брак життєвого досвіду, що може відбитись на функціонуванні руху (достатньо часто, на думку М. Олсона, вступаючи до руху, молодь керується, перш за все, власними бажаннями отримання певного зиску від членства, отримання бажаного, не використовуючи зусиль. Не завжди молодь, будучи членом або учасником руху, усвідомлює ідею створення або підтримує мету та завдання руху; зазвичай це відбувається у десоціалізованої, дезадаптованої, не повністю

сформованої молоді особистості. Значна частина молоді «блукає» від руху до руху в пошуках близьких понять та ідей, або взагалі після «невдалого» членства втрачає бажання реалізовувати потенціал у таких об'єднаннях;

- молодіжні рухи в цілому нечисленні, найбільш активні учасники молодіжних рухів складають приблизно 5%, рекрутування в них відбувається незначне (за Олсоном, таких рухів найбільше; бо за теорією колективної дії, чим більша кількість членів, – тим менше отримує кожен із них певних «благ»; зазвичай активісти або лідери отримують більшу частину загальних привілеїв, ніж решта членів). Коли рух функціонує й приносить бажані результати, наявні члени не бажають «ділитись» (привілеями, пільгами, славою, грошима, посадою тощо), тому часто навіть не намагаються збільшити кількість власних членів та учасників. Молодіжний рух може бути незначний за кількістю членів та учасників і це не вплине на його функціонування та результативність діяльності. Якщо рухом керує активний, перспективний лідер, здатний залучити додаткові ресурси та мобілізувати наявні в русі, й члени, які бажають або вже ідентифікувались із групою, – в такому випадку результативність функціонування та діяльності руху підвищується й часто не потребує залучення значної кількості членів;

- низький ступінь організації молодіжного руху (дана соціальна група є найбільш мобільною і сприйнятливою до різних впливів, а також найбільш фізично активною категорією населення). Часто молодіжні рухи розпадаються не через небажання молоді брати в них участь, а через її перехід з одного руху до іншого в пошуках більших перспектив (за теорією колективної дії) та розчарування, якщо не виправдались сподівання молоді людини щодо результатів діяльності руху або власної участі в ньому (за теорією мобілізації ресурсів);

- варіативність спрямування діяльності, різноманітності за формами і механізмами реалізації програм і проектів;

- ефективні «вуличні методи» – мітинги, демонстрації, ходи, пікети (самі ці рухи часом дуже незграбно виглядають, але їх не можна не

помітити). Такі методи ефективні для залучення уваги до руху та його діяльності, рекрутації молоді до лав руху, допомагають учасникам мобілізувати власні ресурси та залучити додаткові, зокрема людські, ресурси. Досить часто аналізують такі методи через сферу «нематеріалістичних» інтересів учасників та членів, з огляду на спільну соціальну ідентичність, що базується на формуванні загальної культурної ідентичності, ціннісно-нормативних схем, які дають пояснення сутності колективних дій;

– молодіжні організації й рухи служать одним з ефективних інструментів виховання й контролю молодого покоління, що різко збільшує кількість «штучних», кон'юктурних організацій, створюваних «зверху» (державною владою) або «зі сторони» (екстремістськими організаціями, зарубіжними фондами, комерційними структурами). Спираючись на теоретичні положення неоінституціоналізму можна зробити аналітичні висновки, що в такого виду організації сучасна молодь вступає частіше і зазвичай не через те, що поділяє інтереси, мету й завдання, а через певні «блага», які отримує, будучи членом та учасником. Це перш за все матеріальні заохочення, вагомі для сучасного молодого покоління: можливості швидкого кар'єрного росту, здобуття додаткової безкоштовної освіти або кваліфікації, поїздки, зустрічі з відомими людьми тощо;

– більшість молодих людей, які є членами руху, мають персональні, індивідуальні мотиви участі в ньому (матеріальний зиск, самореалізація, кар'єра тощо). Спираючись на засади теорії М. Олсона, молода людина не стане членом або навіть учасником молодіжного руху, якщо не буде мати з цієї участі або членства певного зиску особисто для себе. Досліджуючи сучасні молодіжні рухи можна відзначити, що й справді найчастіше молодь бере участь у русі, якщо є перспектива отримання бажаного зиску: від самозадоволення власного інтересу, який може збігатися з інтересами інших учасників цього ж руху або ні (прикладом можуть слугувати молодіжні клуби за інтересами, субкультурні об'єднання) до матеріальної винагороди,

що найчастіше є пріоритетним в рекрутуванні молоді до лав політичних партій або деяких радикальних угруповань тощо;

– у тих, хто складає ядро молодіжних рухів, задовольняється потреба в самореалізації, у деяких - у лідерстві і владі; участь у молодіжних рухах найчастіше не заважає навчанню і сприяє вторинній зайнятості молоді;

– у сучасних молодіжних рухах домінують політичні та соціальні функції. З позиції концепції «нових» рухів такі функції підтверджують основну ознаку сучасних молодіжних рухів – їх «постматеріальні» цінності – першочерговими завданнями є не матеріальне збагачення членів, а суспільно корисні справи, розв'язання «життєвих» проблем – розвиток та становлення молодої особистості, захист прав та свобод сучасної молоді, соціалізація та самоактуалізація молодих людей, допомога та підтримка щодо вирішення буденних молодіжних проблем (кредитування, працевлаштування) тощо.

Більшість сучасних молодіжних рухів здійснюють пріоритетну діяльність щодо реалізації «державного замовлення», тому на сучасному етапі функціонування українського соціуму набуває особливої значущості питання про найважливіші фактори формування та ефективності функціонування молодіжних рухів та організацій та їх домінувальних соціальних функцій. Молоде покоління зазвичай розглядають як об'єкт виховання та навчання, забуваючи, що молодь – це також суб'єкт суспільного виробництва, який здатен до самостійної свідомої діяльності. Суб'єктність молоді зростає відповідно до її організованості. У своєму змісті молодіжні рухи відображають суб'єктивні та об'єктивні процеси розвитку молодіжного середовища. Молодіжні об'єднання та організації різних типів і форм – від стихійних молодіжних рухів до чітко оформлених об'єднань – головний показник суб'єктності молоді та всього громадянського суспільства, який об'єднує її в єдину суспільну силу, здатну вплинути на державу в інтересах всього суспільства та молоді зокрема.

1.4 Молодіжні організації як інституціональна форма молодіжних рухів

Сьогодні відбувається реформування не тільки політичної, економічної та інших сфер життя суспільства, такі ж реформи притаманні й молодіжному рухові: більшість рухів прагне до інституалізації на основі чинного законодавства. Найчастіше цей процес реформування закінчується становленням, офіційним оформленням та легалізацією молодіжної організації, яка є таким самим соціальним суб'єктом як і рух, від якого вона трансформувалась.

Розглядаючи такі соціальні суб'єкти, як молодіжні рухи та молодіжні організації, з'ясуємо, як вони співвідносяться між собою.

Рухи мають ієрархію (найпростіша - це організаційне ядро, що складається з функціонерів, постійних учасників та учасників, які залучаються до конкретних акцій), єдину мету, визначені рольові позиції, володіють достатньою ефективністю (або це підтримка лідера, або робота над розв'язанням певної проблеми).

У кожного руху є свої програма, статут, установчі документи, зареєстровані в установленому порядку, правила і норми, що регулюють поведінку учасників. Винятком з цього ряду ознак соціальної організації може вважатися ступінь стійкості, хоча для ряду рухів вона досить висока. Для молодіжних рухів, пов'язаних з політикою, спостерігається певна циклічність. Окрім цього, в рухах досить слабо виражені владні стосунки. На наш погляд, це пов'язано зі специфікою їх організаційної структури. Учасник, який не погоджується з діяльністю молодіжного руху, перестає бути його членом, для цього не потрібно додаткової процедури виключення. Хоча щодо функціонерів є і таке правило.

Незважаючи на те, що межа між організацією і рухом виражена не різко, вона існує. Слід погодитися з Р. Димитровим у тому, що суспільні

рухи, на відміну від організацій, мають низький ступінь формалізованості, дисципліни, тривалості. У русі людина бере участь як цілісна особистість, індивідуальність домінує над колективністю. «Група інституціоналізується в русі тільки тоді, коли вона констатується як колективний суб'єкт. Так само як рух, так і організації борються за інституціоналізацію, але борються на основі різних проблемно вирішувальних практик» [59, с. 173].

Молодіжні рухи, як і більшість інших видів суспільних рухів, мають тенденцію до вираження в інституційних формах. В умовах сучасного суспільства такі форми діяльності дозволяють більш ефективно досягти цілей, що ставлять перед собою ті або інші об'єднання. Саме тому все частіше неформальні молодіжні угруповання та об'єднання організаційно закріплюють свою діяльність, тим самим переводять її на формальні інституціональні засади. Як наслідок, все частіше використовується поняття «молодіжні організації» для характеристики і відображення суті того чи іншого виду молодіжного руху.

Процес перетворення або трансформації молодіжного руху в його інституціональну форму – молодіжну організацію, в науковій літературі поділяють на дві фази: передінституційна та інституційна.

Передінституційна фаза молодіжного руху характеризується первинно появою потреби в певних груп молоді спільних дій, які можуть виявлятися в спонтанних протестах і виступах, безладній поведінці. З'являються на короткий термін, а потім зміщаються лідери руху; їхня поява залежить в основному від енергійних закликів. Щодня можлива нова авантюра, кожен збори характеризуються непередбаченою послідовністю емоційних подій, в умовах яких людина не може уявити собі, що вона буде робити далі.

З появою інституційних моментів у русі починається формування визначених правил і норм поведінки, які поділяються більшістю його послідовників. Визначається місце збору або мітингу, чіткий регламент виступів, кожному учаснику надаються інструкції, як потрібно поводитися в тій або іншій ситуації. Ці норми і правила поступово приймаються і стають

звичайною річчю. Одночасно починає складатися система соціальних статусів і ролей. З'являються стійкі лідери, що оформляються офіційно згідно з відповідним прийнятим порядком (наприклад, обираються або призначаються). Крім цього, кожен учасник руху має визначений статус і виконує відповідну роль: він може бути членом організаційного активу, знаходитися в складі груп підтримки лідера, бути агітатором або ідеологом і т.д.

На думку К. Плоского, поняття «молодіжний рух» можна розглядати в широкому сенсі як вияв будь-якої організованої суспільно-політичної активності молоді (у межах різноманітних неформальних груп, легалізованих об'єднань тощо), і в вузькому – як самодіяльність молоді в межах легалізованих (відповідними державними інституціями на основі чинного законодавства) молодіжних об'єднань.

Сьогодні сучасні молодіжні рухи представлено у своїй більшості як формально оформлені молодіжні організації та об'єднання, що легалізували свою діяльність, мають статутну документацію та затверджені напрями діяльності й сфери впливу. Незважаючи на те, що поняття молодіжного руху історично має більш широке значення, ніж «молодіжна організація», й передбачає неорганізовану, спонтанну активність молоді, що сьогодні також є актуальною, термін «молодіжний рух» вживається в більшості випадків як синонім «молодіжній організації» або «молодіжному об'єднанню», або є частиною - словосполученням у назві громадської молодіжної організації.

Оскільки ми спиратимемося в нашій роботі на визначення молодіжного руху у «вузькому» значенні – як сукупності молодіжних організацій, розглянемо детальніше питання генезису молодіжних об'єднань, класифікацію та функції.

Законом України від 05.02.2003 № 2998-ХІІ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молодіжні громадські організації визначено як об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення й захист своїх прав і свобод та задоволення

політичних, економічних, соціальних, культурних та інших спільних інтересів [65].

Українські дослідники О. Корнієвський та В. Якушик розглядають поняття «молодіжні об'єднання» як визначені молодіжні громадські сили, які тією чи іншою мірою усвідомлюють свою власну специфічність, особливість своїх власних інтересів та свого місця й ролі в суспільстві; здійснюють визначену суспільно значущу (однак не обов'язково позитивно оцінювану більшістю суспільства) діяльність, спрямовану на реалізацію цих інтересів та ствердження своєї специфічності та власної ролі в суспільстві; мають чіткі внутрішні організаційні структури [90, с. 7-8].

Важливим для нашого дослідження є визначення молодіжної організації, яке дав М. Головатий у роботі «Соціологія молоді» – «молодіжна організація – це не просто об'єднання молоді, це ті соціальні інститути суспільства, за посередництва яких створюються умови та значною мірою реалізуються інтереси, потреби, запити молодих людей в усіх сферах життя: економічній, політичній, соціальній, духовній, сімейно-побутовій [44, с. 136].

У авторській монографії О. Панагушина визначає молодіжні організації як «один із інституційних ресурсів соціально-педагогічної роботи, ефективний механізм взаємодії нових поколінь із суспільством, невід'ємна складова соціокультурного середовища, важливий соціальний інститут, який певною мірою створює обличчя суспільства, справляючи помітний вплив на соціалізацію молоді» [140, с. 5].

Ми вважаємо, що вищенаведені визначення поняття «молодіжна організація», запропоновані науковцями та законодавцями, визначають таку організацію швидше як об'єднання «взаємної вигоди» – яка діє на задоволення власних інтересів її членів (тобто молоді). Однак безсуперечним є також той факт, що молодіжні організації створюються і з метою підтримки інших верств, груп населення (які не є членами організації), тобто є фактично організаціями «суспільної вигоди». Зазначене однобічне визначення молодіжних організацій (як і громадських організації в цілому) в правовому

полі України створює суттєві перешкоди в їх діяльності, зокрема в частині здійснення фінансово-матеріальних витрат, які не пов'язані із задоволенням потреб їх членів. Таким чином, на сьогоднішній день існує потреба у більш повному визначенні поняття «молодіжна організація» як на науковому рівні, так і на законодавчому.

Ми розглядаємо молодіжну організацію як об'єднання молоді, що може діяти для: а) задоволення спільних інтересів її членів; б) реалізації суспільно-корисної діяльності в інтересах молоді та інших громадян держави; в) реалізації державної молодіжної політики.

Потрібно зауважити, що ми дотримуємося тієї позиції, що тільки з власної ініціативи молоді добровільно утворені об'єднання можна відносити до молодіжного руху. Адже в сучасному суспільстві розповсюдженою є практика створення молодіжних організацій «зверху» – з ініціативи державних інститутів, органів місцевого самоврядування, політичних партій, різноманітних громадських та підприємницьких структур тощо. І хоча такого типу організації, наприклад численні партійні молодіжні «крила», переважно належать до молодіжного руху (як на теоретичному рівні, так і у практичній, зокрема, діяльності з державного управління), натомість очевидним є той факт – для того, щоб стати організацією, яка дійсно втілює інтереси, очікування молоді, такі структури мають пройти довгий шлях трансформації та розвитку.

Незважаючи на те, що дослідження діяльності молодіжних організацій проводяться не перший рік, досі не існує чіткого визначення терміна «молодіжна організація», «молодіжне об'єднання» та єдиної їх класифікації. Враховуючи вищезазначене, ми узагальнили та вдосконалили визначення поняття «молодіжна організація», під яким розуміємо формальне об'єднання молоді, створення якого переважно ініційоване власне молоддю з метою задоволення спільних потреб та інтересів, а також можливістю реалізовувати суспільно корисну діяльність в інтересах молоді та суспільства.

У науковій літературі існує декілька підходів до класифікації молодіжних громадських організацій: перший пов'язаний із тим, що класифікація молодіжних об'єднань здійснюється на основі їх соціально-економічної природи та особливостей; другий - класифікацію здійснюють на основі нормативно-юридичного характеру та особливостей функціонування молодіжних формувань; третій характеризується тим, що молодіжні об'єднання класифікують з урахуванням психолого-фізичних або морально-етичних аспектів їх діяльності; четвертий – бере за основу філософський аналіз самодіяльного молодіжного руху; п'ятий підхід пов'язаний із загальнополітичним аналізом молодіжних формувань [44, с. 139].

Вітчизняні дослідники В. Якушик, О. Корнієвський запропонували такі головні критерії класифікації молодіжних об'єднань: соціальна база молодіжного об'єднання; специфіка та генезис процесу виникнення, організаційних принципів та структури молодіжного об'єднання; особливості системи здійснюваних молодіжним об'єднанням функцій; місце та роль молодіжної організації в суспільстві; характер впливу молодіжного об'єднання на суспільні процеси [90, с. 12].

Власне бачення різних підходів учених до класифікації молодіжних організацій окреслив Ю. Поліщук: «Одну із класифікацій науковці створили на підставі нормативно-юридичного характеру та особливостей функціонування молодіжних формувань. Для іншого підходу характерною є спроба класифікувати громадські молодіжні об'єднання на підставі їх соціальних особливостей і соціально-економічної природи. Третій підхід пов'язаний із прагненням до загальнополітичного аналізу молодіжних структур. Для четвертого напряму характерним є те, що молодіжні об'єднання намагаються класифікувати з урахуванням психолого-педагогічних або морально-етичних аспектів їх діяльності» [150, с. 121].

Посилаючись на дослідження М. Головатого, Ю. Поліщук схиляється до думки, що молодіжні організації доцільно розподіляти на політизовані та деполітизовані, а також він виокремлює три типи молодіжних організацій,

характеризуючи їх, зважаючи на різновид їхньої діяльності, а саме: політичного спрямування діяльності; дискусійного типу; дієвого спрямування [150, с. 100].

Спираючись на пізнавальні цілі автора, найбільш зручною для нас є класифікація молодіжних організацій за характером діяльності, що пропонують В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький, які виділяють: молодіжні фахові об'єднання; організації за інтересами; молодіжні релігійні організації; благодійні фонди для молоді та молодіжні благодійні фонди; національні молодіжні організації (утворені представниками національних меншин); студентський рух; громадсько-політичні організації молоді; молодіжні філії політичних партій; молодіжні партії тощо [96, с. 70–77].

Серед усіх вищезазначених критеріїв класифікації можна додати типологію К. Плоского [156, с. 43-45].

До запропонованих раніше критеріїв нам би хотілось додати також досить розповсюджений умовний розподіл молодіжних організацій на формальні й неформальні. Формальна молодіжна організація – це організація, у якій функції, засоби, методи дій знайшли вираження у формальних правилах, нормах, законах, мають гарантію стійкої організації й твердо регламентують поведінку членів. У такій молодіжній структурі повинна бути офіційна реєстрація в органах юстиції, фіксація членів організації, статут, органи самоуправління, матеріальна база. Формальна молодіжна організація «характеризується наявністю мети своєї діяльності, конкретними функціями, які забезпечують досягнення поставленої мети, набором соціальних позицій, ролей, типових для цієї організації, системою норм, санкцій, стимулів» [164, с. 51]. Також «формальна (офіційна) структура молодіжної організації відображає, по-перше, офіційні стосунки, які передбачені для всіх членів зазначеної організації, по-друге, відносини управління, що склалися між членами організації (керівний склад – «рядові» члени організації), а також між самими лідерами [150, с. 190].

Такі організації можуть виникати внаслідок спонтанного самовиявлення молоді, формування ними на добровільних засадах об'єднань для відстоювання власних інтересів, які захищені відповідними законами від прямого втручання й свавільної регламентації власної діяльності з боку органів державної влади [69, 90, 91, 140].

Неформальні молодіжні організації – це групи, що виникли на основі суб'єктивних потреб, інтересів і прагнень молодих людей незалежно від того, збігаються інтереси цих груп з інтересами суспільства або суперечать їм. Причому неформальні молодіжні об'єднання створюються добровільно і у вільний час. Бажаючи зберегти себе, неформальні молодіжні об'єднання можуть замикатися у внутрішньому житті, відгороджуватися від зовнішніх посягань. Характер взаємодії в цих організаціях визначають чинники, пов'язані з установками й орієнтаціями суб'єктів взаємодій. Такі організації мають низку ознак: специфічні зразки стосунків між людьми; неформально встановлені правила поведінки; нефіксоване членство; специфічний розподіл обов'язків і праці; лінії підпорядкування; засоби контролю та ін.

Об'єднуючи молодь на засадах добровільності, «неформальні молодіжні організації просоціального спрямування надають можливість своїм членам для самореалізації, саморозвитку, збереження індивідуальності, свободи думки, зборів, совісті тощо» [96, с. 246].

На сьогодні відсутня єдина типологія неформальних груп та організацій, їх об'єднують за різними критеріями, зокрема за соціально-правовою ознакою виокремлюють: просоціальні, або соціально активні, з позитивною спрямованістю діяльності, наприклад: групи економічного захисту, охорони пам'яток, навколишнього середовища тощо; асоціальні, або соціально пасивні, діяльність яких нейтральна щодо соціальних процесів, наприклад: музичні та спортивні фанати; антисоціальні – хіпі, панки, наркомани, злочинні угруповання.

Ще одним важливим предметом дослідження сутності молодіжних організацій є визначення їх функцій, але на жаль, у вітчизняній науковій

літературі бракує обґрунтованих підходів з цього питання, зокрема дослідники виділяють лише такі основні функції молодіжних організацій: організаційна; виховна; комунікативна; господарча [14, с. 158].

Зважаючи на суттєве розмаїття молодіжних формувань, що існують у сучасній Україні, К. Плоский розширює перелік основних функцій, що виконують молодіжні громадські структури та доповнює його такими: навчальна, комунікативна, гуманітарна, інтегровальна, статусна, суспільно-відтворювальна, ціннісно-орієнтувальна (виховна), функція соціального виробництва [156, с. 40–41].

Спираючись на вищезазначене, можна стверджувати, що більшість функцій, що виконують молодіжні організації, спрямовані безпосередньо на молодь, яка є їх учасниками. Діяльність молодіжних організацій останнім часом все більш помітна в різних сферах життя країни: економіці, політиці, культурі, духовному житті, дозвіллі тощо. Тому автор пропонує згрупувати головні критерії класифікації основних функцій молодіжних організацій у три блоки:

Функції макрорівня – ті, що спрямовано на суспільство в цілому: на суспільно-політичні зміни в країні, зміни в соціальному, культурному житті суспільства в цілому, внесок у формування громадянського суспільства:

- формування і реалізація державної молодіжної політики на загальнодержавному рівні, вплив на ефективність її впровадження;
- співпраця з органами державної влади в контексті сприяння збільшенню чисельності організацій у регіонах і на місцях;
- підвищення активності, дієвості молодіжних рухів України, авторитету, впливу їх на молодь та процеси, що відбуваються в країні;
- участь у написанні та реалізації молодіжних програм, у виконанні загальнодержавних програм і проектів;
- виховання молоді;
- проведення молодіжних акцій;

- створення умов і гарантій для соціального становлення й розвитку молоді у відповідній сфері її життєдіяльності тощо.

Функції мезорівня – ті, що спрямовані на інститути влади та інші соціальні інститути (співпраця, критика, соціальне партнерство, контроль).

До таких автор відносить:

- реалізацію державної молодіжної політики на рівні регіону (області, міста);
- підвищення ролі місцевого самоврядування щодо розв'язання проблем місцевого значення, у тому числі й молодіжних;
- участь у прийнятті рішень на регіональному рівні;
- роль у місцевому самоуправлінні;
- сприяння участі молодих людей у громадській та політичній діяльності області та на місцях;
- проведення молодіжних акцій місцевого, регіонального та загальнодержавного значення;
- діяльність щодо набуття молоддю освіти;
- сприяння здоров'ю молоді та фізичному вихованню;
- реалізація духовних інтересів молодих громадян;
- забезпечення культурних інтересів та змістового дозвілля молоді в регіоні тощо.

Функції мікрорівня – ті, що спрямовано на особистість:

- забезпечення прав та інтересів, свобод та прагнень молодої людини або групи;
- надання різних видів допомоги (консультативної, правової тощо);
- формування та розвиток особистості;
- розвиток творчого потенціалу молоді;
- виховання молоді (національне, патріотичне, ідейне, культурно-освітнє, духовне тощо);
- здійснення молодіжних проектів місцевого рівня;

- залучення молодих людей до громадської та політичної участі;
- проведення молодіжних акцій;
- організація дозвілля тощо.

Незважаючи на значну кількість різновидів діяльності молодіжних рухів та організацій, у науковій літературі визначними для молодіжних організацій напрямками роботи називають такі:

- розробка та підтримка молодіжних суспільних програм та проектів як на локальному рівні, так і у масштабах країни;
- взаємодія з різними органами влади та суспільними організаціями з метою захисту та обліку інтересів молоді;
- просвітницька та освітня діяльність, спрямовані на пропаганду ідей громадянської свідомості, соціальної відповідальності та суспільного компромісу;
- законотворчість: ініціювання та суспільна експертиза законопроектів щодо інтересів молодого покоління.

Варто зауважити, що в сучасних реаліях, зважаючи на нестабільне політичне, соціальне, економічне становище українського суспільства, у межах функцій молодіжних рухів та організацій можна виокремити два види:

- реальні, формальні функції (реалізація та результати молодіжного об'єднання доводять виконання зазначених у статуті функцій та співвідносяться з метою діяльності організації або іншого молодіжного об'єднання, якщо не повністю, то хоча б частково);
- латентні функції (часто вони ніде не зазначаються, про їх реалізацію не завжди знають члени організації, вони можуть приносити додатковий дохід як всім членам та учасникам руху або певним індивідам).

Об'єднання молоді в групи, спілки та організації здійснюється завдяки внутрішнім та зовнішнім факторам. До першого прийнято відносити свідоме прагнення, бажання молодих людей об'єднатися з іншими на основі спільних цілей, інтересів. До факторів внутрішнього характеру – соціально-демографічні та психологічні фактори. Зовнішніми факторами, що

об'єднують людей, у тому числі й молодь, виступає держава та її інститути, капітал, виробничий процес, будь-яка необхідність тощо.

На відміну від інших типів суспільних організацій, що об'єднують людей на основі визначених інтересів, молодіжні організації характеризуються, перш за все, спільністю соціально-демографічних ознак своїх членів – насамперед віком та соціальним положенням. Юний вік та недостатня соціальна зрілість, недостатність соціального досвіду, професійна неспроможність примушують молодь шукати форми захисту власних інтересів. Звідси різні форми об'єднання молодих людей, бажання організацій представити свої інтереси (або донести свої потреби) до органів влади. Подібні молодіжні організації та об'єднання далекі від політики, хоча відомий радикалізм молодості завжди використовується політичними силами у власних інтересах.

Передумовами об'єднання молоді може стати необхідність у задоволенні специфічних молодіжних культурно-психологічних потреб, таких як прагнення до колективних форм проведення дозвілля, притаманна молоді сміливість та допитливість, романтика, прагнення до самоствердження та самоактуалізації, амбіції (у позитивному значенні), любов до гострих відчуттів, навіть сексуальні потяги.

Крім цього, держава, враховуючи соціальну незрілість молоді, її віковий радикалізм, прагне взяти під свій контроль поведінку молоді, що краще за все здійснити через молодіжні організації. Цим вирішується й проблема, яким чином краще зайняти молодь, щоб її енергію було спрямовано в позитивне русло.

Молодіжні організації є тими соціальними структурами суспільства, завдяки існуванню яких регулюються стосунки молоді з державою, з усіма елементами політичної системи. Тобто вони виступають у ролі комунікатора, а відтак створюються і найбільш сприятливі умови для соціального становлення та розвитку молоді як у її власних, так і в загальносуспільних інтересах. Розвитку молодіжних організацій в Україні притаманна тенденція,

яка властива більшості країн Європи, а саме: збільшення їх кількості на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Процес розвитку сучасних молодіжних організацій має свою специфіку, яку можна визначити за певними критеріями, що характеризують діяльність цих організацій, мають значний вплив на їх розвиток й функціонування, на стан у суспільстві та реалізацію першочергових мети та завдань. До таких критеріїв ми пропонуємо віднести наступні: статус молодіжної організації; вид молодіжного об'єднання, організації, спілки тощо; мета й завдання створення; способи організації членів та учасників; ступінь інтеграції молодіжних організацій до молодіжного руху; рівень співпраці, соціальне партнерство; ступінь реалізації функцій молодіжних організацій; роль та значення організації в житті суспільства.

Статус організації характеризує рівень та масштаби розповсюдження діяльності та функціонування молодіжної організації. Це можуть бути як об'єднання з міжнародним, всеукраїнським статусом, так і з регіональним або локальним. Статус також є показником поширення соціальної проблеми, через яку виникає потреба створення однієї або системи організацій для її вирішення.

Статус молодіжних організацій також регламентує структуру організації, кількість членів та учасників. Традиційно склалось, що міжнародні та всеукраїнські організації мають суттєву кількість структурних елементів на місцях та достатньо велику кількість членів, що дозволяє більш ефективно й результативно функціонувати, зокрема за рахунок підтримки держави, міжнародних організацій (що дають гранти) – спонсорів, донорів.

Вид молодіжного об'єднання та сектори його діяльності визначають місце молодіжної організації серед інших громадських організацій. Також за кількістю молодіжних організацій певного спрямування можна прослідкувати, які молодіжні проблеми та інтереси переважають: чи то захист прав та свобод, чи соціальні питання молоді, чи розвиток творчих можливостей та організація дозвілля; чи то раціональна мотивація членства

(наприклад, у волонтерських рухах та об'єднаннях), чи власні інтереси та потреби (досить часто це питання матеріального збагачення та кар'єрного росту, що зустрічаються в політичних молодіжних партіях та організаціях).

Від мети створення та завдань, які ставить перед собою молодіжна організація, часто залежить не тільки процес функціонування, але й проблеми, які перешкоджають її результативній діяльності та реалізації заявлених функцій (значна кількість подібних за метою організацій, низьке ресурсне забезпечення тощо). Цей критерій також може слугувати вихідною точкою в державній та донорській підтримці, у співпраці з іншими організаціями, що мають тотожну або схожу мету та завдання своєї діяльності. Мета створення організації може бути мотивом участі або членства молоді в ній (наприклад, спільність цінностей, потреб молоді із завданнями організації тощо).

Сьогодні мотиви членства молоді в молодіжних об'єднаннях достатньо різні – від ідеологічних до матеріальних, звідси й індивідуальні методи, що обирають організації для залучення молоді та організації своїх членів у молодіжних організаціях.

Терміни існування та функціонування молодіжних організацій на соціальній арені також різні. Є організації та об'єднання, які протягом багатьох років, іноді навіть десятиліть, працюють у своїй сфері, відіграють роль у суспільстві, знаходять прихильність молодого покоління, а є – «одноденки», ті, що створюються задля певної мети, яка потребує свого досягнення за нетривалий проміжок часу (наприклад, молодіжні політичні партії масово створюються перед виборчими процесами в Україні) і зникають тільки-но досягли поставлених завдань. Іноді причиною нетривалого існування молодіжних об'єднань є важка інтеграція, або взагалі її відсутність, до загального молодіжного руху країни, що обмежує співпрацю з іншими установами, організаціями та інституціями, підтримку від спонсорів та донорів, а також державне фінансування.

Не всі молодіжні організації повною мірою реалізують власні заявлені функції, зокрема в нашій країні. Причинами цього найчастіше виступає низьке фінансове забезпечення, недостатня кількість ресурсного забезпечення, конкуренція, низький рівень співпраці з державними та неурядовими установами й організаціями тощо. Це також впливає на роль, яку виконує молодіжна організація в певному суспільстві, її популярність, кількість клієнтів, можливості, перспективи розвитку молодіжної організації, її значення для мешканців тієї спільноти, на яку розповсюджується її діяльність.

Висновки до розділу I

Явище суспільних рухів досить складне та багатоаспектне. У соціологічній науці на сьогодні відсутня загальна теорія рухів, у вітчизняній – недостатньо напрямів дослідження цього феномена. Через це в соціології спостерігається значна кількість розбіжностей не тільки в аспектах вивчення суспільних рухів, а також у визначенні цього поняття.

Зокрема, західні науковці Є. Вятр, М. Діані, А. Турен, Н. Смелзер та вітчизняні Ю. Волков й А. Тьомкіна розглядають суспільні рухи як масові виступи та соціальні мережі взаємодії між групами, індивідами та організаціями, інші – О. Здравомислова, М. Кодін, В. Головін – наголошують на організаційній оформленості суспільних рухів.

Установлено, що теорії «масового суспільства» та «колективної поведінки» – найперші у вивченні явища суспільних рухів – за базову домінанту обирають масову поведінку, що вибудовується з індивідуальної діяльності як реакція на соціальну напругу, що є свідченням стихійності, незапланованості дій учасників руху, які у свою чергу досить часто відчужені від традиційних соціальних інститутів. Молодіжні рухи розглядаються цією

групою теорій як один із різновидів антиінституціональної колективної поведінки та пов'язуються із поняттям «натовп» та «маса».

Теорії, що пов'язують появу суспільних рухів із соціально-психологічними факторами, – теорії відносної деривації, – спираються у своїх вченнях на суб'єктивні та об'єктивні депривації особистості. Ядром вивчення таких теорій є психологічні мотиви участі: невідповідність між очікуваннями особистості, потребами та можливістю їх задовольнити, що призводить до незадоволення, стресу, агресії, а відтак до готовності відстоювати свої інтереси, протестної поведінки тощо. Вивчення молодіжних рухів зосереджується на поведінкових рефlekсах або базових інстинктах, зважаючи на індивідуальні психологічні мотиви, які зумовлюють у молодих людей агресивну поведінку, протесні дії, насилля.

Теорія «мобілізації ресурсів», що досить широко використовується для аналізу суспільних рухів, акцентує увагу на вивченні рухів, спираючись на раціональний вибір особистості як основний мотив, декларує потребу особистості ідентифікуватися з групою, відчувати себе її частиною, а тим самим відчувати себе більш упевненою, сильною, мобілізувати власні можливості та ресурси. Молодіжні рухи вивчаються як дієві актори й розглядаються у двох аспектах: першому – як колективна поведінка, другому – як молодіжна організація, що має зовнішні й внутрішні фактори та ресурси розвитку.

М. Олсон у авторській теорії колективної дії розглядав суспільні й молодіжні рухи як організації індивідів, які об'єднуються з метою задоволення не тільки групових, але й власних інтересів. Акцент у вивченні робив на поведінці індивіда (раціональна, егоїстична) та основних мотивах його участі в русі (ідеологічні, суспільні, персональні тощо).

Представники «конфліктних» теорій уважали, що розвиток рухів співвідноситься з конфліктом, який часто базується на невідповідності між ресурсами та домаганнями, незадоволеністю соціальною ситуацією, нерівному розподілі прав та привілеїв у суспільстві тощо. Молодіжний рух

конфліктологами вбачається як колективна діяльність молоді, спрямована на соціальні зміни, й яка виражає інтереси не тільки молодіжних, а й інших груп.

У теорії структурації Е. Гідденс за домінанту вивчення рухів обрав структуру з певними функціями. У межах цієї концепції також вивчаються способи, за допомогою яких відбувається інституціоналізація рухів (свідома діяльність акторів, правила, ресурси тощо). Молодіжні рухи виступають у цьому вченні «соціальними системами», які відтворюють стосунки між акторами чи колективами і виступають як активні суб'єкти.

Зовсім не подібними на інші соціологічні теорії вивчення суспільних рухів є сучасні когнітивні теорії, представники яких пропонують вивчати діяльність суспільних і молодіжних рухів на рівні індивідуальної свідомості, розглядати рухи як комбінацію вірувань та уявлень індивіда, що можуть змінюватись, трансформуватись, генерувати, а відтак індивід прагнучим змінити соціальну дійсність.

Крізь призму неоінституціоналізму рух розглядається як колективна спільність (інститут, організація, неформальне об'єднання), яка передбачає всі форми обмежень (правила, порядки, традиції, норми), які надають певну структуру людським взаємостосункам. Такий підхід розглядає рухи, організації, групи, спільності як невід'ємну частину держави, спроможну визначати не тільки модель, але й політику самої держави. Згідно з цією теорією, молодіжні рухи не існують окремо від членів, які їх складають, і тому повинні пояснюватись з огляду на цілеспрямовану поведінку індивіда.

Концепція «нових» суспільних рухів під час аналізу суспільних рухів підкреслює орієнтацію рухів на постматеріалістичні цінності, концентрується навколо проблем «життєвого світу». Діяльність рухів здійснюється на основі участі, переважають горизонтальні зв'язки, а активісти виступають за свободу власних інтересів, незалежний вибір життєвого шляху та стилів життя. Молодіжні рухи виступають крізь призму цього вчення як колективні, організаційно оформлені й структуровані молодіжні об'єднання.

Явище суспільних рухів, зокрема молодіжних, набуває все більшого розмаху та поширення у світі, у тому числі й в Україні, що не може не впливати на соціальну структуру в цілому, а відтак соціологічне уявлення про рухи тим більш важливе для науки.

Найбільш доцільно, на наш погляд, розглядати явище рухів з позиції неоінституціоналізму. Важливою особливістю цієї теорії є те, що вона висуває на перший план не самі рухи або організації, а суб'єктів, що ними керують, підтримують та змінюють. Саме це переносить фокус дослідження з інститутів як структур на процеси, що формують та змінюють їх.

Слід зауважити, що через багатовимірність явища суспільних рухів і стану теорії в наш час не можна говорити про універсальну концепцію суспільного руху. Ще тільки виробляються тенденції аналізу різних організаційних форм суспільних рухів, цілей діяльності, мотивів їх створення та участі в них.

Соціологія розглядає суспільні рухи в різних аспектах: з точки зору мотивів участі, політичної включеності, вивчення організаційної структури, психологічного стану особистості тощо. Ситуація ускладнюється ще й тим, що це явище знаходиться у фокусі вивчення й інших наук – філософії, психології, педагогіки, конфліктології. А отже, унеможливорює формування чіткого визначення.

Аналіз наукових джерел та різних теоретичних підходів дозволив узагальнити та надати власне визначення термінів «суспільний рух» і «молодіжний рух». Під суспільним рухом розуміємо організовану форму суспільної (колективної) діяльності, що характеризується самоорганізацією, самокерованістю, самоврегулюваністю, функціональною раціональністю, орієнтацією на представництво інтересів соціальних груп, спільнот, суспільства в цілому, що має певну структурну стійкість та функціонує протягом тривалого часу, може мати як фіксоване членство, так і діяти на основі участі.

Молодіжний рух – це форма організованої діяльності молоді, яка відображає активну соціальну позицію, спрямовану на досягнення спільних цілей, задоволення спільних потреб, на захист, збереження, зміну, зміцнення та розповсюдження системи цінностей, стосунків, що склалися між членами молодіжної групи, організації, спілки чи молодіжного об'єднання.

На основі проаналізованих концепцій та наукових підходів узагальнено й окреслено основні ознаки сучасних суспільних та молодіжних рухів.

Виходячи з авторського розуміння суспільних рухів, можна виділити такі основні ознаки сучасних суспільних рухів: самоорганізація, організаційна оформленість, організаційна структура, структурна стійкість, ідеологія, соціальна ідентичність, тривала діяльність, наявність «суспільної» мети, соціальна активність, соціальна база, ресурси.

З огляду на те, що у своїй роботі ми розглядаємо молодіжний рух як сукупність молодіжних організацій, нами було розглянуто питання генезису молодіжних об'єднань, наявні класифікації та функції. Базовим визначенням, на яке ми спираємось протягом усієї нашої роботи, є таке: «молодіжна організація» - це об'єднання молоді, соціальні інститути суспільства, за посередництвом яких створюються умови та значною мірою реалізуються інтереси, потреби, запити молодих людей в усіх сферах життя: економічній, політичній, соціальній, духовній, сімейно-побутовій» [44, с.136].

Спираючись на наші пізнавальні цілі, серед калейдоскопу класифікацій молодіжних організацій, що існують в соціологічній науці, нами для аналізу молодіжних об'єднань було обрано класифікацію В. Кулика, Т. Голобуцької та О. Голобуцького, які виділяють такі різновиди: молодіжні фахові об'єднання, організації за інтересами, релігійні організації, благодійні фонди, національні організації, студентський рух, громадсько-політичні та філії політичних партій [96, с. 70-77].

Узагальнюючи все вищесказане, доходимо висновку, що питання понятійного апарату суспільних рухів та організацій, зокрема молодіжних, залишається відкритим. На це вказує велика кількість існуючих на сьогодні

визначень суспільного та молодіжного рухів, молодіжних організацій, значний перелік класифікацій та форм діяльності таких об'єднань.

РОЗДІЛ II

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ

2.1 Теоретичні основи дослідження територіальної спільноти

Для сучасної України характерні процеси модернізації й системної трансформації суспільства. Нові соціальні відносини, що виникають у процесі соціальної трансформації, потребують закріплення та досягнення сталого стану.

Одним із напрямів соціальної трансформації є зміни в соціальному просторі регіонального, місцевого рівня, які є складовою цілісного трансформаційного процесу в суспільстві, але мають і свої особливості. Ефективне функціонування місцевого самоврядування як цілісної системи потребує зосередження уваги на тих процесах, що відбуваються на рівні його основних структурних елементів, якими виступають територіальні громади.

Територіальні громади як інститут мають давню традицію на території сучасної України. Для їх визначення науковці використовують різні терміни, виходячи з історичних, культурних, соціально-політичних та інших поглядів на розвиток громад, серед яких можна виділити такі: територіальний колектив, територіальна спільнота, місцева співдружність, община, комуна, місцеве співтовариство тощо [122, с. 272-289].

Теоретичні основи дослідження спільнот та соціальних кіл було закладено в працях П.Блау, Г.Зіммеля, Ф.Тьоніса. Вони відзначали особливий емоційний характер спільноти, персоніфікацію соціальних зв'язків, локальність, інтегрованість тощо [207, с. 480].

З часів проголошення незалежності нашої держави територіальні громади отримали новий поштовх у своєму розвитку. Але до сьогодні не

існує у вітчизняному законодавстві та науці єдиного визначення поняття «територіальна громада» або «територіальна спільнота», якими є їх ролі, функції, повноваження тощо.

Дефініція терміну «територіальна громада» розглядається в різноманітних аспектах: історичному, конституційно-правовому, соціально-економічному та інших. Проблематиці правового статусу територіальних громад приділяли увагу М. Баймуратов, О. Батанов, Т. Голікова, А. Крусян, М. Орзіх; історичні аспекти становлення територіальних громад у системі місцевого самоврядування розглядали В. Кравченко, В. Куйбіда, І. Козюра. Сутнісний аспект цікавив С. Саханенка, Ю. Сурміна, Ю. Наврузова. За радянських часів визначення сутності територіальних громад досліджував Е. Алаєв, який закликав до необхідності розробки концепції локального «соціуму»; О. Шкаратан у цілому констатував факт формування нового напрямку соціологічної науки – соціології територіальних спільностей, а О. Яницький зазначав, що «за кількістю і характером публікацій з цієї тему проблематика територіальних спільностей знаходиться на периферії нашої соціології» [117, с. 348].

У науковій літературі категорія «громада» активно використовується в одному смисловому ряду таких понять, як «община», «комуна», «місцевий колектив», «соціальна спільність», «спільність жителів», «місцеве суспільство», «місцевий соціум», «територіальна спільнота».

У колективній монографії за редакцією В. Бесчасного «Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи» територіальну громаду репрезентовано як «спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення й постійним проживанням у межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за яким Конституцією та законами держави визначене право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України» [109, с. 37].

С. Саханенко та Ю. Молодожен стверджують, що не всі територіальні спільноти можна вважати територіальними громадами. Наприклад, велике

місто є територіальною спільністю, але не є спільнотою, громадою. Отже, громада є невеликою за кількістю осіб, тому в ній створюється відчуття єдності і сусідський взаємозв'язок, викликані близькістю проживання та подібністю повсякденних справ, постійними особистими контактами, подібним стилем життя, безліччю загальних місцевих справ, загальною системою цінностей [11, с. 368–370].

За визначенням В.Кравченка, «територіальна громада - це сукупність громадян, які спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус [178].

Населення регіону є спільнотою, тому що об'єднано системою економічних, соціальних, політичних, ціннісно-нормативних взаємозв'язків, що характеризують його як цілісність, як самостійну одиницю просторової орієнтації життя суспільства.

Територіальна спільнота поєднує людей, незважаючи на соціальні й класові розходження всередині регіонального населення, тому що мешканці регіону мають загальні інтереси, цінності, у певному значенні мають загальну долю свого регіону, специфіку способу життя, загальні символи свого регіону, об'єднані біографією тією мірою, у якій значущий для біографії їх спільний регіон.

О. Батанов визначає територіальну громаду як територіальну спільноту, що складається з фізичних осіб, які постійно проживають і працюють на території села чи добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл, селища чи міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, нерухоме майно на певній території, платять комунальні податки й пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру [17, с. 77].

Ю. Сурмін розподілив громадівські об'єднання на три види спільнот: громада (автономна соціальна надструктура, об'єднана перманентною спільною діяльністю); місцеве співтовариство (певна незалежна частина

товариства, характерною ознакою якої є її локальна цілісність); соціально-територіальна спільнота (територіально-об'єднана сукупність людей, що формується на основі соціально-територіальних розбіжностей у специфічне соціальне утворення і виступає носієм локально виявлених зв'язків і відносин, які панують у цьому співтоваристві) [178, с. 11–23].

На думку Ю. Наврузова, аналізуючи територіальну спільноту або громаду, слід уявляти її як мінімум у трьох різновидах, а саме, як: первинний компонент соціальної структури (спільнота виступає як у формі соціалізації індивідів, що характеризується єдністю спільних цінностей, рівними правами та обов'язками членів громади, активною громадянською позицією індивідів та партнерськими взаємодіями між ними); структурований елемент суспільства (первинна форма соціальної структури, що характеризується гармонійністю визначених колективних потреб, інтересів із індивідуальними потребами, інтересами); суб'єкт взаємодій у суспільстві (усвідомлюється через форму суспільної згуртованості людей, що характеризується механізмами самоорганізації, територією юрисдикції та самодостатністю) [122, с. 272–289].

С. Іванов й А. Югов також наголошуючи на інтеграції, під територіальною спільнотою розуміють «соціально організовану групу людей, яка відносно компактно мешкає на певному просторі й об'єднана вирішенням завдань за місцем проживання» [136, с. 67]. Як комплексну стосовно вищенаведених визначень можна охарактеризувати дефініцію, запропоновану І. Видріним, який визначає територіальний колектив як «соціальну спільноту, що складається в межах спільного проживання громадян, що має своєю основою суспільно необхідну, соціально зумовлену діяльність, здійснювану групою людей, об'єднаних інтересами в політичній, соціально-економічній і культурно-побутовій сферах життя».

Отже, зважаючи на всі вищезазначені визначення поняття «територіальна громада» або «територіальна спільнота», ми дійшли висновку, що ці поняття певною мірою можна вживати як синонімічні або

тотожні (що містять однакове смислове значення) але, на нашу думку, їх доцільно було б розвести. Вважаємо, що територіальна спільнота - це більш широке поняття, ніж громада. Тому в нашому дослідженні ми наголошуємо на тому, що поняття територіальна громада є структурним компонентом поняття територіальна спільнота. Ми поділяємо думку В. Кравченка щодо визначення дефініції «територіальна громада» та, узагальнивши таку точку зору й інші погляди, пропонуємо авторське визначення, у якому громадою є певна спільність людей, об'єднана спільними умовами проживання на визначеній території, спільною або близькою за родом діяльністю, подібним стилем життя, спільними проблемами, близькими контактами та спорідненою системою цінностей (село, селище, невелике місто).

Територіальна спільнота ж, з нашої точки зору, це більша за чисельністю спільність людей, ніж в громаді, що також об'єднана спільною територією, але, на відміну від громади, вона має власні структури, що вирішують питання та проблеми, які виникають у цій спільноті, ураховуючи колективні потреби, що співвідносяться з індивідуальними потребами та інтересами членів спільноти. Територіальна спільнота також характеризується локальністю взаємозв'язків, відносин, партнерською взаємодією між її членами; виступає середовищем соціалізації індивіда, прищеплюючи спільну систему цінностей, що дозволяє швидше інтегруватися в таку територіальну спільноту та умови проживання на певній території.

Спираючись на це, ми спробуємо дати узагальнене визначення: територіальна спільнота – це об'єднання людей, які пов'язані спільним відношенням до конкретної території, зокрема певної області, включають різні демографічні (вікові, статеві), професійні, етнічні, культурні та інші групи, характеризуються взаємодією в повсякденному житті та суспільно необхідною, соціально зумовленою діяльністю для задоволення спільних потреб та потреб членів різних груп.

Серед таких потреб – виховні, освітні, релігійні, духовні, культурні, потреба в соціалізації, розвитку, формуванні особистості, задоволенні інтересів, забезпеченні прав тощо. Саме для задоволення спільних потреб, консолідації зусиль для їх здійснення мешканці територіальних спільнот створюють більшість громадських організацій. Хоча дуже часто метою створення таких об'єднань можуть служити й інші мотиви та чинники (підвищення матеріального рівня окремого індивіда або групи індивідів, кар'єрне зростання, політична діяльність, отримання грантів тощо).

Кожна територіальна спільнота відрізняється особливостями організації повсякденного життя, має свої соціологічні, економічні та культурологічні характеристики, специфічні інтереси, що формуються на її базі і безпосередньо впливають на існування цих важливих соціальних спільнот, реалізацію ними функцій і повноважень, закріплених у законодавстві.

Найважливішим компонентом правового (конституційного) статусу територіальних спільнот є належні їм функції, що виступають основними напрямками й видами їх муніципальної діяльності щодо реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, які виражають волю й інтереси місцевих жителів і забезпечують здійснення ними взаємовідносин з державою, її органами, органами місцевого самоврядування в межах Конституції і законів України. Функції територіальних спільнот зумовлено природою локальної демократії, її принципами, цілями і завданнями, реалізувати які прагне місцеве самоврядування.

Діапазон функцій, які забезпечуються територіальними спільнотами, дуже широкий. Систему їх діяльності як й інших суб'єктів місцевого самоврядування, становлять функції, аналогічні функціям держави, зокрема її об'єктним функціям (політичним, економічним, соціальним, культурним, екологічним – з-поміж внутрішніх і зовнішніх функцій), і ті, що властиві виключно або переважно суб'єктам місцевого самоврядування (територіальним громадам, їхнім представницьким органам).

Досліджуючи функції територіальних спільнот, І. Видрін відносить до них такі:

- 1) інтегративну, що полягає в зміцненні міжособистісних взаємозв'язків, об'єднанні зусиль людей в інтересах усіх і кожного;
- 2) соціального контролю за діяльністю і поведінкою членів колективу, що не повинен цілком регламентувати поведінку конкретної особи;
- 3) виробничу, яка слугує цілям задоволення повсякденних потреб і потреб членів територіального колективу;
- 4) виховну, пов'язану з формуванням політичної свідомості й активності членів колективу;
- 5) політичну, покликану, з одного боку, представляти різні інтереси населення за місцем проживання, а з іншого – забезпечувати реалізацію громадянами конституційного права брати участь в управлінні державними й громадськими справами [152].

У науковій літературі також виділяють й інші функції територіальних спільнот: політичну, економічну, соціальну, культурну, інформаційну, матеріально-технічну, екологічну. За сферою поширення функцій територіальних спільнот їх можна розподілити на внутрішні та зовнішні.

На нашу думку, серед функцій територіальних спільнот, можна виділити основні: політичні, економічні, екологічні, соціальні, культурні, що спрямовані на вирішення питань місцевого значення, від реалізації яких залежать умови життєдіяльності мешканців території.

Політичні функції територіальної спільноти покликані забезпечувати реалізацію громадянами конституційного права брати участь в управлінні державними та громадськими справами. Ці функції полягають у формуванні (обранні) громадянами органів місцевого самоврядування. Такі органи не є агентами держави і не пов'язані політичними завданнями. Тому до відання самоврядування територіальних спільнот віднесено лише ті функції, які держава може виділити без втрати для власної політичної єдності. З іншого боку, політичні функції територіальних спільнот прагнуть представляти

різноманітні інтереси населення за місцем проживання. Наділення місцевого самоврядування конституційними повноваженнями забезпечує механізм широкої участі територіальних спільнот у прийнятті рішень. Так, окрім голосування система місцевого самоврядування забезпечує й інші реальні можливості для участі громадян у вирішенні не тільки регіональних, а й загальнодержавних справ, зокрема вплив на уряд через «групи тиску» чи шляхом безпосереднього контакту з обраним депутатом. Конституційні норми повинні відображувати зростаючу роль територіальних громад та територіальних спільнот у прийнятті управлінських, юридично значущих рішень через систему місцевого самоврядування і шляхом посилення їх певної причетності до нормотворчого процесу.

Економічні функції територіальних громад спрямовано на утворення локального сектора економіки. Вони полягають у розгляді й вирішенні економічних питань місцевого значення, у тому числі діяльності щодо утворення, реорганізації та ліквідації комунальних підприємств, а також здійсненні контролю за їх діяльністю; у виконанні програм економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць тощо. Тому виробнича функція, яка виділяється в літературі та служить цілям задоволення повсякденних потреб, не може бути синонімом економічної функції, бо остання не обмежується тільки виробництвом.

Екологічна функція полягає у створенні місцевих програм і в участі в підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля. Широкі повноваження в галузі охорони довкілля надані громадянам територіальних спільнот. Вони в порядку, визначеному законодавством, мають право брати участь в обговоренні матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції екологічно небезпечних об'єктів і вносити пропозиції у державні та господарські органи з цих питань, а також у проведенні громадської екологічної експертизи, вносити пропозиції щодо організації територій і об'єктів природно-заповідного фонду, виконувати

функції громадських інспекторів охорони навколишнього природного середовища тощо [67].

Про наявність у територіальних громад соціальних і культурних функцій свідчить, зокрема, систематичне вирішення ними різноманітних соціально-культурних питань місцевого значення, реалізація ними програм соціального й культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Так, до відання представницьких органів територіальних громад віднесене управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам, створення умов для розвитку культури, сприяння відродженню осередків народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел тощо.

Політична, економічна, соціальна, культурна та екологічна функції територіальних громад певною мірою аналогічні внутрішнім функціям держави, мають об'єктний характер, зумовлені цілями й завданнями муніципальної демократії та спрямовані на вирішення питань місцевого значення. Вони мають переважно внутрішній характер, їх реалізація, насамперед, відповідає інтересам певної територіальної громади. Але локалізація функцій та інтересів має досить умовний характер, тому що територіальні громади не можуть існувати ізольовано одна від одної. Вони постійно контактують між собою, пов'язані певними господарськими, соціально-культурними зв'язками, мають спільні інтереси в інших галузях місцевого життя. Це зумовлює виокремлення в системі об'єктних функцій зовнішніх функцій територіальних громад, що мають регіональне значення.

Зовнішній характер цих функцій зумовлено діяльністю місцевих жителів поза адміністративно-територіальними межами існування окремої територіальної громади, вирішенням певних питань та реалізацією місцевих інтересів, що мають спільне значення для декількох територіальних громад або спільнот.

Так зовнішньополітична функція територіальних спільнот має свій вияв у формуванні асоційованого рівня самоврядування – районних і обласних рад, що представляють спільні інтереси територіальних спільнот, у формуванні органів державної влади, в участі у всеукраїнських референдумах тощо.

Зовнішньоекономічна функція територіальних громад і спільнот виявляється в укладенні в установленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг, в організації спільних підприємств, утворенні вільних економічних зон. Подібна діяльність є одним з перспективних напрямів регіонального розвитку в сучасний період. До факторів, що враховують під час формування вільних економічних зон, слід віднести волю місцевих жителів (наприклад, проведення місцевого референдуму).

Зовнішні соціально-культурні функції територіальних громад та територіальних спільнот мають свій вияв в організації та проведенні різноманітних фестивалів, конференцій, семінарів за участю представників різних територій, відкритті спільних центрів і установ, що спеціалізуються на вирішенні культурних питань. Серед багатьох форм міжнародного культурного співробітництва, що використовуються місцевими радами, найбільший інтерес становлять обміни творчими колективами, виставами, виставками, інформаційними полосами газет і статтями часописів і т. ін., що дозволяє зарубіжній спільноті та мешканцям міст і селищ-партнерів більш глибоко пізнати розмаїття культурного життя України. Найбільш ефективними є форми безпосереднього співробітництва (професійні та молодіжні обміни, масовий і спеціалізований туризм, співробітництво навчальних і професійних закладів тощо), які дозволяють реалізовувати міжнародні гуманітарні зв'язки, що входять до системи глобальних крос-культурних комунікацій. Завдяки цьому Україна безпосередньо має позадержавну систему міжнародного культурного співробітництва,

спрямовану на вирішення важливих завдань зовнішньої політики Української держави, що суттєво доповнює систему міждержавних культурних відносин.

Виділення зовнішньоекологічної функції серед зовнішніх функцій зумовлено тим, що екологічні проблеми сучасності вже вийшли за межі конкретної територіальної одиниці, набувши не тільки регіонального й державного, а й транснаціонального характеру (наприклад, катастрофа на ЧАЕС). Але ці проблеми повинні розв'язуватися як на міжурядовому рівні, так і в межах місцевого самоврядування (наприклад, створення спільних природоохоронних проектів за участю суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування).

Отже, комплекс зовнішніх функцій територіальних громад та спільнот має свій вияв поза «кордонами» певної територіальної спільноти. Такі функції характеризують включеність локальних колективів у навколишнє співтовариство, свідчать про їх особливе місце в системі місцевого самоврядування і розкривають роль цих спільнот у здійсненні регіональної та загальнодержавної політики.

Проте поділ функцій територіальних спільнот на внутрішні й зовнішні не позбавляє їх взаємозв'язку. Усі вони являють собою ту чи іншу систему функцій, у межах якої кожній із них, відповідно до змісту й значення, відведене своє місце. Внутрішні й зовнішні функції перебувають у постійній взаємодії в межах єдиної функціональної діяльності, взаємодії, зумовленої природою муніципальної демократії. Зовнішні функції похідні від внутрішніх потреб і завдань, вирішити які прагне місцеве самоврядування. Зовнішні функції виступають як певне продовження внутрішніх функцій територіальних спільнот. Щільний взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх функцій зумовлений їх спільною спрямованістю на вирішення питань місцевого значення та подальший розвиток локальної демократії в Україні.

У системі цих зв'язків з органами місцевого самоврядування й місцевими органами виконавчої влади формуються й реалізуються контрольна та фінансово-бюджетна функції територіальної спільноти.

Контрольна функція виявляється, наприклад, у здійсненні загального контролю за діяльністю представницьких органів місцевого самоврядування, сформованих власне територіальною громадою [86].

Матеріально-технічна функція територіальних громад полягає в управлінні об'єктами комунальної власності, у піклуванні про підтримку систем, що забезпечують життєдіяльність населених пунктів (водопостачання, пожежна безпека, каналізація, транспортне сполучення). Територіальні громади мають право володіти, користуватися розпоряджатися на свій розсуд і у своїх інтересах майном, що належить їм. Вони можуть передавати об'єкти комунальної власності в тимчасове або постійне користування, здавати в оренду, продавати згідно із законами про приватизацію, а також перерозподіляти на конкурсній основі між власними підприємствами, організаціями та установами.

Суттєве значення має функція соціального контролю та захисту інтересів і прав місцевого самоврядування. Вона полягає в реалізації різних інтересів, захисті гарантованих Конституцією і законодавством України прав жителів-членів територіальних громад і вживанні заходів щодо зміцнення громадського порядку [152].

2.2 Херсонщина як територіальна спільнота: характеристики розвитку

Зважаючи на те, що обрана нами для розгляду молодіжних рухів концепція неоінституціоналізму висуває на перший план не самі рухи або організації, а суб'єктів, що ними керують, підтримують та змінюють, фокус дослідження переноситься з інститутів як структур на процеси, що формують та змінюють їх. Саме зміни, що відбуваються в державі, регіоні, області, місті, перехід від одного типу суспільства до іншого, поява нових суспільних

явищ потребує введення нових правил та норм, що відповідали б новому стану різних сфер життєдіяльності суспільства та дозволили б відповідно до нових умов побудувати системи управління, контролю тощо.

Саме концепція неоінституціоналізму, на нашу думку, якнайоптимальніше може розкрити розвиток та функціонування молодіжних об'єднань, появу «нових полів» у їх діяльності, пов'язаних саме із трансформаціями в суспільстві та різних його сферах. Неоінституціоналісти звертають увагу на найактуальніші проблеми сучасності (економічні кризи, масове безробіття, різка соціальна диференціація, бідність значної частини населення, контрастний розподіл обмежених економічних ресурсів), а також на соціальні й суспільні проблеми (екологічні, демографічні, расові, наявність багатих і бідних країн тощо), які й вважаються сьогодні передумовами та мотиваторами створення громадських об'єднань. Саме від появи проблем у певній спільноті, групі, які несуть сучасні зміни в суспільстві, виникають нагальні потреби в членів цієї групи. Задовольнити ці потреби держава не в змозі, саме через недосконалість соціально- політичної системи та економічної політики. Тому й постає необхідність у задоволенні потреб певних особистостей, груп, спільнот іншими шляхами, одним із яких і виступає створення громадських об'єднань, які змогли б узяти на себе функції держави в задоволенні цих потреб.

Ніл Флігстін уважав, що більшість об'єднань громадян, зокрема й молодіжних, утворюються за рахунок уже сформованих інститутів. Саме тому характер ринкових відносин визначається характером первинних інститутів, що спочатку виробили зразки культурної поведінки, якими згодом і керуються агенти. За появи «нових полів» у діяльності об'єднань, зумовлених змінами, що відбулись у державі, певному регіоні або спричинені подіями на певній території, виникає необхідність задовольняти нові потреби громадян, що з'явилися під час змін. Через те, що ініціативність створення нових громадських об'єднань для задоволення потреб населення досить

низька, більшість вже наявних організацій, у нашому випадку це молодіжні організації, створюють «нові поля» у власній діяльності (нестатутні види та напрями діяльності). Поява «нових полів» передбачає введення нових правил та норм, що відповідали б новому стану різних сфер життєдіяльності суспільства та дозволили б відповідно до нових умов побудувати системи управління, контролю тощо.

У низці концепцій неоінституціоналізму предметом вивчення є інституційне середовище, тобто фундаментальні політичні, соціальні та юридичні правила й норми, у межах яких відбуваються всі процеси виробництва та обміну, які й впливають на загальне функціонування колективної спільноти. З цього аспекту неоінституціоналізм досліджує розвиток та функціонування молодіжних організацій у безпосередньому взаємозв'язку чинних норм, правил із ефективністю діяльності такого об'єднання або навпаки його бездіяльністю та безрезультативністю.

Спираючись на дослідження Дугласа Норта, ми використали концепцію, що розкриває взаємозв'язок особливостей розвитку суспільства (усіх сфер його життєдіяльності) із розвитком та функціонуванням суспільних інститутів і навпаки, серед яких також зазначаються і об'єднання громадян.

Зважаючи на предмет нашого дослідження, автор вважає за доцільне надати загальну характеристику Херсонщини та її територіальної спільноти.

Херсонська область має площу 28,5 тис. кв. км, що займає 4,7% від території України. Область розташована на півдні України в Причорноморській низині, у степовій зоні, за нижньою течією Дніпра. Омивається Чорним і Азовським морями, а також Сивашем (Гнилим морем) та Каховським водосховищем. На території області протікає 19 річок. Найбільші ріки: Дніпро довжиною 178 км, Інгулець, довжиною 180 км.

Херсонщина межує на сході – із Запорізькою, на північному заході – з Миколаївською, на півночі – з Дніпропетровською областями, на півдні по Сивашу й Перекопському перешийку – з Автономною Республікою Крим. По

території області проходить державний кордон - 458 км, у тому числі 350 км по Чорному і 108 км по Азовському морях. На кордоні розташовано 4 пункти пропуску: авіа, річковий порт, морські порти м. Херсона і м. Скадовська.

Херсонська область налічує 18 адміністративних районів. У області 9 міст, з яких 3 – обласного значення (м. Херсон, м. Нова Каховка та м. Каховка) і 6 районного підпорядкування, 31 селище міського типу, 698 населених пунктів, у тому числі: міських – 40, сільських – 658, які об'єднані в 259 сільських рад та 9 міських рад [34].

Для Херсонської області як і для України в цілому протягом останніх двадцяти років характерне скорочення кількості жителів. Негативну динаміку насамперед спричинили несприятливі соціально-економічні умови життєдіяльності, наслідками чого стало суттєве зниження народжуваності, збільшення показника смертності, у тому числі немовлят, погіршення стану здоров'я населення, збільшення потоку міграції. Так, протягом 2010 р. чисельність постійного населення зменшилась на 5,2 тис. осіб, і станом на початок 2011 р. становила 1086,8 тис. осіб, серед них 663,9 тис. осіб (61,1%) проживають у міських поселеннях та 422,9 тис. осіб (38,9%) – сільські мешканці.

Зменшилась і чисельність населення віком 15–29 років, їх частка у загальній чисельності населення області скоротилась з 22,3% у 2009 р. до 22% у 2010 р. (у жінок цей показник становив 20,3% у 2009 р. та 20% у 2010 р., у чоловіків – 24,7% та 24,4%, відповідно).

Статева структура населення характеризується стабільною перевагою жінок, питома вага яких 53,7% проти 46,3%. Водночас співвідношення між статями в розрізі районів і міст області свідчить про наявність суттєвих територіальних диспропорцій.

Причиною незворотних демографічних втрат є високий рівень смертності населення, особливо чоловіків працездатного віку (через надмірну смертність від хвороб системи кровообігу, новоутворень та внаслідок дії зовнішніх чинників імовірність померти в працездатному віці для чоловіків перевищує 35%) [178, с.87].

Вагомим чинником погіршення демографічного потенціалу Херсонщини є міжрегіональна та зовнішня міграція. Відбувається збільшення громадян, які виїхали на заробітки, зокрема й нелегально, до країн Європи, Америки, у Росію. Серед мігрантів переважають представники найбільш продуктивних у дітородному й економічному відношенні вікових груп населення – близько 60% становлять особи працездатного віку [178, с. 87].

Для області характерна зміна вікової структури населення в бік його старіння. За період 1989-2012 років питома вага осіб у молодшому за працездатний вік (0-15 років) зменшилась з 25,0% до 15,6%, натомість відсоток населення працездатного віку зріс з 56,9% до 62 %, старшого за працездатний вік – з 18,1% до 22,7% [див. табл. А.1]. З точки зору формування трудових ресурсів нині такі зміни мають позитивний характер, однак у перспективі зменшення питомої ваги дітей і молоді водночас із суттєвим збільшенням частки осіб старшого віку можуть призвести до дефіциту трудових ресурсів і загострення низки проблем у соціальній сфері [177].

Херсонська обласна міжгалузева рада профспілок об'єднує 2128 первинних організацій, до складу яких входить близько 157 тис. членів профспілок. Її основні зусилля спрямовано на підвищення ефективності роботи щодо захисту трудових та соціально-економічних прав та інтересів працюючих жителів області, здійснення додаткових заходів щодо вдосконалення комплексно-договірного регулювання соціально-трудових відносин, розвиток соціального діалогу (партнерства) між місцевими органами державної виконавчої влади, об'єднаннями роботодавців і профспілок, забезпечення укладення колективних договорів у всіх трудових колективах.

Особливістю національного складу населення області є його багатонаціональність. На території області проживає понад 115 національностей та народностей [55] [див. табл. А.2].

Незважаючи на позитивні тенденції у сфері соціального захисту та пенсійного забезпечення, рівень якості життя населення області залишається низьким, про що свідчать як суб'єктивні, так і об'єктивні показники: якість раціону харчування, умови проживання, забезпечення населення житлом і товарами тривалого користування, доступність якісних медичних та освітніх послуг тощо.

На сьогодні не вдається подолати негативну тенденцію зростання рівня розшарування населення. Найбільше від бідності потерпають сім'ї з дітьми та особи старших вікових груп через малу кількість високооплачуваних робочих місць.

Поширення бідності є причиною міграційного відпливу економічно активного населення за межі області. Низький платоспроможний попит гальмує розвиток внутрішнього ринку та економіки в цілому.

Особливістю ринку праці області є попит на робітничі професії. Низький рівень оплати праці робить малопривабливими ці спеціальності. Створився парадокс: за наявності великої кількості безробітних є значна кількість незайнятих робочих місць.

На кінець 2013 р. офіційного статусу безробітних набули 96,8% незайнятих трудовою діяльністю громадян віком до 35 років. Кожний другий безробітний раніше займав місце робітника, кожний третій – посаду службовця, решту складали некваліфіковані працівники та особи без професії.

За даними Державної служби зайнятості на 1 вересня 2013 року в Херсонській області на обліку в Центрах зайнятості (обласних та районних) перебуває 7677 осіб, з них жінок – 4452 особи, молоді – 3125 осіб. З них статус безробітного мають 7168 осіб: жінок – 4198 [205], молоді віком до 35 років – 2889, осіб, які потребують особливого соціального захисту – 1813,

осіб, які вивільнені з економічних причин – 497 осіб, які проживають у сільській місцевості – 2389 осіб [204].

Аналіз вікової структури населення області свідчить про зменшення кількості та питомої ваги осіб працездатного віку (чоловіки 16–59 років, жінки 16–54 роки) у загальній чисельності населення, проте частка населення у віці, старшому за працездатний, щорічно зростає. Така тенденція обумовлює демографічне навантаження на населення працездатного віку. Так, станом на 1 січня 2014 р. на тисячу осіб працездатного віку припадало 683 особи непрацездатних вікових груп, у т.ч. 273 особи віком 0–15 років та 402 особи віком старшим за працездатний.

За даними управління освіти облдержадміністрації, підготовку кваліфікованих працівників у 2014 р. здійснювали 26 професійно-технічних навчальних закладів, у них здобували професію 12 тис. осіб.

Працевлаштування молоді – болюче питання для області. Однією з найгостріших проблем ринку праці є молодіжне безробіття, спричинене дисбалансом попиту та пропозиції робочої сили.

За адміністративними даними державної служби зайнятості, на обліку цієї установи протягом 2013 р. перебувало 18,3 тис. не зайнятих трудовою діяльністю громадян у віці до 35 років, що на 13% менше, ніж у 2011 р. Серед загальної кількості незайнятих громадян області молодь віком до 35 років становила 46,1 % [55] [див. табл. Б.1].

Водночас зберігається нераціональна структура зайнятості. Найбільшу чисельність працюючих сконцентровано в сільському господарстві, що перевищує чисельність зайнятих у промисловості. Така структура не відповідає інноваційним стратегіям розвитку, перешкоджає подоланню негативних тенденцій щодо доходів населення та їхнього розподілу.

Освіта – стратегічна основа розвитку суспільства й держави, дієвий чинник модернізації економіки. Україна традиційно належить до країн, де освіту здобуває більшість населення.

Згідно із законодавством повна загальна середня освіта є обов'язковою, традиційно доступ до її отримання мають всі громадяни країни незалежно від віку, статі, матеріального становища тощо. Разом з тим протягом 2008–2014 рр. три основні показники розвитку освіти (кількість шкіл, учнів та вчителів) постійно зменшувалися, однією з причин цього були зміни демографічної ситуації.

На початок 2013/2014 навчального року в області нараховувалось 509 загальноосвітніх закладів, у яких навчалось 110,8 тис. учнів. Наявна мережа загальноосвітніх шкіл не повністю задовольняє потреби населення.

У системі доступу громадян для здобуття вищої освіти все відчутніше вплив ринкової економіки. З кожним роком збільшується питома вага студентів, зарахованих до вищих навчальних закладів для навчання на платній основі: у 2012/13 навчальному році мусили самостійно сплачувати за своє навчання 49,7% (46,9% у минулому році) тих, хто вступив до ВНЗ на початковий цикл навчання [196]. В області також функціонує мережа установ для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Проблеми в освітній сфері Херсонської області насамперед пов'язані з недостатнім рівнем розвитку інфраструктури та структури вищої освіти та недосконалістю матеріально-технічної, фінансової, науково-дослідної та кадрової бази навчальних закладів.

Стан освіти та ринку праці певною мірою впливає на криміногенну ситуацію в області. Адже серед підозрюваних у скоєнні злочинів більшість (68,4%) – це особи працездатного віку, які на момент учинення протиправних дій не працювали і не навчались.

Тенденцію до стабілізації криміногенної ситуації як в області, так і в державі, яка спостерігалась протягом 2006–2008 рр., на жаль, втрачено. Два роки поспіль в області збільшується кількість протиправних кримінально караних дій.

Рис. 2.1. Питома вага окремих категорій осіб, виявлених органами внутрішніх справ, підозрюваних у скоєнні злочинів, у 2012 році (у відсотках)

Слід відзначити, що на Херсонщині темп зростання кількості зареєстрованих злочинів нижчий загальнодержавного (в цілому в Україні кількість зареєстрованих злочинів порівняно з 2011 р. збільшилась на 15,7%). Проте з року в рік коефіцієнт розповсюдження злочинності традиційно перевищує загальнодержавний: у 2013 р. на 100 тис. наявного середньорічного населення припадало 1,3 тис. злочинів, що на 2,8% більше загальнодержавного показника. За такої складної криміногенної ситуації особливого значення набуває формування стійких моральних поглядів у підростаючого покоління та молоді. На формування особистості впливає як суспільство, так і сім'я, у якій живе і виховується дитина. Несприятливе становище в багатьох родинах, недоліки у виховній роботі зумовлюють антисуспільну поведінку неповнолітніх та молоді, одним із крайніх виявів якої є скоєння злочинів.

Наркозлочинність, яка набула значних масштабів (майже кожний шостий із зареєстрованих у 2013-2014 рр. злочинів скоєно у сфері наркобізнесу) сприяє розвитку такого суспільно небезпечного явища, як наркоманія, яке не обминає підлітків та молодь. За результатами виявлення та поставлення на облік осіб, які допускають немедичне вживання наркотиків

та психотропних речовин, за 2012 р. на облік поставлено 1,3 тис. осіб. На початок 2013 р. в органах внутрішніх справ на обліку з цієї причини перебувало 4,3 тис. осіб, серед них майже кожний четвертий уже з діагнозом «наркоманія», кожний шостий – ВІЛ-інфікований.

Загалом середньостатистичний сучасний злочинець досить молодий – з виявлених органами внутрішніх справ та прокуратури 6,3 тис. осіб, які вчинили злочин, 36,1% у віці від 18 до 28 років та 6,5% – неповнолітні. З кожних п'яти засуджених двоє віком від 18 до 30 років (2,4 тис. осіб, або на 17,9% більше, ніж у 2010 р.). Значна частка засудженої молоді скоїла злочини, пов'язані з насильством та мають корисливу спрямованість (нанесення тяжких тілесних ушкоджень, убивства, грабежі, крадіжки, зґвалтування).

Діяльність системи охорони здоров'я Херсонської області спрямовано на забезпечення належного рівня надання медичної допомоги, проведення профілактичних заходів, поліпшення доступності якісних медичних послуг для широких верств населення. Але система охорони здоров'я на сьогодні в критичному стані. Лише 43% населення вважаються умовно здоровими, решта потребує системного лікування. Відзначається зростання смертності та інвалідності осіб працездатного віку, загальної смертності серед населення від хвороб серцево-судинної системи, збільшується кількість хворих на туберкульоз, ВІЛ-інфекцію, СНІД, цукровий діабет, онкологічну патологію.

Як засвідчують соціологічні дослідження, значна частина населення області незадоволена обсягами та якістю надання безоплатної медичної допомоги, високою вартістю лікарських засобів, неухважним ставленням медичного персоналу до пацієнтів [178, с.109].

У сучасних умовах ситуацію зі станом здоров'я населення на Херсонщині можна визнати критичною. Зокрема Херсонська область, займає перше місце в Україні на захворювання туберкульозом [55] [див. табл. В.1]. Низький рівень оздоровчої рухової активності громадян стримує поліпшення життєздатності систем і функцій організму людини –

фундаменту профілактики захворювань. Загострення екологічного становища, вади соціального захисту, проблеми медицини та низький рівень фізичної культури населення у свою чергу є чинниками погіршення демографічної ситуації.

Матеріально-технічна база житлово-комунального господарства районів і міст області слабка. Основними проблемами зазначеної галузі є: низький рівень доходів населення (одна з причин виникнення заборгованості за житлово-комунальні послуги), відсутність коштів у місцевих бюджетах для відшкодування різниці між затвердженими тарифами і їх реальною вартістю, низька якість комунальних послуг, монополізація ринку комунальних послуг, невпинне зростання тарифів без використання повною мірою можливості зниження затрат, зокрема за рахунок інноваційних підходів і першочергових інвестицій.

Житлове питання залишається важливим для населення області й особливо для молоді. В останні роки на будівництво житла для працівників більшість підприємств не виділяє коштів, дольової участі в будівництві житла з іншими установами та організаціями не бере, тому можливість одержання житла із державного фонду мінімальна. Потреба в житлі залишається актуальною для 22,2 тис. сімей та однаків області, які стоять в черзі на одержання житла на кінець 2013 р., з них 3,1 тис. – це молоді сім'ї, або 14,5% від загальної кількості, які перебувають на квартирному обліку в області [див табл. В.2].

Екологічну ситуацію в області можна охарактеризувати як незадовільну, що є наслідком диспропорцій у розміщенні продуктивних сил. Високий рівень зношеності основних фондів, аварійний стан частини каналізаційно-водопровідних мереж, існування несанкціонованих сміттєзвалищ і незадовільний стан полігонів із захоронення побутових відходів, відсутність на багатьох об'єктах зливової каналізації, систем зворотного використання води, низький рівень екологічної свідомості суспільства та інші чинники призвели до значної деградації довкілля.

Розглянувши становище територіальної спільноти Херсонської області, можна зробити висновки, що більшість проблем територіальної спільноти спричинені, у першу чергу, низьким рівнем життя та недостатнім економічним забезпеченням родин (здобуття освіти, створення сімей, народження дітей, придбання житла тощо), що впливає на соціальне становище населення та на можливості забезпечити власні потреби та розв'язати проблеми. Відсутність інформації, недостатній рівень медичних та соціальних профілактичних заходів, відсутність медичного обладнання є результатом великих показників захворювання населення, його смертності.

Молодь серед іншої частки херсонської спільноти є найбільш незахищеною в питаннях здобуття освіти, створення сталого достойного доходу, збереження здоров'я, житлових умов, а безробіття та незайнятість населення сприяють поширенню злочинності, виявів асоціальної поведінки та різних видів девіацій, поширенню захворювань.

За сучасних економічних та політичних умов українська держава та місцева влада часто уникають розгляду широкого кола питань, що стосуються життя знедолених або тих, хто опинився в скрутному життєвому становищі, залишаючи за собою переважно лише функцію їхнього соціального захисту. Через це зростає роль громадських організацій, асоціацій та груп громадян, у тому числі й молодіжних, що об'єднують представників різних об'єктів соціальної політики. На Херсонщині на сьогодні діють 1763 громадські організації, з них 161 молодіжні. Усі вони різняться напрямками діяльності, формами та видами роботи, усі мають за мету допомогти населенню області вирішити спільні проблеми та задовольнити потреби, інтереси та свободи мешканців. Зокрема молодіжні організації відстоюють права, свободи, інтереси молоді (самореалізація, самовдосконалення, розвиток, соціалізація), намагаються вирішити молодіжні проблеми (працевлаштування, кредитування, профілактика негативних явищ), задовольнити молодіжні потреби (духовні, фізичні, культурні) тощо.

2.3 Історія становлення молодіжних організацій та рухів Херсонщини

Зважаючи на те, що на сьогодні не існує єдиного концептуального підходу щодо вивчення молодіжних рухів та організацій, ми не можемо говорити й про наявність єдиної періодизації молодіжного руху. Ураховуючи також нерівномірність та неодночасність виникнення перших осередків молодіжних об'єднань на різних територіях та землях України, ми можемо стверджувати, що окрім науково прийнятих періодизацій, які пропонують дослідники молодіжного руху (В. Головенько, В. Головатий, К. Плоский та ін.), існують або використовуються періодизації, характерні для певного регіону або області, базою яких є періодизація, загальна для розвитку українського молодіжного руху.

Зупиняючи увагу на дослідженні історичних коренів українського молодіжного руху, варто зазначити, що історію українського молодіжного руху, на думку відомого дослідника В. Головенько, можна репрезентувати чотирма історичними періодами: з XV-XVI і до кінця XIX століття; з початку XX ст. до середини 20-х років; з середини 20-х років до початку 80-х років; з середини 80-х років і до сьогодення [50, с. 15].

Перший період характеризується зародженням українського молодіжного руху (з часів появи перших молодіжних об'єднань, які заявили про себе ще в кінці XVI ст. і діяльність яких пов'язана з так званими церковними братствами, і до кінця XIX ст., коли активно діяли гуртки, громади, кружки української молоді, студентські земляцтва).

Другий (початок XX ст. – середина 20-х років для Радянської України і кінець 30-х років XX ст. для Західної України) – це період становлення й масового розвитку різноманітних громадських структур українського молодіжного руху, зародження молодіжної преси, появи перших законодавчих актів, що стосувалися проблем молодіжного руху в цілому тих країн, до складу яких входили українські землі.

Третій період (з середини 20-х років для УРСР і з початку 40-х років для Західної України, Буковини, Закарпаття до середини 80-х років нашого століття) – це період діяльності в молодіжному русі лише двох організацій – комсомольської та піонерської, які виконували в молодіжному середовищі роль громадської молодіжної організації, філії комуністичної партії та здійснювали державні функції.

Останній період характеризується відродженням українського молодіжного руху на сучасному етапі, коли, з одного боку, відбувається розбудова української держави, а, з іншого боку, наявна складна політична, економічна, соціальна ситуації в країні [115, 118].

Щодо періодизації сучасного молодіжного руху, то сьогодні молоді вчені О. Корнієвський та К. Плоский пропонують власні періодизації його розвитку [90, 156].

К. Плоский, Ю. Поліщук, урахувуючи наявні періодизації історичного розвитку молодіжного руху в Україні, запропонували власну градацію сучасного українського молодіжного руху, розмежовуючи в його розвитку три етапи [150, 156].

В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький у своїй праці «Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. Дослідження» подають наступну періодизацію розвитку молодіжного руху, що доповнює попередню:

I етап – середина 80-х – осінь 1989 р., який автори визначають як період «зародження» сучасного організованого молодіжного руху ;

II етап – 1989-1990 рр.. характеризується поширенням та розвитком організованого молодіжного руху (масових молодіжних громадсько-політичних рухів, виникнення масових молодіжних громадсько-політичних організацій) ;

III етап – 1991-1992 рр. - організаційна, політична та ідеологічна криза розвитку ;

IV етап – 1993-1996 рр. – період яскравої масової політизації молодіжних рухів та організацій ;

V етап – 1996-1999 рр. - активізація спроб очолити загальноукраїнський організований рух та участь представників різних молодіжних організацій у виборчих кампаніях ;

VI етап – розпочався в 1999 році внаслідок створення молодіжних партій, активізацією спроб очолити загальноукраїнський організований рух [50, с. 82-84].

Зважаючи на те, що вищезазначену періодизацію вищеназваних авторів обмежено кінцем XX ст., ми б хотіли продовжити її власними періодами, що характеризують, на нашу думку, розвиток молодіжного руху сьогодні, у XXI ст.:

VII етап – охоплює 2003 р. – 2008 р., характеризується масовою політизацією молодіжного руху, появою значної кількості молодіжних політичних партій та «молодіжних крил» при політичних партіях; масовою участю молоді у виборчих процесах та політичних акціях;

VIII етап – почався з 2009 р. і продовжувався до кінця 2013 р., характеризується виникненням значної кількості молодіжних організацій та організаційно оформлених молодіжних рухів, пріоритетною діяльністю яких стає розв'язання «життєвих» проблем суспільства і молоді зокрема, реалізація соціальних функцій (хоча політизація молодіжних організацій також залишається актуальною).

IX етап – кінець 2013 р. і до сьогодні. Початок новітнього етапу характеризується масовою появою молодіжних об'єднань, зокрема волонтерського спрямування, благодійних фондів та спілок, що створюються як наслідок бурхливих соціально-політичних подій у країні. Молодь усвідомила власну можливість бути повноцінним та корисним учасником змін та перетворень у державі, відчула важливість власних поглядів, думок, сподівань та можливостей; молоде покоління об'єднується навколо спільної ідеї – збереження територіальної цілісності України.

На Херсонщині, як і в інших областях України, протягом всього історичного становлення молодіжного руху також були осередки представництва молоді.

Стосовно періодизації розвитку молодіжного руху на Херсонщині, автор пропонує періодизацію, яка, на його думку, характеризує розвиток молодіжного руху від його появи на землях Херсонщини і до сьогодні:

I етап – 80-ті роки XIX ст. – 20-ті роки XX ст.;

II етап – 20-ті роки XX ст. – 80-ті роки XX ст.;

III період – охоплював 80-ті – другу половину 90-х рр. XX ст.;

IV період – починався з другої половини 90-х рр. XX ст. і продовжувався до 2002 року ;

V етап – охоплював 2003 – 2008 рр. ;

VI період – почався з 2009 р. і продовжувався до кінця 2013 р. ;

VII етап – кінець 2013 р. і до сьогодні.

Перший етап молодіжного руху на Херсонщині розпочався десь у 80-ті роки XIX ст. у період росту національної свідомості навколо ідеї української державності, на той час, у повітовому місті Херсоні було сформовано, як і в багатьох інших містах та селах, гуртки радикальної молоді «Молода громада» та «Молода Україна», діяльність яких була спрямована на вирішення загальнонаціональних питань: соціальної справедливості, національної самовизначеності.

На початку XX ст. держава та партія робили ставку на комсомол, проводивши активну боротьбу з іншими молодіжними структурами, тому всі осередки молодіжних угруповань Херсонщини були підпільними та діяли під керівництвом організацій, сформованих у центрах – Незалежна соціал-демократична спілка молоді, Організація анархістської молоді України «Набат», функціонували робітничі спілки молоді, які в 1918 році об'єднались у Комсомол. Неоінституціоналістські теорії пояснюють такі маневри держави з громадськими угрупованнями та об'єднаннями значною роллю самої держави у формуванні концепцій, формальних норм і правил для будь-

яких інститутів, з обов'язковим їх дотриманням. Більш того, держава відіграє роль у формуванні ринкових інститутів як способом безпосереднього втручання, так і конкуренції.

У 20-х роках XX ст. молодіжний рух на Херсонщині, як і на інших територіях, характеризувався масовим залученням підлітків, дітей та молоді до політики, працювали політичні табори, яких на території України налічувалось чотири. Крім цього функціонували неполітизовані організації, які переслідувались різними військово-політичними силами [140, с. 26]. До середини 20-х років усі молодіжні організації, крім піонерії та комсомолу, були розігнані. Ці історичні дані дають можливість нам розмірковувати над вірогідністю головної ідеї неоінституціоналістського авторського підходу Н. Флігстіна про те, що рухи й організації самі по собі включені в соціальну культуру. Формування ринку таких об'єднань та рухів розглядається автором як певний елемент створення держави. До того ж, процеси і трансакції, які мають місце бути на цьому ринку, мають безпосереднє відображення в політичній сфері. Це, по-перше, боротьба за владу між громадськими об'єднаннями, з метою встановлення контролю й панування на ринках. Можливо, цим керувались у державі, коли залишали лише два молодіжні громадські об'єднання – піонерію та комсомол (менша кількість об'єднань – менша конкуренція на ринку інститутів – легший соціальний контроль з боку держави). А по-друге, боротьба за владу всередині кожної організації, що відбувається заради встановлення того, хто буде керувати нею, приймати важливі рішення, здійснювати контроль.

Кінець 30-х років позначився в історії періодом реорганізації піонерських організацій, перетворення їх у підручний механізм боротьби за шкільну успішність. Розвивався тимурівський рух.

Особливе місце посідала поява різних організаційних форм у молодіжному русі гуманістичного напрямку після 1956 року (комунарівський рух, гарібальдійці, каравелівці). Таким чином у період розквіту тоталітаризму

молодіжний рух намагався повністю підпорядкувати молодих людей певним соціальним структурам [50, с. 34].

Суспільно-політичні реформи, розпочаті в середині 80-х років XX ст. у колишньому Радянському Союзі, дали можливість певній частині молоді повірити у свої сили й стати на шлях свободи, активного розвитку власних політичних і творчих сил. Молодіжні громадські об'єднання (незалежно від типу) в той час розглядались як невід'ємна частина держави. А відтак з теоретичної позиції неоінституціоналістських учень, розглядаючи поведінку громадської організації, можна уявити приблизну модель держави, і навпаки. До того ж такий підхід аналізує взаємодію держави та ринку інститутів, пояснюючи найбільш імовірні поведінкові моделі об'єднань громадян і виробляючи правила формування соціальних структур, з урахуванням ступеня стабільності яких визначається політика самої держави.

Відштовхуючись від загального аналізу становлення молодіжного руху в Україні, доцільним є проведення ретроспективного аналізу розвитку молодіжних організацій на локальному рівні Херсонської області.

Сучасні дослідники відзначають, що процеси демократизації, гласності, плюралізму 80-х років зумовили виникнення значної кількості неформальних молодіжних формувань. На місцевому рівні багато молодіжних об'єднань за інтересами створили обласні, міські, районні та інші комітети комсомолу, більшість неформальних організацій в Херсонській області теж було підтримано комсомолом.

У 1984-1985 роках при комітетах ЛКСМУ вищих та середніх спеціальних навчальних закладів області створюються молодіжні центри. До цього часу існували студентські й учнівські клуби, але вони були більш політизовані [179, с. 6]. Така тенденція створення та поширення молодіжних рухів та об'єднань підтверджує неоінституціоналістську позицію стосовно того, що громадські інститути та організації утворюються за рахунок уже сформованих інститутів і тому характер ринкових відносин визначається саме характером первинних інститутів, які виробили зразки культурної

поведінки, а новоутворені згодом керуються ними. У разі появи нових галузей або трансформації старих напрямів діяльності молодіжних угруповань, нові правила формуються з огляду на старі.

Варто зазначити, що рушійною силою, яка стала виразником соціально - політичних поглядів активної частини молоді того часу, була молодіжна культура. Неформальні об'єднання («хіпі», «панки», «металісти», «рокери») об'єднувалися на основі спільного дозвілля. Рок-культура була альтернативою наявній ідеології, що об'єднала молодь різних національностей, різних політичних поглядів. Згідно з концепцією неоінституціоналізму, такі об'єднання молоді не існують самотійно, окремо від членів, які їх складають, і тому їх створення пояснюється з огляду на свідому поведінку індивідів, тобто в центрі уваги виявляються стосунки всередині цих неформальних об'єднань, що виникали зазвичай стихійно в процесі взаємодії багатьох індивідів, які мали на меті особистісні цілі.

У 1986 році було проведено I-й Новокаховський рок-фестиваль «Серпень – 86». На той час на півдні це сприймалося як політична акція. Після «Серпня – 86» кожного року проводився фестиваль «Рок-н-рол Таврійський». Оргкомітет фестивалю в 1989 році поступово перетворився в клуб молодих виборців. У тому ж році почала виходити «незалежна газета новокаховської молоді «Дія» [179, с. 8].

У кінці 80-х років комсомольські організації області починають більше уваги приділяти проблемі соціального захисту молоді. Тоді ж з'являються молодіжні центри праці, кооперативи, центри науково-технічної творчості молоді, що стають місцем першого знайомства з ринковою економікою, дають змогу працевлаштуватися молоді, студентам. Створюються при комсомолі ряд патріотично-спортивних клубів – обласне патріотичне об'єднання «Підводний пошук», Херсонське міське молодіжне військово-спортивне об'єднання «Сатурн»; з'являються обласна та міські організації «воїнів-афганців».

У 1990-1991 роках робляться спроби створення студентської міської організації в м. Херсоні. За ініціативи Херсонського міського комітету у справах молоді організовано молодіжний Фонд «Нова Україна».

Спираючись на концепцію неоінституціоналізму, Н. Флігстін висунув певні тези. Однією з яких є те, що зміни, котрі відбуваються в державі, перехід від одного типу суспільства до іншого, поява нових суспільних явищ (а після розпаду СРСР таких було багато) потребує введення нових правил та норм, що відповідали б новому стану різних сфер життєдіяльності суспільства та дозволили б відповідно до нових умов побудувати системи управління, контролю тощо. Тому багато новостворених громадських й молодіжних організацій та об'єднань намагались покласти в основу власної діяльності якщо не повністю, то частково зазначену місію – введення нових норм та правил, що відповідали б новим умовам та змінам у суспільстві.

У 1993 році народжується патріотична молодіжна організація «Нова генерація», основу якої складали студенти Херсонського педагогічного інституту, але членами організації були також студенти інших вузів, школярі, службовці, військовослужбовці. Основна мета організації – виховання патріотів України, тому значна увага членами приділялась просвітницькій та культурній діяльності. Активну участь організація бере у Форумі українських молодіжних організацій у лютому 1994 року в Києві [179, с. 12].

У 1993 році в Херсоні створюється відділення міжнародної молодіжної організації AIESES. Це об'єднання привернуло до себе увагу значної кількості студентів. Кредо організації – «Не брати участі в політичних акціях, а займатись економікою, підвищувати освітній та кваліфікаційний рівень студентів».

Протягом цього часу, починаючи з 1985 року, на Херсонщині створюється чимало релігійних об'єднань, але таких численних та відомих в Україні своєю діяльністю молодіжних релігійних організацій, як «Українська молодь – Христові» на Львівщині чи «Орден скаут-гвардійців» на Житомирщині, в Херсонській області зареєстровано не було.

Починаючи з 1991 року, з'являється декілька молодіжних спортивних об'єднань, творчі об'єднання молодих поетів, музикантів, художників, модельєрів. Такі гуртки майже всі були незареєстровані та діяли неформально. Членів таких організацій зазвичай об'єднували неписані норми й правила, що з позиції неоінституціоналістської теорії є глибшими за формальні.

Починаючи з 1997 року, на Херсонщині спостерігається зростання кількості молодіжних організацій, спілок, об'єднань як зі статусом обласних, місцевих, так і осередків всеукраїнських організацій. Зокрема в період з 1997 по 2000 роки налічувалось 9 осередків всеукраїнських молодіжних організацій, таких, наприклад, як Херсонська міська організація Спілки Християнсько-демократичної молоді, Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Молодий рух» тощо та 29 із місцевим статусом: Клуб творчої молоді, Молодіжна організація «Нова генерація», Молодіжно-спортивний клуб «Будо» та інші, але не всі новостворені молодіжні об'єднання діяли формально або реєстрували власну діяльність у відповідних державних установах.

На думку одного із представників неоінституціоналізму Н. Флігстіна, таке масове формування ринку громадських молодіжних об'єднань та рухів потрібно розглядати як певний елемент створення держави. А виникнення та становлення молодіжних рухів – як боротьбу за владу між громадськими об'єднаннями з метою встановлення контролю і панування на такого типу ринках. Ринок (у даному випадку сукупність рухів, громадських організацій, суспільних об'єднань) являє собою соціальну й політичну структуру, із значним ухилом у бік політики, що постійно оновлюється й трансформується.

У період 2001-2004 роки свою діяльність легалізували на території Херсонщини 34 осередки всеукраїнських організацій – Білозерська районна організація Соціалістичного конгресу молоді, Генічеська районна організація Громадської організації «Українська Соціал-демократична молодь», 9 обласних організацій – Молодіжна громадська організація «Федерація айкідо

Херсонської області», Херсонська обласна громадська організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів «За наше майбутнє», 33 міські об'єднання – Бериславська районна громадська молодіжна організація «Творча ліга», Високопільська районна молодіжна громадська організація «Нове покоління», Херсонська міська громадська організація «Молодіжний християнський рух «Анастасіс» та багато інших.

За 2005 – 2011 роки спостерігалась тенденція до масового створення молодіжних об'єднань та організацій різного спрямування, метою яких було задоволення потреб молодого покоління та вирішення різних соціальних питань жителів міста та області, політизація молодіжних організацій тощо. У Херсонській області легалізували власну діяльність 192 молодіжні організації – місцеві молодіжні об'єднання та місцеві осередки всеукраїнських і міжнародних громадських організацій. Це такі, як Херсонська обласна громадська організація «Молодіжний Центр регіонального розвитку», Херсонська обласна організація всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний Союз Наша Україна», «Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Інститут соціальних технологій», Херсонська обласна організація Всеукраїнської громадської організації «Молодь за справедливість», Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Фундація сприяння громадянської активності», Херсонська обласна громадська організація «Молодь до влади», Херсонський обласний осередок Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний центр працевлаштування» та інші.

Початок новітнього етапу (2013 – 2014 рр.) характеризується масовою появою молодіжних об'єднань в Україні та на Херсонщині зокрема, пов'язаною із соціально-політичними подіями в країні. Переважно це волонтерські організації та рухи, діяльність яких спрямовано на допомогу військовослужбовцям, задіяним у подіях на сході, та їх родинам, тимчасовим переселенцям із окупованих міст та особам зі статусом «біженці». Також створюються і функціонують добровольчі батальйони, членами яких є

переважно молоде покоління, яке усвідомило власну роль у розбудові незалежної держави, відчуло важливість власних сил та внутрішніх ресурсів, серед таких спецпідрозділ охорони громадського порядку, добровольчий батальйон й одночасно полк патрульної служби міліції особливого призначення МВС «Херсон» та 21 батальйон територіальної охорони ЗСУ «Сармат»; спостерігається сполучення та об'єднання молодого покоління навколо спільної ідеї - збереження територіальної цілісності України.

З серії досліджень неоінституціоналіста Дугласа Норта вимальовується широка концепція інституцій та інституціональної динаміки, що характеризує структуру сучасних молодіжних об'єднань та претендує на пояснення найзагальніших закономірностей розвитку людського суспільства. У складі колективних спільностей (інститутів, організацій, неформальних об'єднань тощо) Д. Норт виділяє три головні складові (на нашу думку та за результатами нашого дослідження, всі вони притаманні сучасним молодіжним організаціям): неформальні обмеження або норми (традиції, звичаї, соціальні умовності); формальні правила (конституції, закони, судові прецеденти, адміністративні акти, положення, розпорядження, кодекси тощо); механізми примусу, що забезпечують дотримання правил (суди, поліція і т. д.; покарання – штрафні санкції, обмеження тощо).

Об'єднання розглядаються представниками неоінституціоналізму за аналогією з чинними у спорті правилами гри; приклади таких загальних правил різноманітні – від конституцій до норм етикету (наше дослідження також підтвердило цю позицію). Вони задають систему позитивних і негативних стимулів, спрямовуючи поведінку людей у певне русло і тим самим роблячи соціальне середовище менш невизначеним.

За даними Головного управління статистики в Херсонській області, кількість молодіжних організацій з кожними роком зростає, починаючи з 1997 року, яскраво помітна тенденція – щороку лави молодіжного руху Херсонщини в середньому поповнюють 10 – 13 нових молодіжних об'єднань.

Якщо в 1997 році таких було 15 організацій, у 1999 році – 36, у 2001 році – 74 об'єднання, то в 2003 році – це вже 105, в 2005 році – 134 молодіжні структури, у 2007 році – 158, а в 2010 році – 192 молодіжні організації.

На 1 березня 2014 року, за даними того ж Головного управління статистики в Херсонській області, на Херсонщині діє 172 молодіжні організації, що є різними за статутними завданнями, цілями та напрямками діяльності. На жаль, можемо констатувати, що практика останніх років підтверджує вислів «кількість не замінює якості», оскільки лише декілька десятків молодіжних організацій (це стосується як об'єднань із місцевим статусом, так і осередків всеукраїнських організацій) є дійсно дієвими, творчими, самостійними, що активно посідають своє окреме місце серед усього спектру молодіжних організацій, мають певний вплив у суспільстві й довіру молоді, мають розгалужені партнерські взаємозв'язки як з органами влади, так і з іншими соціальними партнерами й мають солідні результати своєї діяльності.

Зрозуміло, що на сучасному етапі розвитку Україна переживає період, притаманний майже всім посттоталітарним країнам. Багаторегіональне українське суспільство, яке не може розвиватись за єдиним зразком, не дає можливості впроваджувати єдиний шаблон у побудові та розвитку молодіжного руху. Катастрофічне зростання кількості політичних партій в Україні та на Херсонщині підтверджує думку, що політизовані молодіжні організації окремих політичних партій навряд чи зможуть посісти вагоме місце в молодіжному русі. Міжнародні традиції, які пропагуються рядом нових політичних й ідеологічних течій, впливають на активізацію діяльності воєнізованих, радикальних та активних молодіжних організацій. Стає зрозумілим, що формування соціально-світоглядних орієнтацій молодих людей – проблема, від якої залежить майбутнє України. А вибір таких орієнтацій залежить не тільки від виховання, але й багато в чому від державної й громадської політики, підтримки та допомоги молодіжному рухові в його розвитку й становленні.

2.4 Види та напрями діяльності локальних молодіжних організацій Херсонщини

У сучасній Україні функціонують молодіжні організації, різні за змістом, формами, способами, спрямуванням діяльності, кількісним і якісним складом. Їх діяльність помітна в різних сферах життя країни: економіці, політиці, культурі, у соціальній сфері тощо. Молодіжні організації орієнтуються на різні цілі та ставлять різноманітні завдання: залучення молоді та підлітків до активної діяльності й відповідного формування соціально активної життєвої позиції; виховання гуманного, толерантного громадянина України; забезпечення гармонії фізичного, духовного, інтелектуального розвитку; організації змістовного дозвілля, формування здорового способу життя; профілактика негативних явищ у молодіжно-підлітковому середовищі; збереження природного середовища, історико-культурної спадщини; сприяння захисту прав і свобод громадян; створення умов для самовдосконалення та самореалізації.

На Херсонщині розгорнули діяльність різноманітні молодіжні організації як за статусом (міські, організації обласного та регіонального рівнів, осередки всеукраїнських та міжнародних молодіжних об'єднань), так і за напрямками та сферами діяльності.

Спираючись на пізнавальні цілі автора, найбільш зручною для нашого дослідження є класифікація молодіжних організацій за характером діяльності, запропонована В. Куликом, Т. Голобуцькою, О. Голобуцьким, які виділяють: молодіжні фахові об'єднання; організації за інтересами; молодіжні релігійні організації; благодійні фонди для молоді та молодіжні благодійні фонди; національні молодіжні організації (утворені представниками національних меншин); студентський рух; громадсько-політичні організації молоді; молодіжні філії політичних партій; молодіжні партії тощо [96, с. 70-77].

За інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради на 01.03.2014 року, в області функціонує 63 молодіжні організації міського значення. У Головному управлінні юстиції в Херсонській області зареєстрували свою діяльність 40 молодіжних організацій обласного значення та 39 об'єднань, що мають статус районних молодіжних об'єднань.

Рис. 2.2. Кількість молодіжних громадських організацій Херсонської області станом на 01.03.2013 року (за інформацією Головного управління юстиції в Херсонській області)

Проаналізувавши документи районних управлінь юстиції в Херсонській області, ми отримали наступні дані щодо кількості зареєстрованих молодіжних організацій на місцях:

- найбільшу кількість молодіжних організацій зареєстрована в Каховському (9) та у Генічеському (5) районах;
- по 3 організації було зареєстровано в таких районах, як Білозерський, Великоолександрівський, Верхньорогачицький, Високопільський, Голопристанський, Цюрупинський;

- найменша кількість зареєстрованих молодіжних організацій в Каланчацькому районі – 2, Бериславському – 1, Нововоронцовському – 1, Новотроїцькому – 1, Скадовському – 1 та Чаплинському – 1;
- у таких районах області, як Великолепетиський, Горностаївський, Іванівський, Нижньосірогозький, молодіжні організації взагалі відсутні, зокрема ті, що зареєстрували власну діяльність.

Окрім молодіжних організацій, що зареєстрували власну діяльність на Херсонщині, відповідно до документів обліку Головного управління юстиції в Херсонській області легалізували власну діяльність шляхом повідомлення про заснування 30 молодіжних об'єднань.

У Херсонській області, окрім формальних молодіжних об'єднань, функціонують також неформальні рухи - це молодіжні субкультурні угруповання, кількість яких за останні 10 років на Херсонщині (за інформацією ЗМІ) дуже поширилась, наприклад, угруповання таких молодіжних субкультур, як готи, фріки, емо, фани, скінхеди, байкери, крисятниці.

Перш ніж перейти до аналізу напрямів діяльності молодіжних організацій Херсонщини, ми хотіли б надати загальну характеристику організаціям, що функціонують в умовах даної локальної спільноти.

За юридичним характером на Херсонщині функціонують як легалізовані та формально оформлені молодіжні організації, так і неформальні об'єднання молоді.

За ступенем інтеграції організацій молоді до всеукраїнського та міжнародного молодіжного руху тільки 1/10 молодіжних організацій Херсонщини високоінтегровані в молодіжний рух України, беруть участь у заходах (семінарах, конференціях, форумах), що стосуються питань співпраці молодіжних об'єднань, реалізують спільні проекти з іншими молодіжними формуваннями; третина молодіжних об'єднань від загальної кількості частково інтегровані до молодіжного руху, їх участь у спільних заходах є періодичною та фрагментарною; не інтегрованими можна вважати всі

молодіжні субкультури та неформальні об'єднання молоді, асоціального спрямування та ті молодіжні організації, які існують за фактом, але не здійснюють жодної діяльності (таких по місту Херсону та області приблизно 1/3 від усіх молодіжних об'єднань).

Стосовно рівня співпраці херсонських молодіжних організацій з владними інститутами, 18% організацій відкриті до співпраці та тісно співпрацюють з органами влади, лідери постійно беруть участь у процесах взаємодії з питань реалізації державної молодіжної політики, членами деяких організацій є державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, 50 % спираються лише на публічні форми взаємодії – зустрічі за круглими столами, громадські слухання, громадські ради та визнають необхідність співпраці влади та громадських об'єднань, 32 % не співпрацюють з органами влади, хоча періодично їх представники беруть участь у публічних заходах, хоча б іноді [55].

Рис. 2.3. Рівень співпраці молодіжних організацій Херсонщини з інститутами влади у 2013 р. (за інформацією Державної служби статистики України)

Ресурсне забезпечення діяльності більшості локальних молодіжних об'єднань в основному здійснюється за рахунок членських внесків, іноді за допомогою благодійних внесків громадян та підприємницьких структур. Державне забезпечення будь-якого виду ресурсами або підтримка ресурсами молодіжних об'єднань майже відсутня, окрім тих випадків, коли організації є переможцями грантових проектів, що фінансуються державною або місцевою владою.

Щодо ціннісного змісту, то майже 100 % молодіжних об'єднань, що функціонують у формі легальних формальних організацій, є ідеологічними (члени організації та керівники саме так позиціонують свою організацію) – спираються на конкретну ідею та намагаються просувати її у суспільстві, зазвичай характеризуються раціональними діями. Але якщо враховувати опитування молоді, то тільки 56 % стали б членами молодіжних організацій з ідеологічних міркувань. Також наявні матеріально спрямовані організації, члени яких метою вбачають отримання або використання певних капіталів чи ресурсів організації, компаньйонів організації або її членів, діяльність яких може не мати раціонального підґрунтя (таких близько 44 %).

За критерієм використання можливостей «нових полів» у діяльності молодіжних організацій виокремлено – консервативні, інноваційні, гнучкі та нейтральні, де перші – не змінюють статуту та напрямів діяльності навіть за наявності такої можливості (переважно це такі молодіжних організацій Херсонщини: професійні, національні та об'єднання за інтересами), інноваційні – намагаються використати будь – яку можливість, щоб поширити види діяльності (перевагу надають участі у проектах та грантових програмах), гнучкі – змінюють напрями діяльності відповідно до трансформацій у суспільстві та потреб молоді, нейтральні – час від часу або ситуативно можуть видозмінювати напрями діяльності.

За метою використання можливостей «нових полів» – матеріалістично-орієнтовані (меркантильні, спрямовані на одержання матеріальної користі для вузького кола осіб, перш за все керівництва організацій),

постматеріалістично орієнтовані (спрямовані на самоактуалізацію та самореалізацію її членів), сервісні (діяльність яких спрямована на надання тих чи інших послуг молоді), «адвокативні» (діяльність яких спрямована на захист прав молоді).

За політичною включеністю – політизовані та неполітизовані. Серед політизованих (за даними відділу державної реєстрації Херсонської міської ради це 23% від усієї кількості молодіжних організацій Херсонщини) виокремлюються молодіжні організації, що мають відношення або прагнуть до влади (молодіжні крила політичних партій, суспільно-політичні організації), неполітизовані – організації, що жодним чином не стосуються сфер управління та політики, зокрема спортивні організації, фахові, творчі об'єднання).

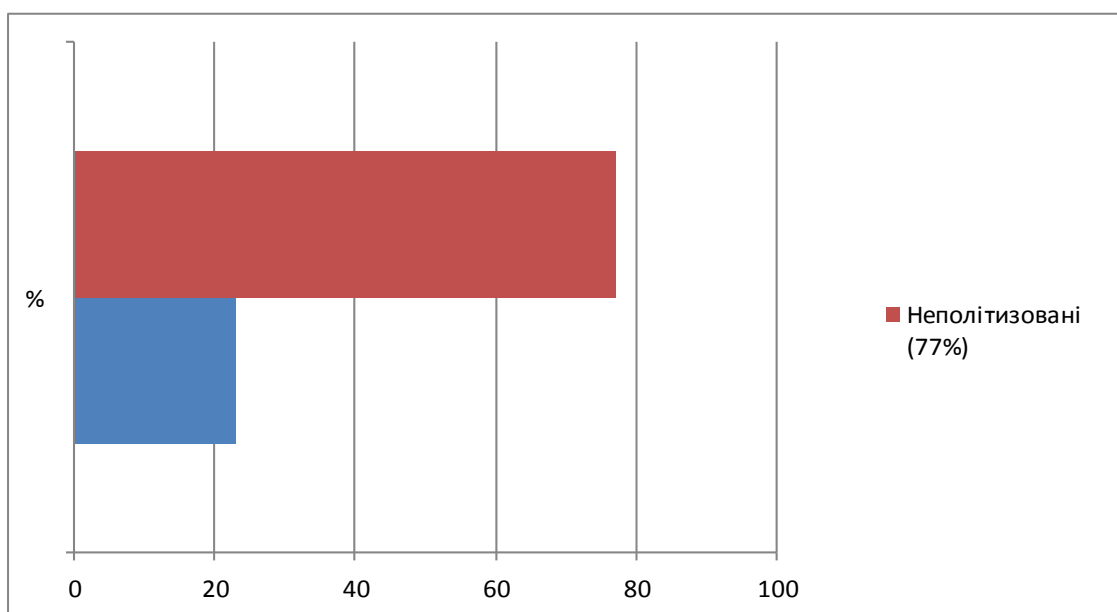

Рис. 2.4. Кількість молодіжних організацій Херсонщини за політичною включеністю, 2013 р. (за інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради)

За ставленням до влади – провладні, опозиційні та нейтральні. На Херсонщині 32% молодіжних організацій не співпрацюють з органами влади

на жодному з рівнів (місцевому, районному, обласному). Інші – власну позицію відносно ставлення до влади не афішують.

За критерієм реальної діяльності – номінальні (які фактично існують, але реально не діють) – 39,5% (52 організації з 172) та реальні (що характеризуються активною діяльністю) – 60,5% (120 з 172).

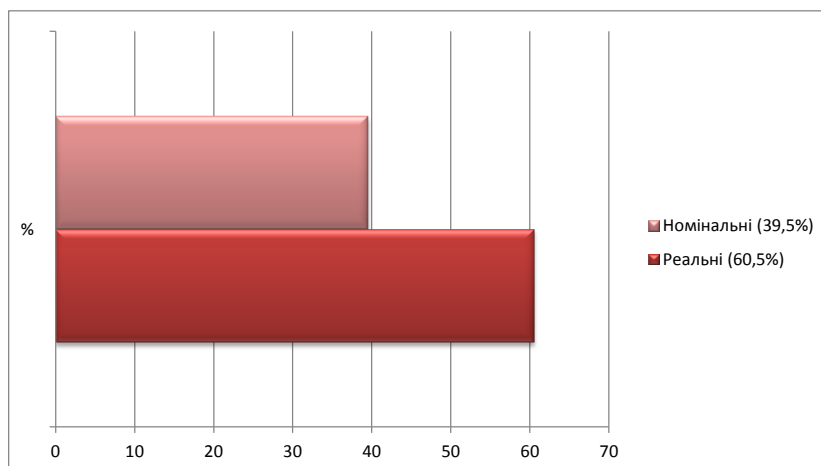

Рис. 2.5. За наявністю реальної діяльності молодіжних організацій Херсонщини, 2013 р. (за даними Управління юстиції в Херсонській області)

За простором діяльності – віртуальні та реальні. На сьогоднішній день молодіжні організації за реальністю дій та їх віртуальністю можна поділити порівну. Частина з них продовжує працювати відповідно регламентованим напрямам діяльності (50%), або поширила ці напрями, враховуючи події в країні (додавши волонтерську діяльність та підтримку певним групам населення) – 33%, частина (50%) – залишилась як і була формальними, або припинила тимчасово власну діяльність через незатребуваність послуг (за інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради).

За мотивами участі молоді в діяльності в молодіжних рухах та організаціях – цілераціональні, ціннісно-раціональні, лідерські.

За соціально-правовою ознакою та місцем у суспільстві ми виокремили соціально активні молодіжні організації, соціально пасивні (малоактивні) та бездієві (неактивні). Як свідчить аналіз документів Управління юстиції в Херсонській області та результати проведеного дослідження, 32% молодіжних організацій можна вважати малоактивними, які час від часу беруть участь у різноманітних акціях та програмах, або взагалі неактивними, що існують за фактом, але є бездієвими.

За ступенем впливу молодіжні організації Херсонщини, на нашу думку, можна поділити на впливові, маловпливові та ті, які не мають жодного впливу. До впливових відносяться молодіжні організації, які займають соціально активну позицію в суспільстві, систематично проводять заходи, мають постійних волонтерів та учасників, що час від часу або постійно беруть участь у роботі організації, звітують про власну діяльність та рекламують її (18%). Маловпливові характеризуються періодичним проведенням акцій та заходів, наявністю малої кількості інформації як про самі організації, так і про види їх діяльності (50%). Останні – організації, які існують фактично, але реально не працюють (є бездієвими) або ця діяльність не висвітлюється серед населення та молоді зокрема (32%).

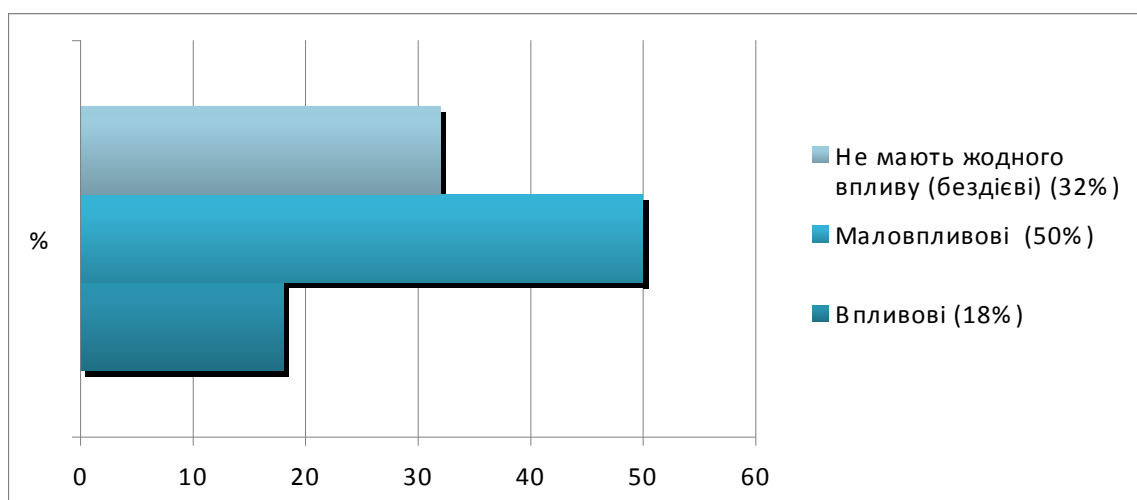

Рис. 2.6. Типологія молодіжних організацій Херсонщини за ступенем впливу у 2013 р. (за інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради).

Класифікаційний критерій за віком учасників дозволив серед молодіжних організацій Херсонщини виділити три різновиди: молодіжні, підліткові та дитячі. Предметом нашого дослідження виступали лише молодіжні організації.

Організації за кількістю членів та її учасників було нами поділено на великі, які налічують більше 100 членів та учасників, розширені (від 50 до 100 членів), середні (від 10 до 50 членів) та малі (до 10 членів). Серед молодіжних організацій Херсонщини наявні всі з перелічених типів.

Основним різновидом молодіжних організацій є їх типологія за характером та сферою діяльності. За цим критерієм нами було виокремлено такі види молодіжних організацій: фахові (об'єднують представників певної професії або напряму навчання – молоді лікарі, правознавці, курсанти тощо), релігійні, благодійні, національні (створені національними меншинами для підтримки своїх представників, захисту їх прав та поширення культурних традицій та звичаїв), політичні, найчастіше це молодіжні крила політичних партій, студентські, громадсько-політичні (або суспільно-політичні), які мають дуже широкий спектр видів та напрямів діяльності та молодіжні організації, що об'єднують молодь залежно від спільних інтересів. У свою чергу, молодіжні організації за інтересами ми вбачаємо доцільним поділити на наступні різновиди: спортивні, творчі, правозахисні та соціалізувальні.

Спираючись на результати проведеного нами дослідження, ми пропонуємо розширити типологію молодіжних організацій Херсонщини такими специфічними характеристиками, які були виявлені нами під час опитування лідерів організацій та молоді м. Херсона й області.

За віком керівників та лідерів молодіжних організацій ми виокремили молодіжні організації під керівництвом дорослих лідерів та безпосередньо молодіжні організації (лідер або керівник яких є представником молодіжної групи). На Херсонщині, як показало дослідження, переважають молодіжні організації, керівником яких є доросла людина (старша 30 років), що дає підстави сумніватися у статусі «молодіжності» організації та її членів.

Вивчаючи молодіжні організації міста Херсона та області, ми виокремили також типологічні критерії, специфічні для територіальних організацій.

За типологією членів та учасників херсонські молодіжні організації поділяються на: орієнтовані на допомогу іншим людям, населенню, суспільству в цілому; орієнтовані на особистісне зростання та самореалізацію; орієнтовані на кар'єрне зростання та матеріальне заохочення.

За типом мобілізації молоді та прихильників, нами було розроблено такі класифікаційні види молодіжних організацій Херсонщини: агітаційні, спрямовані на акції та бездієві. Агітаційні організації вирізняються тим, що рекламують власну діяльність будь-якими засобами: через ЗМІ, особистісні контакти членів організації тощо. Спрямовані на акції заявляють про своє існування акціями та заходами, які проводять на місцевому, обласному або регіональному рівні, беруть участь у семінарах та круглих столах, що проводять інші об'єднання або державні структури. Бездієві не беруть жодної участі та не роблять спроб мобілізувати молодь або прихильників до своїх лав.

За такою класифікаційною ознакою, як направленість роботи з клієнтами, нами було виокремлено цільові, загальні та дитячі організації. Ознакою цільових є робота молодіжних організацій із конкретною групою або представниками конкретних груп – професійні групи, студентство, представники національних меншин тощо. Особливістю загальних молодіжних організацій є їх направленість у роботі не тільки на молодь, але й на все населення міста та області. Дитячі – працюють з дітьми та підлітками.

Спираючись на концепцію неоінституціоналізму, наявність у всіх формальних молодіжних організаціях Херсонщини Статуту підтверджує одне з положень цієї теорії стосовно наявності одного із трьох головних структурних компонентів будь-якого колективного об'єднання – наявність

формальних норм та правил, що є загальнообов'язковими для виконання й дотримання всіма членами певного об'єднання.

Проаналізувавши статутні документи молодіжних організацій, ми, відповідно до декларованих у них напрямів діяльності, узагальнили та класифікували херсонські молодіжні об'єднання, узявши за основу зазначену вище класифікацію (В. Кулика, Т. Голобуцької, О. Голобуцького).

Серед молодіжних організацій обласного та районного значення переважають громадсько-політичні об'єднання (38) та об'єднання за інтересами (31), набагато менше фахових об'єднань (6), національних (2), філій молодіжних крил політичних партій (2); серед об'єднань міського значення також переважають організації за інтересами та громадсько-політичні об'єднання. Їх кількість 39 та 19 відповідно. У місті також функціонує 1 молодіжне крило всеукраїнської політичної партії та 4 фахові молодіжні об'єднання.

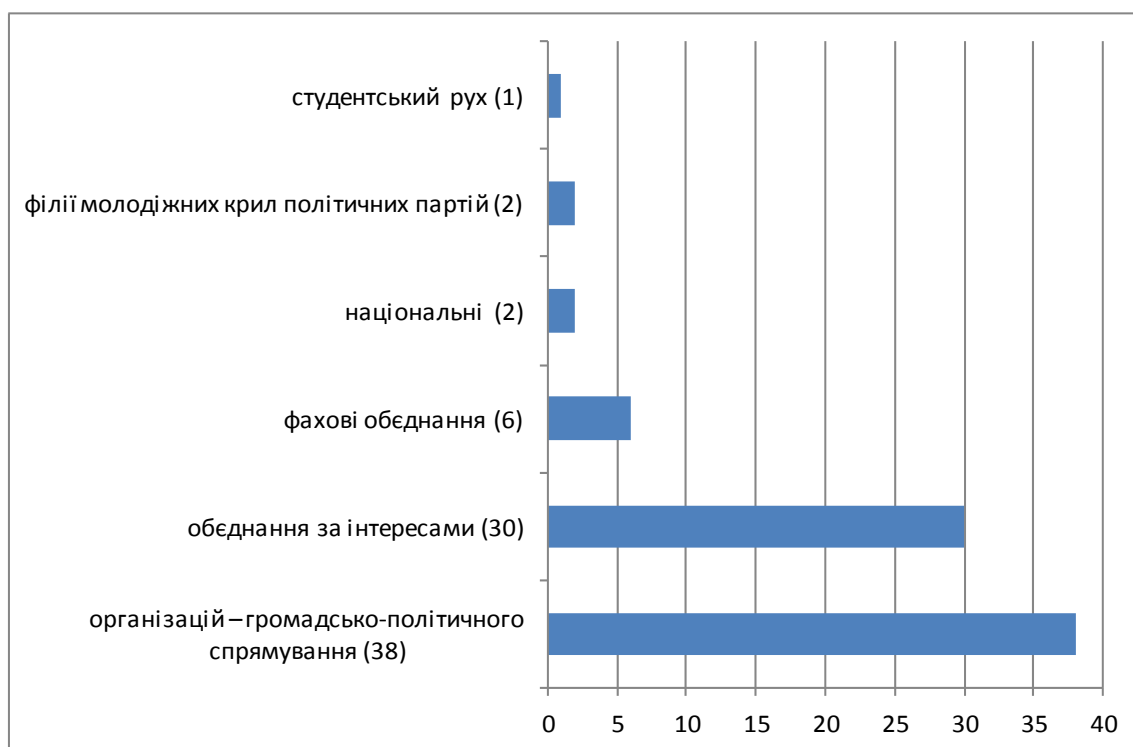

Рис. 2.7. Типологія молодіжних організацій Херсонщини обласного та районного значення, 2013 р. (за інформацією Головного управління юстиції в Херсонській області)

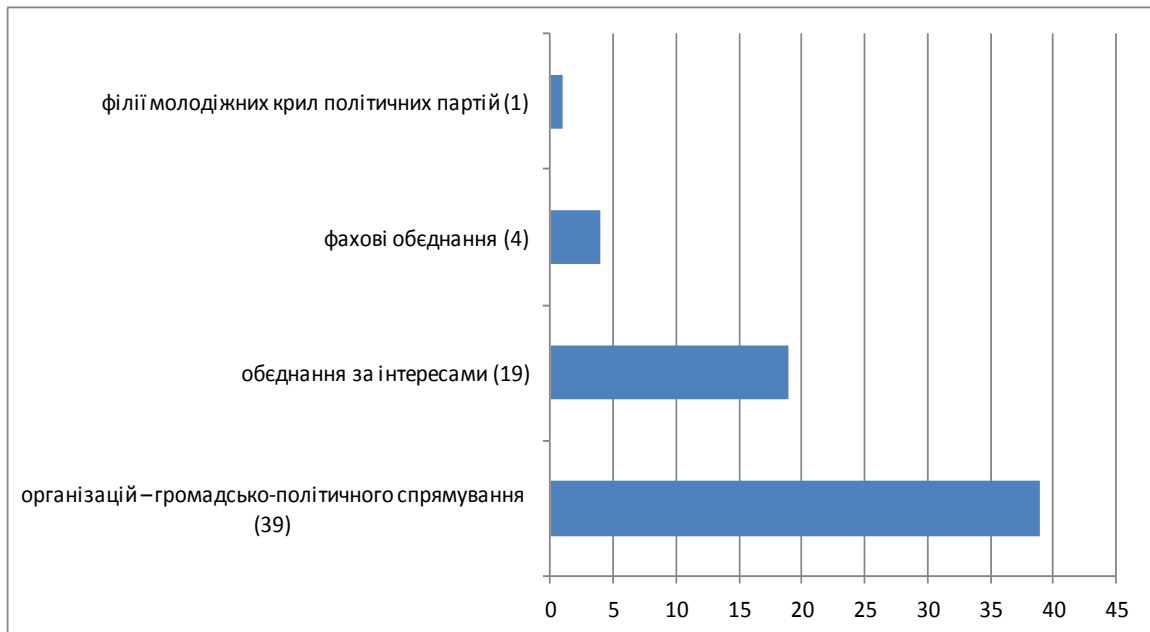

Рис. 2.8. Типологія молодіжних організацій Херсонщини міського значення, 2013 р. (за інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради)

Спираючись на обрану нами класифікацію та на інформацію про молодіжні рухи, створені в Херсонській області, ми побачили, що як у місті, так і по всій області відсутні молодіжні організації та навіть осередки всеукраїнських та міжнародних організацій релігійного та благодійного спрямування, хоча «дорослі» громадські фонди та організації цих напрямів функціонують на теренах Херсонщини.

Автор, окрім формальної документації головного управління юстиції в Херсонській області, районних управлінь юстиції та документів відділу державної реєстрації Херсонської міської ради, проаналізував статутні документи 19 молодіжних організацій. Серед них 4 статuti громадсько-політичних об'єднань, 3 статuti – фахових молодіжних об'єднань, 1 статут студентського руху, 9 – молодіжних об'єднань за інтересами, 2 статутні документи національно спрямованих молодіжних організацій.

Аналіз статистичних даних та вивчення статутних документів сформували гіпотезу автора стосовно того, що основна маса молодіжних

організацій працює в однаковому секторі, що спричиняє конкуренцію в наданні послуг в одному напрямі. Також було підтверджено неінституціоналістську позицію щодо розгляду організацій, інститутів та інших об'єднань громадян як результату взаємодії соціальних суб'єктів, конкуруючих між собою груп інтересів, що приховуються за процесом інституціоналізації. Цей процес включає перш за все боротьбу за владу між громадськими об'єднаннями, з метою встановлення контролю й панування на ринках, а також боротьбу за владу всередині кожної організації, що відбувається заради встановлення лідера, який буде керувати нею, приймати важливі рішення, здійснювати контроль (отримання влади та задоволення власних амбіцій).

Визначальною ознакою сучасного молодіжного руху Херсонщини є його демократичність за характером створення та діяльності: переважну більшість молодіжних об'єднань сформовано самою молоддю. Демократичність забезпечується ще й тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення молодіжних об'єднань (за винятком деструктивних та об'єднань кримінального характеру). Демократичність створення також знаходить підтвердження з позиції інституціоналізму, де мова йде про наявність та обов'язковість неформальних норм та правил усередині об'єднання, які задають систему позитивних стимулів, спрямовуючи поведінку людей у певне русло і тим самим роблячи соціальне середовище менш невизначеним та сприйнятливим до свідомих людських зусиль.

Але, незважаючи на цей позитивний аспект, функціонування більшої частини молодіжних організацій є короткотерміновим за часом їх існування, нерідко спонтанним є процес їх утворення та завершення діяльності. Даючи деякій частині молоді позитивний досвід організаційної, громадсько-політичної діяльності, більшість організацій не може суттєво впливати на розв'язання регіональних проблем юнаків і дівчат, реалізацію соціальних інтересів молодого покоління. Також проблемою херсонського молодіжного

руху є те, що хоча кількість громадських молодіжних та дитячих об'єднань продовжує зростати, проте вони нечисленні за складом.

Проблемою є і те, що кількість громадських молодіжних об'єднань (за даними управління статистики в Херсонській області) з кожним роком продовжує зростати, проте більшість з них не реєструють свою діяльність у Головному управлінні юстиції. На противагу ним, молодіжні партії та молодіжні крила політичних партій, а також осередки всеукраїнських та міжнародних організацій майже всі легалізовані та зареєстровані, про що є інформація в управлінні юстиції. Це дає підстави замислитись над тим, що молодіжні об'єднання, які створюються «знизу», тобто з ініціативи самої молоді, зустрічають перепони та проблеми з оформленням та реєстрацією своїх організацій, хоча за законодавством України молодіжні організації звільнюються від сплати за державну реєстрацію та від збору за реєстрацію своєї символіки [115], а створені «зверху» – швидше за все, цих проблем не відчують. Тому можна вказати ще на одну проблему молодіжного руху Херсонщини – довготривале документальне оформлення, а, можливо, неофіційні фінансові затрати на легалізацію діяльності цих організацій.

Щодо політичних партій і молоді, то, створюючи молодіжні осередки, партії прагнуть частіше не сформувати політичну позицію молодої людини – виховати схильність до політичної діяльності, прищепити те чи інше ставлення до політичних явищ і процесів, утвердити певні переконання щодо політичних явищ та системи політичних цінностей, а здобути робочу силу, додаткові ресурси для діяльності свого осередку. І молодь охоче погоджується бути цією робочою силою, бо вона оплачується, що є пріоритетним сьогодні для молодих людей. Ідеологічні переконання, політичні уподобання в таких випадках відсуваються на останнє місце.

Державна молодіжна політика, яка реалізується в області, надає змогу молоді реалізувати свій потенціал у різних сферах життєдіяльності.

В області виконуються програми, спрямовані на підтримку молодіжного підприємництва, розвиток творчих ініціатив молоді,

молодіжного руху, залучення молоді до державної служби, формування здорового способу життя, сприяння розв'язанню соціальних проблем молоді. Про це свідчать документи обласної адміністрації, звіти на сайтах обласної ради та деяких молодіжних організацій, статті в засобах масової інформації. Але більша частина молоді, зокрема сільської, навіть не здогадується про існування таких програм, про політику, спрямовану на розвиток молоді та її ініціатив, і навіть про існування молодіжних організацій, вже не кажучи про членство та участь у їх діяльності. Тому проблемою розвитку, становлення та діяльності молодіжних організацій можна назвати також відсутність або недостатню кількість інформації про дієві молодіжні організації Херсонщини, напрями їх діяльності, можливість молодих людей стати їх членами.

З метою подолання негативних демографічних тенденцій шляхом поліпшення забезпеченості молодих родин житлом на Херсонщині з 1998 року реалізується програма молодіжного житлового будівництва та придбання житла за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. За 12 років (на початок 2011 р.) херсонським регіональним відділенням Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву на Херсонщині надано 210 кредитів на будівництво житла [112], але на нашу думку, це дуже мала кількість молодих людей, які змогли прийняти таке складне рішення, бо кредит - це не подарунок і його потрібно повертати. За даними головного управління статистики в Херсонській області, економічно неактивна молодь складає 88,6% віком 15-24 роки та 18,7% – віком 25-29 років, що пов'язано з навчанням та молодіжним безробіттям (у віці 15-24 років – це 17,3% від усього населення області, у віці 25-29 років – 12,8% населення), тобто ці молоді люди не можуть собі дозволити отримання кредитів, навіть розраховуючи на підтримку батьків.

Останні роки керівництво області та міста багато уваги приділяє молодіжній політиці регіону. З метою створення сприятливих економічних, соціальних, правових, організаційних умов та гарантій для життєвого

самовизначення молоді Херсонщини, її інтеграції як активного суб'єкта соціально-економічних, суспільно-політичних, культурних процесів в області та залучення молоді до формування молодіжної політики, координації реалізації державної молодіжної політики на території Херсонської області, проведення консультацій, співпраці з органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, керуючись статтею 6, пунктом 6 частини першої статті 13, пунктом 1 статті 22, пунктами 1, 9 частини першої статті 39, частиною першою статті 41 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» Розпорядженням голови Херсонської обласної державної адміністрації № 452 від 21.05.2010 р. «Про молодіжну раду при обласній державній адміністрації», у Херсонській області було створено консультативно-дорадчий орган – Молодіжна рада при Херсонській обласній державній адміністрації. А також це перша в Україні область, де створено 18 молодіжних рад при райдержадміністраціях та двох містах обласного підпорядкування. Систематично проводяться зустрічі голови обласної держадміністрації з молодіжним та студентським активом, молодіжні форуми. За результатами зустрічей видаються доручення глави обласної держадміністрації, спрямовані на вирішення найгостріших невідкладних потреб, що стосуються становлення молоді, розвитку молодіжного руху в області. За цими заходами здійснюється контроль.

Приділяється увага фінансуванню реалізації програм та проектів молодіжних організацій, спрямованих на вирішення соціальних питань молоді [153]. При управлінні в справах сім'ї та молоді обласної держадміністрації з цією метою працює експертна рада. Вона визначає цінність запропонованих проектів та програм і рекомендує їх до фінансування: в 2013 році на реалізацію державної молодіжної політики в регіоні було виділено кошти на суму 311,3 тис. грн., що в шість разів більше, ніж минулого року [34]. За результатами конкурсів можна побачити, що серед переможців майже одні й ті самі організації, деякі з них існують швидше на папері податкових звітів, ніж у реальному молодіжному русі та

пов'язані з доволі відомими персоналіями, міжнародними або всеукраїнськими організаціями чи політичними партіями. Це дає підстави для висновку, що організації, отримавши фінансову підтримку на реалізацію власних проектів, не завжди вкладають гроші саме в ту діяльність, яка декларується в проекті, а пізніше і в звітах. Деякі програми та проекти створюються молодіжними організаціями швидше задля виграшу в конкурсі, отримання коштів або грантів, ніж для використання та фінансування тих напрямів діяльності, які зазначено в їх проектах.

Тому недоліком можна вважати певну фіктивність молодіжних проектів, які отримують фінансову підтримку та неможливість здійснити реальні проекти за відсутності коштів. Це може залежати не тільки від підтримки проектів відомими людьми, політичними партіями, всеукраїнськими організаціями, а також і від корумпованості тих управлінців, які є експертами цих конкурсів.

Молодіжною радою як однією із основних координаторів реалізації обласних молодіжних програм спільно з громадськими організаціями реалізовується низка заходів, зокрема випускається власна газета «Сім'я. Молодь. Спорт.», проводяться інтелектуально-спортивні ігри, конкурси, науково-практичні конференції, засідання «круглих столів», акції, квести тощо. Останнім часом через зайнятість Молодіжної ради питаннями політичного статусу молоді, її прав, обов'язків та можливостей, питаннями місцевого значення, прерогативу в організації ігор, конкурсів, квестів підхопили молодіжні організації, напрямами діяльності яких такі види діяльності навіть не декларувались.

Аналізуючи молодіжний рух Херсонщини і зокрема Херсона, не можна не зауважити, що незначну, але вагому складову становить студентський рух. Власна специфіка організованого студентського руху визначається передусім характером студентських організацій, членство в яких безпосередньо залежить від навчання у вищому навчальному закладі, тобто обмежене в часі (1–7 років). Окрім цього специфікою студентських організацій є

відстоювання інтересів студентської молоді. Попри це студентські організації набагато мобільніші та більш дієздатні, ніж інші молодіжні структури. Зважаючи на це, студентський рух та його члени активно беруть участь у розробці та пошуку нових полів діяльності власного об'єднання, що спричинено появою нових суспільних явищ та проблем не тільки у студентської молоді, а й в інших представників територіальної спільноти з метою поширення сфер діяльності, залучення волонтерів, пошуку меценатів та донорів. Зокрема студентський рух на сьогодні досить часто виступає у вигляді волонтерських загонів, благодійних об'єднань, творчих та спортивних організацій тощо.

Сьогодні значного поширення і розвитку в Херсоні та області набув такий тип формальних організацій студентської молоді, як органи студентського самоврядування в університетах, інститутах, технікумах та училищах, які поступово перетворюються із підструктур вищих навчальних закладів на самостійні організації. Завдання студентського самоврядування полягає в тому, щоб допомогти студентам та аспірантам у їх науковій, професійній та громадській роботі, налагодити побут та дозвілля студентів у студмістечках, посприяти в організації відпочинку тощо. Все це потребує не тільки багато часу, людських ресурсів, бажання діяти, а також матеріальних витрат, технічного обладнання, що частіше за все відсутнє або наявне в недостатній кількості. А найважливіше завдання студентського самоврядування полягає в захисті інтересів студентів та аспірантів та їх узгодження з інтересами адміністрації вищих навчальних закладів і держави. Але самостійно, без співробітництва з іншими молодіжними інститутами, без підтримки адміністрації вузів, без допомоги кваліфікованих спеціалістів різних галузей, студентські організації не в змозі вирішити всі нагальні молодіжні проблеми.

Незважаючи на створення сприятливих умов для розвитку молодіжного руху на Херсонщині, на підтримку молоді та її ініціатив керівництвом міста та області, існує достатньо проблем, які перешкоджають швидкому розвитку,

становленню та якісному функціонуванню організованого молодіжного руху на Херсонщині.

Процес розвитку молодіжного руху Херсонщини відбувається в складних соціально-економічних умовах, що спричиняє бажання молодих людей створювати насамперед молодіжні організації соціального спрямування. Ураховуючи це, значна частина молодіжних організацій декларує свою діяльність як вирішення соціальних, професійних, освітніх питань, прагнучи забезпечити певний соціальний захист (Херсонська обласна організація Ради молодих підприємців України, Херсонська обласна організація Центру підтримки сільської молоді, Херсонська регіональна молодіжна громадська організація «Молодь для молоді», Херсонська обласна громадська організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів «За наше майбутнє» та інші).

Оцінюючи в цілому соціальну діяльність молодіжних організацій, необхідно підкреслити, що спрямована вона передусім на шефську допомогу ветеранам, пенсіонерам, багатодітним сім'ям, роботу в будинках дитини, інтернатах для дітей-сиріт, на допомогу дитячим спеціалізованим закладам (Волонтерський молодіжний студентський рух «Власний вибір», Центр молодіжних ініціатив «Тотем», Херсонська міська громадська молодіжна організація «Молодіжний християнський рух Анастасіс» тощо).

Соціальна робота з молоддю, як правило, обмежується організацією її вільного часу, дозвілля та інтересів (Обласна молодіжна громадська організація «Херсонський дитячо-юнацький спортивний клуб бойових мистецтв «Фенікс», Херсонська обласна молодіжна громадська організація Страйкбольний клуб «Корсар», Херсонський обласний молодіжний фотоклуб імені О. Г. Альперта, Херсонський обласний осередок Всеукраїнського об'єднання «Німецька молодь в Україні», Місцевий осередок Асоціація молодіжних клубів та неформальних об'єднань Фрідом та інші). І набагато рідше – захистом прав молодих людей (Херсонська обласна громадська організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів

«За наше майбутнє», Херсонська регіональна молодіжна громадська організація «Молодь для молоді», Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Спілка сприяння молодіжному житловому кредитуванню»).

Значна конкуренція на ринку останнім часом змушує молодіжні організації вдаватися до розширення або навіть повної зміни полів діяльності, змушує до пошуку необхідних, затребуваних але непоширених «полів» та напрямів у різних сферах життєдіяльності громади. Зокрема, через відсутність екологічних, туристичних та релігійних молодіжних об'єднань на Херсонщині, деякі організації останнім часом обрали «новими полями» діяльності організацію молодіжного та сімейного дозвілля, зелений та духовний туризм тощо.

У цій справі громадські молодіжні організації ще недостатньо співпрацюють з центрами соціальних служб для молоді, недостатньо виділяється коштів для підтримки діяльності цих організацій, майже відсутня методична та організаційна допомога з питань соціального становлення та розвитку молоді.

Стратегією економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року (рішення XXXIII сесії обласної ради V скликання від 28.11.08 № 781) розвиток молодіжного середовища та посилення сімейної політики є одним зі стратегічних пріоритетів. Важливим кроком у цьому напрямі стала розробка проекту «Молодь Херсонщини 2010», а згодом і розробка комплексної програми «Молодь Херсонщини 2011 – 2015».

Для подальшого функціонування молодіжних організацій та об'єднань у Херсонській області, для підтримки та сприяння розвитку молодіжного руху, з метою підтримки та розвитку економічної і соціальної активності молоді, залучення її до процесу розв'язання власних проблем та проблем області, відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», постанови Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 року № 41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009 – 2015 роки», керуючись

статтею 6, пунктом 6 частини першої статті 13, пунктом 1 статті 22, пунктом 1 частини першої статті 39, частиною першою статті 41 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» рішенням VI сесії VI скликання від 20.04.2011 № 153, було затверджено обласну програму «Молодь Херсонщини» на 2011 – 2015 роки.

Звичайно програма «Молодь Херсонщини 2011 – 2015» покликана впроваджувати в життя вищезазначені стратегічні пріоритети, проте варто зазначити, що для більшої ефективності використання ресурсів потрібно налагодити співпрацю між різними органами державної влади, які покликані працювати над реалізацією пріоритетів.

Але, незважаючи ні на що, молодіжний рух на Херсонщині є. Він, звісно, має свої особливості та проблеми, але сьогодні ситуація щоденно покращується, ми помічаємо, що все більше молодих людей висловлюють бажання брати участь у громадському житті міста та області (за попередніми опитуваннями це 58% молодих херсонців) [189], хоча не всі знають, як саме та що конкретно вони можуть зробити. Тому необхідно сподіватися та докладати всі зусилля для того, щоб молодіжний рух на Херсонщині активізовувався з кожним днем, створювати передумови для розквіту гармонійного та розвиненого суспільства. Для результату потрібно зовсім небагато: з боку влади — припинити гру на сьогочасних інтересах молоді та розглядати її як рівноправного партнера, надаючи можливість максимально незалежної участі у політичному житті; з боку молоді – усвідомити, що вона будує власну державу на власний розсуд.

Не менш важливим є і те, щоб заплановані заходи доходили до якомога більшої кількості молодих людей. Важливо співпрацювати не тільки з молодіжними та студентськими організаціями, але й з об'єднаннями молоді, які не мають юридичної реєстрації. Особливо варто посилювати роботу з об'єднаннями молоді та з окремими молодими лідерами, які діють у сільській місцевості. Тому координацію дій між різними суб'єктами реалізації регіональних цільових програм, що стосуються молоді, має бути покладено

на управління у справах сім'ї, молоді та спорту та Молодіжну раду при ХОДА, що надасть змогу розширити коло «споживачів», долучити до цих процесів якомога більше молоді.

Висновки до розділу II

Одним із напрямів соціальної трансформації є зміни в соціальному просторі регіонального та місцевого рівнів.

Територіальні громади та спільноти мають давню традицію на території сучасної України. Для їх визначення науковці використовують різні терміни, виходячи з історичних, культурних, соціально-політичних та інших поглядів на розвиток громад, серед яких можна виділити такі: «територіальний колектив», «територіальна спільнота», «місцева співдружність», «община», «комуна», «місцеве співтовариство» тощо.

Зважаючи на багатогранність визначень поняття «територіальна громада» або «територіальна спільнота», ми дійшли висновку, що ці поняття, певною мірою можна вживати як синонімічні або тотожні (що містять однакове смислове значення), але їх доцільно було б все ж таки розвести. Ми вважаємо, що «територіальна спільнота» ширше поняття, ніж «територіальна громада».

На думку автора, територіальна спільнота – це об'єднання людей, пов'язане спільним відношенням до конкретної території, зокрема певної області, включають різні демографічні (вікові, статеві), професійні, етнічні, культурні та інші групи, характеризуються взаємодією в повсякденному житті та суспільно необхідною, соціально зумовленою діяльністю для задоволення спільних потреб та потреб членів різних груп. Серед таких потреб - виховні, освітні, релігійні, духовні, культурні, потреба в соціалізації, розвитку, формуванні особистості, задоволенні інтересів, забезпеченні прав

тощо. Саме для задоволення спільних потреб, консолідації зусиль для їх здійснення мешканці територіальних спільнот створюють більшість громадських організацій.

На нашу думку, серед функцій територіальних спільнот можна виділити основні: політичні, економічні, екологічні, соціальні, культурні, які спрямовано на вирішення питань місцевого значення, від реалізації яких залежать умови життєдіяльності мешканців території.

Проаналізувавши соціальні умови, у яких функціонує територіальна спільнота Херсонської області, ми виокремили такі основні характерні умови, які спонукають людей, в тому числі й молодь до створення організацій, які б поряд із державними інституціями допомагали б, підтримували та вирішували проблеми, що виникають. Серед таких характерних умов є наступні:

- херсонський регіон є полікультурним, що зобов'язує владу та населення приймати та поважати культуру, традиції, норми, ціннісні орієнтації людей різних національностей, зважати та враховувати потреби, можливості їх задоволення задля попередження стигматизації, дискримінації певних груп суспільства;
- у регіоні вже кілька років тримається низький рівень життя населення, що є не тільки чинником розшарування населення, але й показником бідності, що спричиняє міграцію працездатного населення з метою заробітку та підвищення добробуту власних родин;
- достатньо поширене безробіття серед жителів працездатного віку та молодіжне безробіття в основному через різницю на ринку праці попиту та пропозиції, зокрема на робітничі професії;
- недостатньо розвинута освітня інфраструктура в області, що призводить до проблем в освітній сфері Херсонської області;
- спостерігається дестабілізація криміногенної ситуації в області, зокрема зростання кількості злочинців серед молодого та підростаючого покоління;

- з кожним роком спостерігається збільшення та поширення захворювань, серед них - СНІД, ВІЛ - інфекція, туберкульоз, онкологічні захворювання;
- зростання смертності (з різних причин) серед працездатного населення та молоді;
- залишається нагальна потреба в житлі, особливо для представників молоді та молодих сімей.

Сьогоднішні події в сучасній Україні додали специфічних умов створення молодіжних об'єднань у цілому в Україні та на Херсонщині зокрема. Серед них найактуальнішими для херсонського регіону є: загроза соціальних та політичних конфліктів серед населення міста та області, серед постійного населення та вимушених переселенців, створення військових формувань різного роду діяльності (від оборонних до радикальних), потреба населення в інформуванні, психологічній та консультативній підтримці, потреби осіб зі статусом «біженець», «вимушений переселенець», потреби військовослужбовців, що мають статус «учасник АТО», потреби сімей військовослужбовців, що загинули у зоні АТО тощо.

Молодь серед іншої частки херсонської спільноти є найбільш незахищеною в питаннях здобуття освіти, створення сталого достойного доходу, збереження здоров'я, житлових умов, а безробіття та незайнятість населення сприяють поширенню злочинності, виявів асоціальної поведінки та різних видів девіацій, поширенню захворювань.

Щодо вивчення становлення та аналізу періодів розвитку українського молодіжного руху, нами було узагальнено періодизації в найбільш оптимальну, що має у своїй структурі 5 періодів:

I період – охоплював 80-ті – першу половину 90-х рр. XX ст., характеризувався стрімким розвитком різноманітних неформальних молодіжних ініціатив, формуванням молодіжних субкультур, що виникають переважно в результаті дозвілєвої діяльності підлітків та молоді;

II період – розпочинався з другої половини 90-х р. XX ст. і продовжувався до 2002 року, відрізнявся появою молодіжних лідерів,

здатних очолювати молодіжні угруповання; появою молодіжних організацій як суспільно-політичної, так і соціально-виховної спрямованості; поступовим залученням молоді до виборчих процесів;

III етап – охоплював 2003 р. – 2008 р., характеризувався масовою політизацією молодіжного руху, появою значної кількості молодіжних політичних партій та «молодіжних крил» при політичних партіях; масовою участю молоді у виборчих процесах та політичних акціях;

IV етап – починався з 2009 р. і продовжується до кінця 2013 р.

Характеризується виникненням значної кількості організаційно оформлених молодіжних рухів, пріоритетною діяльністю яких стає розв'язання «життєвих» проблем суспільства, і молоді зокрема, реалізація соціальних функцій; характеризується появою нових полів та сфер діяльності об'єднань молоді (фізичний, духовний розвиток молоді, організації національних меншин тощо).

V етап – кінець 2013 р. і до сьогодні. Початок новітнього етапу характеризується масовою появою молодіжних об'єднань, зокрема волонтерського спрямування, благодійних фондів та спілок, що створюються як наслідок соціально-політичних подій у країні. Молодь усвідомила власну можливість бути повноцінним та корисним учасником змін та перетворень у державі, відчула важливість власних поглядів, думок, сподівань та можливостей; спостерігається об'єднання молодого покоління навколо спільної ідеї – збереження територіальної цілісності України.

Для вивчення становлення та розвитку херсонського молодіжного руху автор пропонує періодизацію, яка, на його думку, найбільш характеризує розвиток молодіжного руху від його появи на землях Херсонщини і до сьогодні, виділивши 7 основних періодів:

I період – 80 -ті роки XIX ст. - 20-і роки XX ст.;

II період – 20-ті роки XX ст. – 80-і роки XX ст.;

III період – охоплював 80-ті – першу половину 90-х рр. XX ст.;

IV період – починався з другої половини 90-х р. XX ст. і продовжувався до 2002 року;

V період – охоплював 2003 – 2008 рр.;

VI період – починався з 2009 р. і продовжується до кінця 2013 р.

VII період – кінець 2013 р. і до сьогодні.

Розширено ознаки сучасних молодіжних рухів та організацій Херсонщини, зокрема, до таких ознак, як наявність ідеології, певної соціальної бази, мети, організаційної структури, членства, політичної включеності/виключеності, додано наступні: вікова обмеженість членів організації (за винятком лідерів, керівників або засновників); нестійкість базових ціннісних, духовно-моральних орієнтирів; невелика чисельність членів; низька ступінь організованості, варіативність у напрямках діяльності, «штучність» та номінальність рухів, пріоритетність персональних мотивів та інтересів учасників руху.

На основі емпіричних досліджень в Херсонській області розроблено типологію молодіжних рухів та організацій: за критерієм використання можливостей «нових полів» у діяльності молодіжних організацій (консервативні, інноваційні та нейтральні); за метою використання можливостей «нових полів» (матеріалістично-орієнтовані або меркантильні, постматеріалістично орієнтовані, «сервісні», «адвокативні»; за політичною включеністю (політизовані та деполітизовані); за ставленням до влади (провладні, опозиційні та нейтральні); за критерієм реальної діяльності (номінальні та реальні); за простором діяльності (віртуальні та реальні); за мотивами участі молоді в діяльності молодіжних рухів та організацій (цілераціональні, ціннісно-раціональні, лідерські). З'ясовано, що в Херсонській області переважають: по-перше, інноваційні організації, які за перших умов використовують можливість появи «нових полів» у своїй діяльності, використання яких часто призводить до появи меркантильних цілей у лідерів або керівників організації; але, зважаючи на події останніх років у сучасній Україні, поширюються «сервісні» (переважно

волонтерського спрямування) організації, які надають широке коло послуг конкретним групам населення. По-друге, за політичною включеністю на Херсонщині переважають деполітизовані молодіжні організації, які зазвичай є нейтральними у ставленні до влади. По-третє, щодо здійснення діяльності, реально дієві організації молоді в меншості, але їх діяльність у масштабах області більш помітна, ніж віртуальна діяльність номінальних об'єднань молоді. По-четверте, за мотивами участі молодих людей у діяльності молодіжних рухів та організацій ще кілька років тому переважали лідерські, але події останніх років на Сході України змінили ситуацію в бік поширення ціннісно-раціональних та цілераціональних організацій молоді.

У Херсонській області, окрім формальних молодіжних об'єднань, функціонують також неформальні рухи - це молодіжні субкультурні угруповання, кількість яких за останні 10 років (за інформацією ЗМІ) дуже поширилась на Херсонщині. Це, наприклад, угруповання таких молодіжних субкультур, як готи, фріки, емо, фани, скінхеди, байкери, крисятниці.

Незважаючи на створення сприятливих умов для розвитку молодіжного руху на Херсонщині, на підтримку молоді та її ініціатив керівництвом міста та області, існує достатньо проблем, які перешкоджають швидкому розвитку, становленню та якісному функціонуванню організованого молодіжного руху на Херсонщині.

Процес розвитку молодіжного руху на Херсонщині відбувається у складних соціально-економічних умовах, що спричиняє бажання молодих людей створювати, у першу чергу, молодіжні організації соціального спрямування. Враховуючи це, значна частина молодіжних організацій декларує свою діяльність як вирішення соціальних, професійних, освітніх питань, прагнучи забезпечити певний соціальний захист.

РОЗДІЛ III

ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ХЕРСОНЩИНИ

3.1 Аналіз сучасного стану молодіжних організацій Херсонщини: оцінка лідерів та керівників

Участь молоді в суспільно-політичному житті України має принципове значення для розвитку країни не тільки в далекому майбутньому, але й в найближчій перспективі. Найбільш результативну і творчу здатність мають саме організовані групи молоді – рухи, організації, об'єднання, спілки, здатні формувати нові підходи і шляхи розв'язання власних життєвих проблем, активно впливати на запобігання повсякденним проблемам підростаючого покоління, вирішувати питання регіонального характеру, відігравати не останню роль у місцевому самоуправлінні, упливати на становлення особистості молодої людини як суб'єкта свідомої громадянської діяльності.

Отримуючи знання, об'єднуючись в організації, вивчаючи суспільно-політичний досвід, займаючи активну громадянську позицію, молоді громадяни країни інтегруються в сучасний соціум, тим самим об'єктивно модернізуючи його. Від характеру світоглядних цінностей молоді та реалізації їх на практиці залежить динаміка громадянського суспільства, що формується, роль і значення молоді та молодіжного руху в житті держави, регіону, області, міста або села.

Сьогодні українські молодіжні рухи переважно не користуються реальним впливом серед більшості молодих громадян, більшість з них не мають стійкої соціальної підтримки і відповідно не знаходяться в авангарді суспільно-політичних процесів. Соціально ж активні організації виступають виразником інтересів окремих соціальних прошарків, груп, спільнот, а також

як суб'єкти соціально-політичних процесів. Але досить часто, навіть займаючи активну позицію в суспільстві, організації молоді стикаються із значною кількістю проблем, які гальмують їх діяльність, перешкоджають реалізації функцій тощо.

Соціально-політична місія молодіжних організацій полягає в структуруванні інтересів молодих поколінь, які несуть особливу відповідальність за збереження і розвиток країни, спадкоємність історичної, соціальної та культурної спадщини, розв'язання соціально – економічних, соціально-політичних і соціально-культурних проблем українського суспільства.

Молодіжні громадські організації не просто втілюють у собі інституційні можливості щодо реалізації суспільних інтересів різних груп української молоді, які полягають у взаємодії й спільному розв'язанні загальних соціальних проблем, у захисті інтересів своєї групи, не перешкоджають інтересам інших людей і соціальних груп, але й є суб'єктами внутрішньої державної та цивільної молодіжної політики.

Державна молодіжна політика та сучасні форми організації молоді можуть змінити на краще положення молоді в суспільстві, зокрема розв'язати багато важливих проблем, спрямувати соціальну енергію молодих людей у потрібне русло, підвищити соціальну відповідальність молоді за життя всієї країни.

Проблема функціонування сучасних молодіжних рухів та організацій як акторів суспільно-політичних процесів в Україні, взаємовідносин молодіжних організацій між собою містить низку важливих складових. Перш за все, потребує дослідження характер функціонування та перспективи розвитку молодіжних організацій, зокрема на територіальному рівні, напрями діяльності сучасних молодіжних об'єднань, наявні норми регулювання діяльності молодіжних організацій, поява нових полів у їх діяльності, роль молодіжних рухів та організацій у житті сучасного українського суспільства та перспективи їх розвитку. Крім цього, варта вивчення громадська думка

молоді щодо причин небажання молодих громадян бути членами молодіжних організацій, брати участь у громадській та суспільно-корисній діяльності.

Серед вище проаналізованих теорій та концепцій вивчення суспільних і молодіжних рухів та організацій, ми для свого дослідження обрали концепцію неоінституціоналізму. На нашу думку, саме цей теоретичний концепт найбільш корисний для аналізу сучасного існування та функціонування молодіжних об'єднань, дослідження проблем сучасного соціуму, таких як економічні кризи, масове безробіття, різка соціальна диференціація, бідність значної частини населення, контрастний розподіл обмежених економічних ресурсів, екологічні проблеми, демографічні тощо. Звичайно, що контроль над вирішенням цих проблем, як і безпосередньо їх вирішення, – це обов'язок держави. Через те, що держава не виконує повною мірою цей обов'язок, його виконання покладають на себе громадські об'єднання, які існують як на державному рівні, так і на регіональному. Звичайно, ми хочемо звернути увагу на те, що проблеми молоді, як і її потреби, можуть бути подібними, але можуть і різнитися, залежно від багатьох чинників, серед яких можуть бути також особливості та специфіка життєдіяльності регіону, умови, у яких проживає певна територіальна спільнота, серед членів якої молода людина мешкає або навчається.

Молодіжні організації, як і держава, у повному обсязі не можуть задовольнити потреби сучасної молоді. Однією із причин незадоволення потреб молоді, на нашу думку, є результативність та ефективність діяльності цих організацій (або її відсутність), що спричинена також мотивами членства в організації самої молоді та метою створення молодіжної організації.

З нашої точки зору, таке функціонування молодіжних організацій у взаємозв'язку із специфікою життєдіяльності регіону та територіальної спільноти в логічній послідовності схематично можна зобразити так: наявні в певному регіоні проблеми відбиваються на умовах життєдіяльності територіальної спільноти, серед проблем якої відокремлюються молодіжні потреби, які сьогодні намагаються задовольнити молодіжні організації та

об'єднання. Діяльність та функціонування цих організацій залежать від мети організації та мотивації її членів, які можуть бути як егоїстичними, так і суспільно корисними, що також залежить і від внутрішньої атмосфери та соціально-психологічного клімату в молодіжному об'єднанні. Цей клімат, своєю чергою, спричинено наявними в організації правилами, порядками та нормами. Зважаючи на вищесказане, ми вважаємо, що важливим моментом дослідження розвитку та функціонування молодіжних об'єднань та організацій може бути дослідження формальних та неформальних внутрішніх норм цих організацій як факторів, що безпосередньо впливають на результативність, ефективність та активну діяльність молодіжних організацій. А також для дослідження їх ролі в суспільних процесах, проблем функціонування, розвитку, перешкоди у реалізації функцій, причин неефективної діяльності нами було розроблено програму соціологічного дослідження, яка передбачала такі елементи:

Об'єкт: сучасні молодіжні організації та рухи Херсонщини.

Предмет: діяльність та перспективи розвитку молодіжних рухів в умовах територіальної спільноти Херсонщини.

Мета: визначити характер функціонування та перспективи розвитку молодіжних організацій на територіальному рівні (на прикладі Херсонської області).

Названа мета конкретизувалась вирішенням таких задач:

- проаналізувати основні сучасні напрями діяльності молодіжних рухів та організацій Херсонщини;
- дослідити специфіку реалізації формальних і неформальних норм та правил у діяльності молодіжних організацій Херсонщини;
- проаналізувати появу «нових полів» у діяльності сучасних молодіжних об'єднань;
- оцінити роль молодіжних рухів та організацій на Херсонщині та перспективи їх розвитку.

Нами було висунуто наступні гіпотези:

- розвитку молодіжних рухів на Херсонщині перешкоджає те, що основна маса молодіжних організацій працює в однаковому секторі, що спричиняє конкуренцію щодо надання послуг в одному напрямі та не розв'язує більшості основних проблем молоді (таких, як працевлаштування, захист прав тощо);
- більшість молодіжних рухів та організацій не дотримуються формальних норм та правил, які регламентуються державною та статутною документацією;
- більша частина лідерів, членів та учасників молодіжних рухів й організацій керуються в повсякденній діяльності переважно неформальними правилами, аніж формальними нормами;
- більшість сучасних молодіжних об'єднань беруть участь у формуванні «нових полів» діяльності організацій, що спричиняє появу нових норм функціонування та має шанс позитивно вплинути на розширення можливостей розвитку та діяльності;
- керівництво молодіжних організацій убачає основною проблемою діяльності, окрім недостатнього фінансування та ресурсів, низьку соціальну активність та незацікавленість молоді в членстві та участі в такого типу об'єднаннях (відсутність соціальної позиції, сучасні життєві пріоритети молодих людей, поява нових форм комунікації, які замінюють живе спілкування тощо);
- причиною небажання молоді бути членами молодіжних організацій, брати участь у громадській та суспільно-корисній діяльності є недостатня кількість інформації або взагалі її відсутність щодо існування, діяльності та можливості участі в молодіжних рухах та організаціях; низький рівень життя, що спонукає молодих людей працювати у вільний час; відсутність віри у можливість суттєвого впливу на розв'язання соціальних проблем молоді тощо.

Під час підготовки та проведення авторського дослідження було використано такі методи: теоретичні – аналіз, синтез, аналіз документів; та

емпіричні – напівструктуроване інтерв'ю лідерів молодіжних організацій, анкетне опитування молоді, яка проживає в м. Херсоні та Херсонській області.

Ми виходимо з того, що еліта молодіжного руху (лідери та керівники молодіжних об'єднань), яка приймає відповідальні рішення, причетна не лише до реалізації молодіжної політики та зворотнього зв'язку щодо виконання прийнятих рішень, а й впливає на ефективність функціонування рухів та організацій, виступає ініціатором появи нових напрямів у їх діяльності. Вона являє собою висококваліфіковану групу експертів, які не тільки здатні оцінити позитивні та негативні наслідки молодіжної політики стосовно молодіжних громадських організацій, визначити власну модель їх подальшого розвитку, але й вплинути на клімат усередині організації, бути прикладом для наслідування, мотиватором ефективної роботи членів організації, і як наслідок ефективного функціонування руху.

Діяльність сучасних молодіжних організацій має сьогодні в Україні багатовекторний характер. Як свідчить наведена в роботі класифікація молодіжних організацій та об'єднань, метою вони обирають як організацію дозвілля молоді, так і досягнення політичної влади, як задоволення творчих інтересів молодих громадян, так і захист довкілля. З огляду на визначене нами поняття «молодіжний рух» (форма організованої діяльності молоді, яка відображає активну соціальну позицію, спрямовану на досягнення спільних цілей, задоволення спільних потреб) не вбачаємо за доцільне розглядати в роботі всі молодіжні організації. Нас цікавлять перш за все ті організації, які є соціально активними. Тобто такі організації, які не просто об'єднують у своїх лавах прихильників тих або інших поглядів, задовольняють потреби в спілкуванні та спільному проведенні часу, а такі, що мають за мету зміну ситуації щодо певної соціально значущої проблеми, діяльність яких є ефективною, про функціонування яких відомо не тільки прихильникам, а й пересічним громадянам.

У роботі було уточнено та інтерпретовано основні поняття, які є базовими в дослідженні:

- молодь – соціально-демографічна група, виокремлена на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану і обумовлених ними соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням у певному суспільстві;
- молодіжний рух – 1) масова організована соціально-політична активність, яка спрямована на реалізацію як специфічних вимог і цілей молодого покоління, так і цілей інших громадських груп, об'єктивні інтереси яких відповідають інтересам молоді; 2) форма організованої діяльності молоді, яка відображає активну соціальну позицію щодо досягнення спільних цілей або задоволення спільних потреб, а також захисту, збереження, зміни або зміцнення системи цінностей або відносин, що склалися між членами молодіжної групи або об'єднання»; 3) в широкому сенсі, як прояв будь-якої організованої суспільно-політичної активності молоді (в рамках різноманітних неформальних груп, легалізованих об'єднань тощо), і у вузькому – як самодіяльність молоді в рамках легалізованих (відповідним державними інституціями на основі чинного законодавства) молодіжних об'єднань;
- молодіжні об'єднання – молодіжні громадські сили, які в тому чи іншому ступені усвідомлюють свою власну специфічність, особливість своїх власних інтересів та свого місця й ролі в суспільстві; здійснюють визначену суспільно значущу (однак не обов'язково позитивно оцінювану більшістю суспільства) діяльність, спрямовану на реалізацію цих інтересів та ствердження своєї специфічності та власної ролі в суспільстві; мають чіткі внутрішні організаційні структури;
- молодіжна організація – це не просто об'єднання молоді, це ті соціальні інститути суспільства, за посередництва яких створюються умови та великою мірою реалізуються інтереси, потреби, запити молодих людей в

усіх сферах життя: економічній, політичній, соціальній, духовній, сімейно-побутовій;

- функції молодіжних організацій – це основні напрями діяльності молодіжних організацій, у яких знаходять свій вияв їх сутність, завдання і цілі;
- проблеми молодіжних організацій – це основні перепони та перешкоди, що заважають або унеможливають ефективну та результативну діяльність молодіжних організацій;
- «нові поля» у діяльності молодіжних організацій – нові сфери або напрями у діяльності молодіжних організацій, що не заявлені у статутних документах, але можуть бути формалізовані, які формуються під впливом трансформаційних змін (економічних, політичних, соціальних) у суспільстві.

Як об'єкт дослідження було обрано такі різновиди молодіжних громадських організацій (разом – 26): громадсько-політичні об'єднання – 7; об'єднання за інтересами – 14; фахові молодіжні організації – 2; студентський рух – 1; молодіжні крила політичних партій – 1; національні молодіжні організації – 1 (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

**Напрями діяльності молодіжних організацій,
лідери яких брали участь в опитуванні**

Напрями	Кількість діючих організацій на Херсонщині	Кількість організацій, що були об'єктом дослідження
Громадсько-політичні організації	31	7
Об'єднання за інтересами	58	14
Фахові молодіжні організації	9	2
Студентські молодіжні організації	3	1
Молодіжні крила політичних партій	2	1
Національні молодіжні організації	1	1
Всього	104	26

Характеристика дослідження. Дослідження думки лідерів та керівників молодіжних організацій було проведено протягом січня – березня 2013 р. у м. Херсоні та Херсонській області: було опитано 26 керівників – офіційних лідерів молодіжних громадських організацій. Напівструктуроване інтерв'ю проводилося з 26 респондентами, які дали згоду на глибоку та докладну бесіду.

Паралельно із опитуванням лідерів молодіжного руху міста Херсона та Херсонської області нами було проведене анкетне опитування молоді міста та області. Усього було опитано 384 особи віком від 15 до 30 років.

Основними завданнями опитування було вивчення провідних напрямів діяльності молодіжних організацій, виявлення наявних норм регулювання їхньої діяльності, аналіз появи «нових полів» у діяльності молодіжних об'єднань, а також думки експертів щодо наявності й можливості розв'язання актуальних проблем й перепон у діяльності об'єднань молоді. Крім цього, під час дослідження було виявлено зміни в статутній документації (поява нових завдань та цілей, удосконалення їх тощо), вивчено наявність формальних та неформальних норм і правил організацій, проаналізовано думку експертів щодо участі молоді в молодіжному русі, наявність та можливість розв'язання проблем організації.

Анкета щодо вивчення думки молоді передбачала як запитання закритого типу, де респондент міг обрати з декількох варіантів відповідей той, що найкращим чином відображає його думку, так і запитання відкритого типу, на які можна було відповідати у довільній формі. Питання анкети було спрямовано на дослідження ставлення молоді до функціонування молодіжних рухів та організацій, членства та участі в них, обізнаності молодих людей щодо напрямів діяльності та послуг, що надають молодіжні рухи та організації.

Почнемо з аналізу опитування керівників та лідерів молодіжних організацій. Серед опитаних виявилася переважна більшість чоловіків – 18 осіб. Ті жінки (8 осіб), які очолили молодіжні організації та взяли участь в

опитуванні, представляють: громадсько-політичні організації – 1, національні – 1, об'єднання за інтересами – 4, молодіжні крила політичних партій – 1, студентський рух – 1. Проте це не є показником гендерного стану в цілому. З усього списку молодіжних організацій Херсонської області (їх 172) у 39 лідерами є представниці жіночої статі, що є свідченням достатньо високої активності сучасних молодих жінок у житті молодіжного руху.

Більша частина лідерів (які брали участь в інтерв'ю) – люди віком після 35 років – 10 осіб, від 19 до 23 років – жодної особи, від 24 до 29 років – 8 осіб, від 30 до 35 років – 8 осіб. Тобто можна говорити про факт представництва в керівних ланках організацій людей, вік яких вийшов за межі представників демографічної групи «молодь». Але, зважаючи на тривалість існування та функціонування молодіжних організацій (приблизно від 3 до 15 років), ми можемо визнати факт, що на період створення молодіжних об'єднань усі лідери були представниками молодого покоління. Майже всі (24 особи) мають вищу освіту.

Аналізуючи відповіді на запитання, ми виявили, що всі 26 об'єднань зареєстровано у формі громадських організацій, більшість з яких працює в однакових секторах: робота з дітьми та молоддю, захист прав людини, організація дозвілля молоді (22 організації); культура, мистецтво, література, громадянська освіта тощо (2 організації) з наступними напрямками діяльності: поширення інформації, адміністрування грантових програм (13 об'єднань), надання соціальних послуг, проведення тренінгів та консультувань, суспільних заходів (7 молодіжних організацій), освітянська діяльність, розробка суспільно-політичних рекомендацій (2 організації), благодійність (лише 1 молодіжне об'єднання), захист інтересів та їх лобіювання (1), діяльність, спрямована на захист прав, інтересів та свобод тільки членів певної організації (2 організації).

З огляду на відповіді керівників молодіжних організацій встановлено, що клієнтами 23 молодіжних об'єднань є молодь, студенти та все населення міста й області, 2 об'єднання до клієнтів відносять дітей, молодь та

професійні групи, 1 молодіжна організація своїми клієнтами визнає молодь, студентство, представників певної нації та членів власної організації. Усе це підводить до висновків, що більша частина молодіжних об'єднань працює в однаковому секторі та здійснює діяльність за майже ідентичними напрямками.

На запитання «Що було метою створення Вашої організації?» (див. табл. 3.2) 20 лідерів обрали варіанти – можливість отримати фінансування та впливати на суспільство, 4 – керувались бажанням допомогти іншим людям, членам організації та можливістю змінити розвиток суспільства, 1 особа чесно зазначила, що організація створювалась з метою самореалізації та самоактуалізації засновників та можливістю отримати фінансування, 1 – відзначила усі запропоновані варіанти відповіді.

Таблиця 3.2.

Мета створення молодіжних організацій, що були об'єктом дослідження (на думку лідерів цих організацій)

Обрані варіанти	Кількість організацій
Можливість отримати фінансування та впливати на суспільство	20
Бажання допомогти людям, членам організації, змінити розвиток суспільства	4
Самореалізація та самоактуалізація засновників організації, можливість отримати фінансування	1
Усі зазначені варіанти	1

З метою з'ясування ступеня узгодженості наявних формальних норм (що зафіксовано в нормативних та статутних документах) щодо їх дотримання членами організації, учасникам опитування було запропоновано низку відкритих питань, відповіді на які висвітлювали основні документи, що регулюють діяльність організації, зміни в статутних документах стосовно

появи чи розширення раніше заявлених цілей, ставлення членів організації до функціональних обов'язків.

Щодо основних документів, які регулюють діяльність цих організацій, усіма керівниками (26 осіб) було вказано Статут організації та державні законодавчі документи (Закони України, Постанови Верховної ради України та Розпорядження Президента України). Зміни до статутної документації вносили протягом свого функціонування 8 об'єднань, з метою розширення діяльності та охоплення нових сфер та напрямів у роботі з молоддю. Лідери 16 молодіжних організацій зазначили, що під час написання статутів організацій було враховано можливість змін з метою функціонування об'єднання та прописано широке коло напрямів роботи з молоддю та населенням області. Двоє лідерів відзначили, що мету організації в статутних документах не змінювали, але «завдання організації додавались до зазначених у статті згідно з розширенням напрямів діяльності об'єднання та виникаючими обставинами».

Усі 26 керівників молодіжних угруповань наголосили на тому, що всіх членів об'єднання ознайомлено зі статутом організації та власними функціональними обов'язками. Стосовно виконання обов'язків членами молодіжних організацій, 23 лідери відзначили, що всі відповідально ставляться до обов'язків і в повному обсязі їх виконують. Як мотивацію було зазначено трудові договори та виплату заробітної плати, а щодо волонтерів та учасників певних акцій – це імідж організації, перспективи росту та цікаве дозвілля. І тільки 3 керівники вказали, що приблизно 60% членів відповідально ставляться до виконання функціональних обов'язків, а причиною невиконання обов'язків членами організації назвали мотивацію, яка не завжди «покриває» покладені на них ролі. Серед найпоширеніших формальних норм, якими частіше за все нехтують члени організації, було вказано несвоєчасну звітність, запізнення на роботу, перекладання своєї роботи на інших членів організації.

У числі інших норм та правил, що регулюють поведінку членів молодіжних об'єднань і як наслідок впливають на функціонування всієї організації, молодіжними лідерами названо неформальні норми (звичаї, традиції, святкування), наявні у всіх молодіжних організаціях. Майже половина лідерів (12 організацій) підтвердили наявність традицій та звичаїв.

Серед найбільш поширених неформальних норм керівниками молодіжних об'єднань було зазначено саме традиції та звичаї, з якими зазвичай ознайомлені не тільки члени молодіжного об'єднання, а також волонтери, які час від часу беруть участь у діяльності організації. Серед них найчастіше називались такі: святкування днів народження членів організації, святкування календарних та професійних свят (вечірки), спільні ігри та проведення дозвілля.

На запитання «Якими правилами – формальними, неформальними – переважно керуються члени організації?», 13 лідерів відзначили, що формальними (виконують посадові обов'язки), а інші 13 лідерів – неформальними, пояснивши це тим, що перш за все в громадську організацію люди об'єднуються через поклик серця або спільні інтереси.

Щодо дотримання норм та правил у повсякденній роботі членами організації, усі опитані лідери погодились із тим, що члени організації в силу можливостей, зацікавленості, мотиваційного аспекту та очікуваного результату виконують функціональні обов'язки, що не завжди відповідають наявним ресурсам та мотивації самих членів.

Появу «нових полів» у діяльності (зокрема нових напрямів та зміну сфер діяльності) молодіжних рухів зазначили 20 керівників. Домінуючими причинами появи респонденти називали наступні: можливість розширити діяльність організації та охопити більшу кількість напрямів роботи та можливість додаткового фінансування; бажання змінити цілі та завдання через малу кількість членів, клієнтів або зацікавлених у діяльності організації осіб; на третій позиції згадувалась поява додаткових або нових ресурсів для функціонування та діяльності й можливість залучення нових членів та

прихильників; другорядною причиною називали появу нових потреб та проблем у молодіжному середовищі, що потребують задоволення або розв’язання. Таким чином, можна зробити висновки, що значна частина молодіжних організацій існують формально і створюються для цілей, що не збігаються з цілями, закладеними в їхніх статутах. Останнім часом більшість організацій обирають та здійснюють діяльність не за тими напрямками, які необхідні молодому поколінню, а тими, які дають можливість отримати фінансування або матеріальну підтримку з-за кордону.

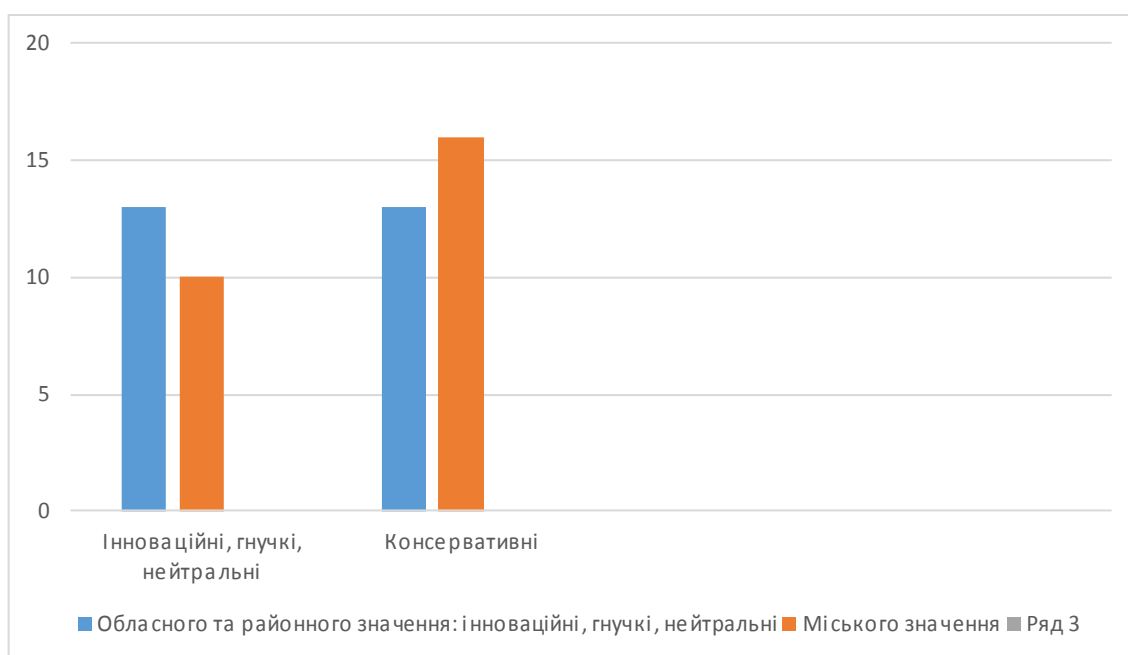

Рис. 3.1. Кількість молодіжних організацій за можливістю використання «нових полів» (на думку лідерів, що брали участь у опитуванні)

Спираючись на розроблену нами типологію молодіжних організацій (див. підрозділ 2.4.) за таким критерієм, як використання можливостей «нових полів» у діяльності молодіжних організацій, та враховуючи відповіді лідерів організацій, що брали участь у опитуванні (26 організацій), ми дійшли висновку, що половина молодіжних організацій обласного та міського значення є консервативними – не змінюють статуту та напрямів

діяльності навіть за наявності такої можливості (переважно це професійні, національні молодіжні організації та об'єднання за інтересами). Враховуючи сучасні події в Україні, 13 молодіжних організацій Херсонщини обласного та районного значення та 10 – міського значення (з числа інноваційних, гнучких та нейтральних), сьогодні використовують «нові поля» у власній діяльності (переважно волонтерського та благодійного спрямування).

За іншим авторським критерієм типології молодіжних організацій – метою використання можливостей «нових полів», з урахуванням відповідей керівників й лідерів організацій (26 опитаних), ми дійшли висновку, що переважають матеріалістично орієнтовані (спрямовані на одержання матеріальної користі для вузького кола осіб, перш за все керівництва організацій) та сервісні (діяльність яких спрямована на надання тих чи інших послуг молоді) молодіжні організації.

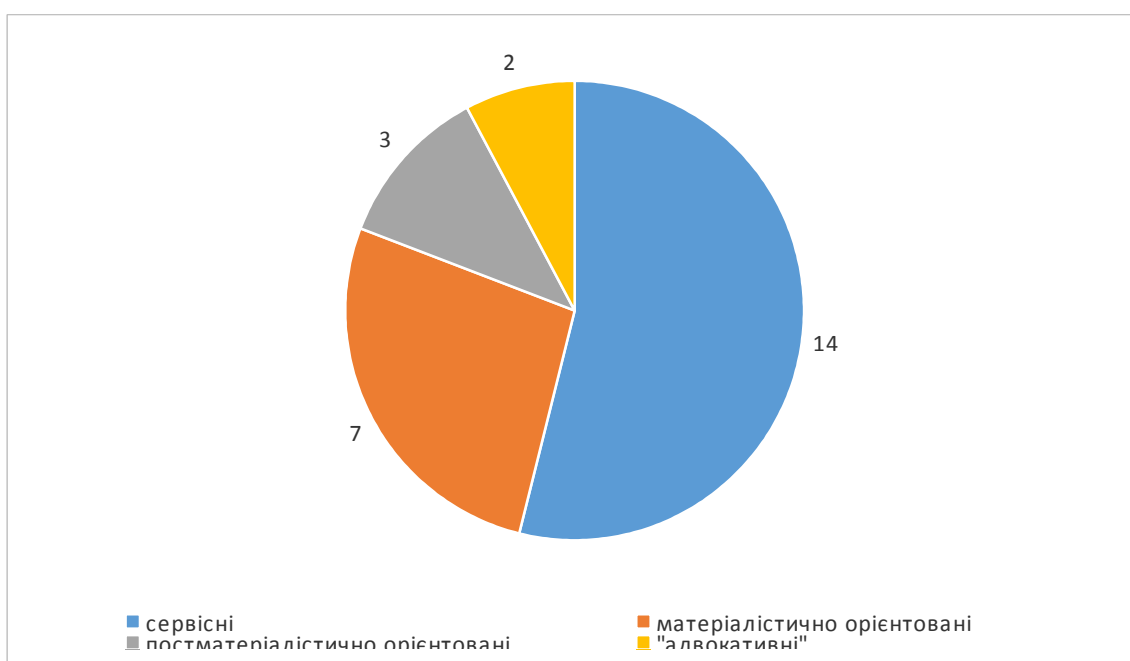

Рис. 3.2. Кількість молодіжних організацій за метою використання можливостей «нових полів» (на думку лідерів, що брали участь у опитуванні)

На думку лідерів молодіжних організацій, які брали участь у опитуванні, за критерієм мобілізації молоді та прихильників, було віднесено

віднесено власні організації до наступних: агітаційні (3), спрямовані на акції (14) та бездієві (9).

З метою аналізу та конкретизації думки експертів щодо ставлення громадськості до молодіжного руху їм було поставлено декілька груп запитань закритого типу.

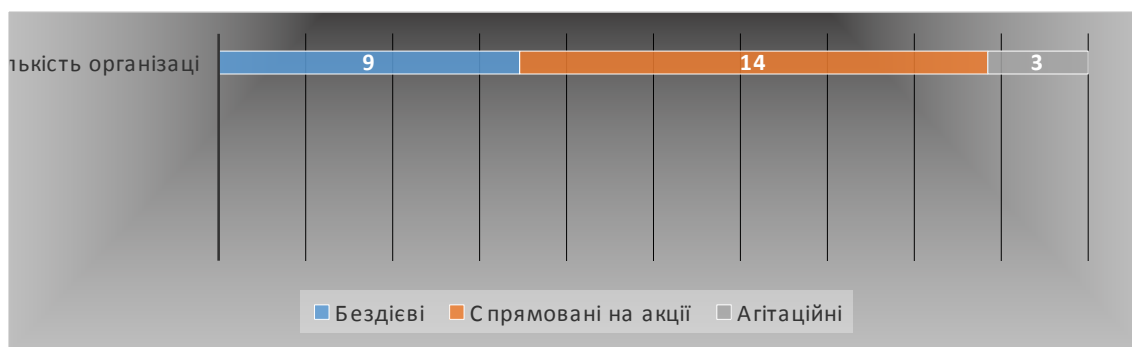

Рис. 3.3. Кількість молодіжних організацій за типом мобілізації молоді та прихильників (на думку лідерів, що брали участь у опитуванні)

Усі опитані лідери погодились: громадськість лише частково довіряє молодіжним об'єднанням, що переважно пояснюється тим, що більша частина населення, зокрема молодь, не має достатньої кількості інформації про існування такого типу організацій і не цікавиться їхньою діяльністю або взагалі такою інформацією. Звіти молодіжних рухів не висвітлюються для суспільного загалу, майже не оприлюднюються види та напрями їхньої діяльності, місце знаходження та послуги, що пропонуються. Також усі лідери підтримали позицію, що і та незначна кількість інформації про молодіжні рухи та їх функціонування поширюється тільки за допомогою ЗМІ, але й вона є недостатньою та часто нецікавою для молодого покоління. ЗМІ в основному висвітлюють час та місце проведення певного заходу, або отримання організацією гранту, а не ті види діяльності та послуги, що могли б зацікавити молодь та пропозиції, до яких вона могла б пристати.

Стосовно готовності громадськості, зокрема молодих людей, йти на контакт та співпрацю із молодіжним рухом, опитувані одноголосно дали позитивну відповідь, що певною мірою суперечить відповіді на попередні запитання. Але це не зовсім так. Керівники молодіжних організацій упевнені, що молоді люди мають бажання й готові до співпраці, але є певні перепони, що не дозволяють або заважають їм виявляти ініціативу та брати участь у суспільно корисній діяльності. Серед таких зазначено низьку мотивацію та соціальну активність молоді (зайняті в забезпеченні свого життя і своїх близьких, молоді люди не знаходять часу для громадської діяльності; до цього додається криза довіри політичним і державним структурам, серед яких і молодіжні організації), також причиною називалась відсутність соціальної позиції у більшості молодих людей (наприклад, відсутність або хитка система ціннісних орієнтацій); незацікавленість молоді в членстві та участі, що свідчить про сучасні життєві пріоритети молоді, серед яких згадувались матеріальне забезпечення (висока заробітна плата), швидкий кар'єрний ріст, можливість заробляти не напружуючись тощо; поява нових форм комунікації, що замінює живе спілкування, зокрема спілкування в соціальних мережах.

Лідери молодіжних організацій погодились із твердженням, що процент участі молоді в молодіжних рухах, організаціях та об'єднаннях достатньо низький. У 9 організаціях, що брали участь у опитуванні, налічується від 50 до 71 члена, в 6 – від 31 до 50 осіб, стільки ж (6 організацій) налічує від 71 до 100 членів, більше ніж 100 членів – тільки в 4 молодіжних об'єднаннях, а від 1 до 10 членів лише в одній організації серед опитаних. Хоча керівники молодіжних рухів, незважаючи на невисокий рівень членства, одноголосно підтвердили, що протягом останнього року кількість членів цих організацій, а особливо волонтерів та учасників, які періодично беруть участь в акціях та заходах, не набагато, але збільшилась.

Основними шляхами залучення молоді до лав молодіжних об'єднань було визначено наступні: на першому місці називалась власна ініціатива

нових членів та особисті контакти вже наявних співробітників організації; другим шляхом лідери вважають проведення спеціальних акцій, через які молодь не тільки отримує інформацію про існування організації, але й знайомиться з діяльністю самого об'єднання, послугами, можливістю самореалізації та використання наявних ресурсів; на останньому місці – оголошення та інформація, що розповсюджується за допомогою засобів масової інформації, переважно через телебачення та соціальні мережі (організації створюють групи та розповсюджують «ссылки» на них серед користувачів соціальних мереж).

Незважаючи на бурхливий ріст числа молодіжних організацій, практично за всіма регіонами країни і багатовекторністю їх діяльності, лідерами все частіше відзначаються труднощі, з якими їм доводиться стикатися. З метою конкретизації найбільше суттєвих проблем сучасних молодіжних організацій респондентам було поставлено відкриті й закриті запитання щодо наявності та можливих шляхів вирішення внутрішніх та зовнішніх проблем організації. Виявилося, що, на їх думку, на фоні інших суспільних об'єднань діяльність молодіжних організацій пов'язана з подоланням значної кількості труднощів.

Керівники одноголосно визнали, що на сьогодні не тільки їхня організація, але й усі молодіжні (і не тільки молодіжні) об'єднання мають як внутрішні, так і зовнішні проблеми, що є важкими перепонами у їх функціонуванні. Так, на питання щодо наявності внутрішніх проблем в організації, ми отримали такі відповіді (нижче наведено перелік внутрішніх проблем, наявних в організаціях, що брали участь у дослідженні, побудований за рейтинговим принципом):

- недостатнє фінансування;
- незначна кількість кваліфікованого персоналу;
- майже відсутня співпраця з органами влади;
- недостатня забезпеченість обладнанням;

- недостатня співпраця із ЗМІ;
- недостатня співпраця з бізнесом;
- хаотична діяльність;
- невміле керівництво організацією.

Усі керівники зазначили, що організація в принципі здатна самостійно розв'язати вищезазначені внутрішні проблеми, але, на жаль, жоден із лідерів не зміг пояснити (або не схотів), яким саме шляхом це можливо.

Щодо наявності зовнішніх проблем, існування яких також було підтверджене керівниками молодіжних рухів, були зазначені такі основні проблеми зовнішнього характеру (перелік зовнішніх проблем, наявних в організаціях, що брали участь у дослідженні, побудований за рейтинговим принципом):

- недосконале законодавче та податкове забезпечення;
- низька зацікавленість діяльністю організації в цілому з боку органів влади, бізнесу та ЗМІ;
- низька соціальна активність молоді та відсутність у неї соціальної позиції.

Лідери молодіжних організацій висловили стурбованість повільністю законодавчих органів і недосконалістю законів відносно діяльності молодіжних структур. Переважна більшість вважає (24 особи), що законодавцям є над чим попрацювати. Також спостерігається перевага в бік упевнених у тому, що значна частина нормативних актів потребує перегляду й доробки, деякі з них уже застаріли і потребують удосконалення відповідно до потреб молодіжних організацій.

На жаль, респонденти не змогли сформулювати конкретні вимоги до законів, що регламентують діяльність молодіжних структур. Значна частина побажань полягала в необхідності фінансової підтримки з боку держави й удосконаленні політики оподаткування діяльності молодіжних організацій. Проте висловити ці побажання у формі аргументованих конструктивних рекомендацій законодавцям респонденти не змогли.

Аналіз відповідей дозволив дійти таких тезисних висновків: однією із основних проблем лідери молодіжних організацій вважають те, що молодь країни не бачить у молодіжних організаціях представників своїх інтересів і не вірить у можливість організацій надати молодим людям реальну допомогу. Сьогодні молодь не готова присвячувати свій вільний час вирішенню суспільних питань. Як відзначали самі опитувані, для того, щоб залучити більшу кількість учасників молодіжних рухів, сьогодні необхідно все частіше говорити про матеріальні, політичні або якісь інші вигоди. Усе менше виявляється така якість у молодих громадян як «ідейність».

Також згадувалась проблема недостатньої матеріальної підтримки з боку держави. З подібними труднощами стикається сьогодні дуже багато організацій. Молодіжні організації виявилися заручниками ситуації, що створили своїм власним існуванням. З одного боку, грошей, що виділяються місцевими органами й урядом країни, катастрофічно не вистачає через постійний ріст числа організацій, з іншого боку – концентрація й розподіл фінансових засобів, що виділяються на потреби молодіжних організацій країни, в одних руках (УНКМО) призвели до розколу молодіжного руху і чвар між лідерами організацій, які ввійшли в Комітет, і тих, хто через ті або інші причини в ньому не опинилися. Головне джерело фінансування молодіжних об'єднань – це проекти і допомога недержавних фінансових фондів підтримки молодіжних організацій. Деякі організації мають можливість самі заробляти кошти своєю діяльністю (наприклад, молодіжні організації інвалідів). Неприбутковим організаціям залишається сподіватися винятково на допомогу фондів і власний потенціал. Було зроблено акцент на тому, що гроші повинні виділятися з місцевого (обласного, міського або районного) бюджету і на місцевому ж рівні на підставі конкурсу повинні визначатися переможці, а їхні проекти фінансуватися. Лідери організацій висловили думку, що скільки б грошей не виділялося, із теперішніми

темпами росту числа молодіжних організацій їх не вистачить на всіх. Тому вони виступають за здорову конкуренцію в цьому питанні.

Лідери молодіжних організацій згадували і про відстороненість гілок влади різноманітного рівня від розв'язання проблем молодіжних організацій. Особливий акцент було зроблено на тому, що основна функція держави щодо здійснення молодіжної політики полягає сьогодні в створенні законодавчої бази й розробці різноманітних проектів і пропозицій, що повинні допомогти молодіжним організаціям на місцях. Проте механізми розробки цих проектів не пропонуються і контроль за дотриманням законів не проводиться. Керівники адміністрацій районного, міського й обласного рівнів відповідають на всі звертання лідерів молодіжних організацій однаково – «немає грошей», «немає можливостей» тощо. При цьому всіляко дають зрозуміти, що вітають ініціативу і «спритність» молодіжних організацій у процесі виживання.

Достатньо цікавим є той факт, що учасники опитування, будучи лідерами організацій, однією з внутрішніх проблем сучасного молодіжного руху України назвали невміле керівництво організацією. З їхньої точки зору, сильна і яскрава особистість на чолі руху може як залучити більшу кількість прихильників руху, так і успішно брати участь у процесі здійснення молодіжної політики як повноцінного суб'єкта.

3.2 Розвиток та діяльність молодіжних організацій Херсонщини: громадська думка молоді

Паралельно із опитуванням лідерів молодіжного руху міста Херсона та Херсонської області нами було проведене анкетне опитування молоді міста та області, у якому взяло участь 384 особи віком від 15 до 30 років;

генеральна сукупність – 256 тис. 359 осіб. Таке опитування проводилось з метою визначення ставлення херсонської молоді до існування, розвитку та діяльності молодіжних рухів, організацій, членства та участі в них, обізнаності молоді про напрями діяльності та послуги молодіжних рухів й організацій.

Участь в анкетному опитуванні брали 51 % чоловіків та 49 % дівчат та жінок, 196 та 188 осіб відповідно, з них – 60% (230 осіб) міського населення, 40% (154 особи) – мешканці села та селищ міського типу.

За віком респонденти обирались відповідно прямій пропорції (1,5%) від генеральної сукупності (загальної кількості молоді, яка постійно проживає в Херсонській області): 15 – 18 років – 31% (119 осіб, з них 61 чоловік та 58 – жінки), 19 – 22 роки – 35,5% (69 чоловіків, 67 жінок), 23 – 26 років – 19,5% (37 жінок та 38 чоловіків), 27 років і більше – 14% (54 молоді людини, з яких 28 – чоловіки та 26 – жінки), з них таку освіту мають: повну вищу – 12%, у цей час здобувають вищу освіту – 19%, середню спеціальну – 17%, загальну середню – 38%, початкову або неповну середню – 14%.

На питання «Ким Ви себе перш за все вважаєте?» майже 50% позиціонували себе громадянином України, 12% – громадянином світу, стільки ж – мешканцем регіону, у якому проживають, 11% вважають себе перш за все мешканцем села, району, міста, у якому живуть, 10% – громадянами Європи і тільки 8% – представниками свого етносу або нації. Серед опитаної молоді 17% зовсім не задоволені власним життям через те, що оцінили матеріальне становище своєї сім'ї як бідне, 13% не змогли визначитися з відповіддю, хоча матеріальний стан своїх родин визначали як середній і навіть заможний, 17% цілком задоволені своїм життям, 12% позначили становище своєї сім'ї як багате. Більшість молодих людей визначають статки власних сімей як середні (це 65% опитаної молоді), 17% – визнають родини заможними й жоден респондент не обрав відповіді щодо матеріального стану родини – злиденне.

Щодо основних запитань анкети, пов'язаних із функціонуванням молодіжних рухів та організацій та обізнаністю молодих людей із їхньою діяльністю, нами було запропоновано запитання закритого типу, відповіді на які були чіткими та багатоваріативними, була можливість дати свій варіант, за відсутності потрібного або близького до реального стану та розуміння респондента.

Стосовно обізнаності молодого покоління Херсонщини про діяльність молодіжних організацій та рухів міста й області були переважно відповіді, що молодь тільки чула про існування вищезгаданих структур (42 %), 10 % – взагалі не знають що таке «молодіжна організація», 9 % – не знають нічого про їх існування, хоча словосполучення «молодіжна організація» неодноразово чули; стосовно членства в молодіжних рухах, то лише 7,5 % з числа опитаних (це 29 осіб з 384) відповіли, що є членами молодіжних об'єднань, разом з тим 16% визнали, що час від часу беруть участь у заходах таких організацій. Ці факти дають можливість передбачити, що молодь міста Херсона та області час від часу чує про діяльність молодіжних організацій, зокрема про проведення акцій, до яких залучається значна кількість людей. Акції проводяться не тільки на території обласного центру, а й у районах. З одного боку, це дає можливість брати участь у них не тільки міському населенню, але й сільській молоді (хоча ці показники є дуже низькими), а з іншого – необізнаність молоді про існування, розвиток і діяльність молодіжних структур в області залишається значною.

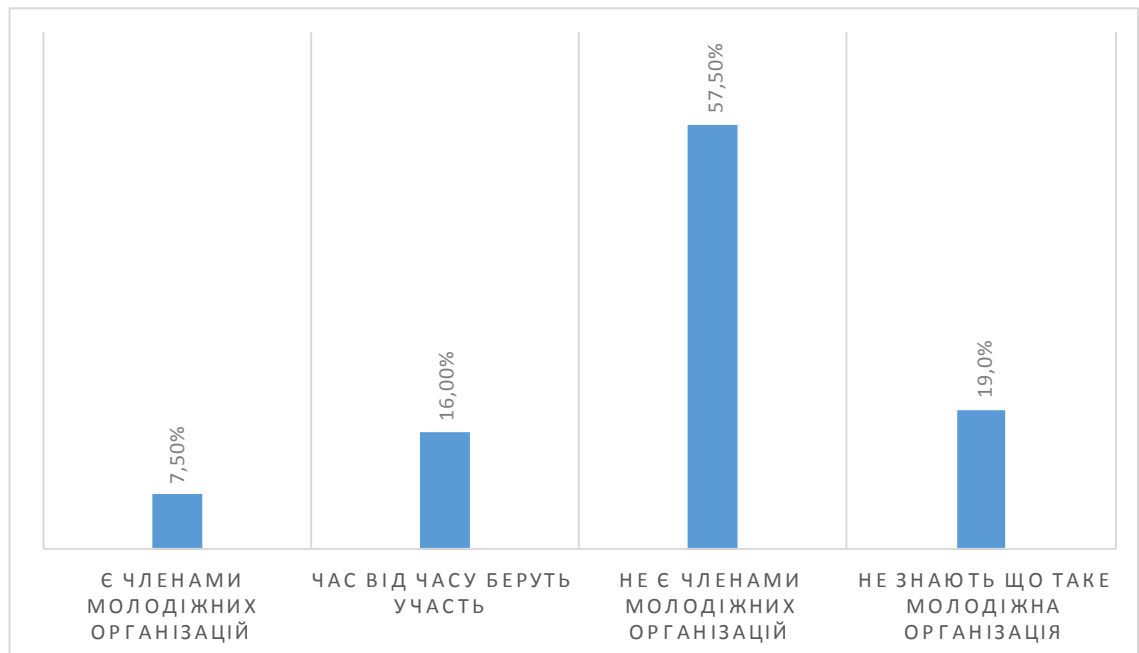

Рис. 3.4 Членство у молодіжних організаціях (за результатами опитування херсонської молоді)

Відповіді респондентів на наступне запитання анкети «Членом якої з громадських або політичних організацій Ви є ?» підтвердили результати попереднього запитання. Більше половини опитаної молоді стверджували, що не є членами жодної з громадських, політичних організацій чи рухів, близько 16 % зазначили те, що не будучи членами молодіжних об'єднань, час від часу беруть участь у заходах деяких молодіжних організацій. Переважна більшість молоді, яка позиціонує себе членами громадських організацій (7 з 29), є членами волонтерського руху (24 %), 17 % (5 з 29) та 28 % (8 з 29) – члени студентського та спортивного товариств відповідно, 14 % (4 з 29) молоді, що брали участь в анкетуванні, обрали клуби за інтересами, 10 % (3 з 29) – об'єднання за фахом. Найменшу кількість молодих людей, що виступали респондентами в цьому дослідженні, задіяно в екологічному русі (1 з 29) та молодіжному крилі політичної партії (1 з 29). Незважаючи на таке різноманіття молодіжних організацій та відповіді молодих людей, більшість з них підтвердила наші припущення про те, що членство в об'єднаннях для молоді є нетривалим за часом, спостерігаються випадки переходу молоді з

одної організації до іншої. Можливо, це через відсутність «ідейності», або соціальної позиції молоді, про що було сказано лідерами молодіжних організацій або через інші причини, такі, наприклад, як брак часу або недовіра до такого типу структур, як підтвердили молоді громадяни під час анкетування.

Та частина молоді, що не є членами молодіжних організацій (57,5 % від усіх опитаних), пояснила це таким чином: 26 % не мають часу на роботу в організації через навчання, роботу або поєднання першого й другого; майже порівну розподілились голоси (приблизно по 6 % опитаних) молодих людей з таких причин: це недовіра до молодіжних організацій й невпевненість у тому, що вони можуть щось змінити своєю діяльністю, побоювання, що їх працю буде використано не за призначенням, та небажання витратити свій вільний час на «незрозуміло що». 7 % молодих громадян, які не є членами такого типу угруповань, не володіють інформацією про діяльність молодіжних рухів, організацій та об'єднань або взагалі не знають і не можуть пояснити, що це таке. Можна зробити висновки, що більшість недовіри до молодіжних організацій є причиною відсутності інформації не тільки про напрями роботи але й про їх існування взагалі.

Ту частину молоді, яка ж є членами молодіжних організацій, до вступу в їх лави спонукало (перелік мотивів побудований за принципом зниження їхньої актуальності):

- бажання робити щось потрібне, бути корисним;
- прийшли за компанію з друзями;
- пошук однодумців та можливість провести вільний час;
- віра у те, що можна змінити стан молоді в суспільстві;
- випадково потрапив у організацію й залишився.

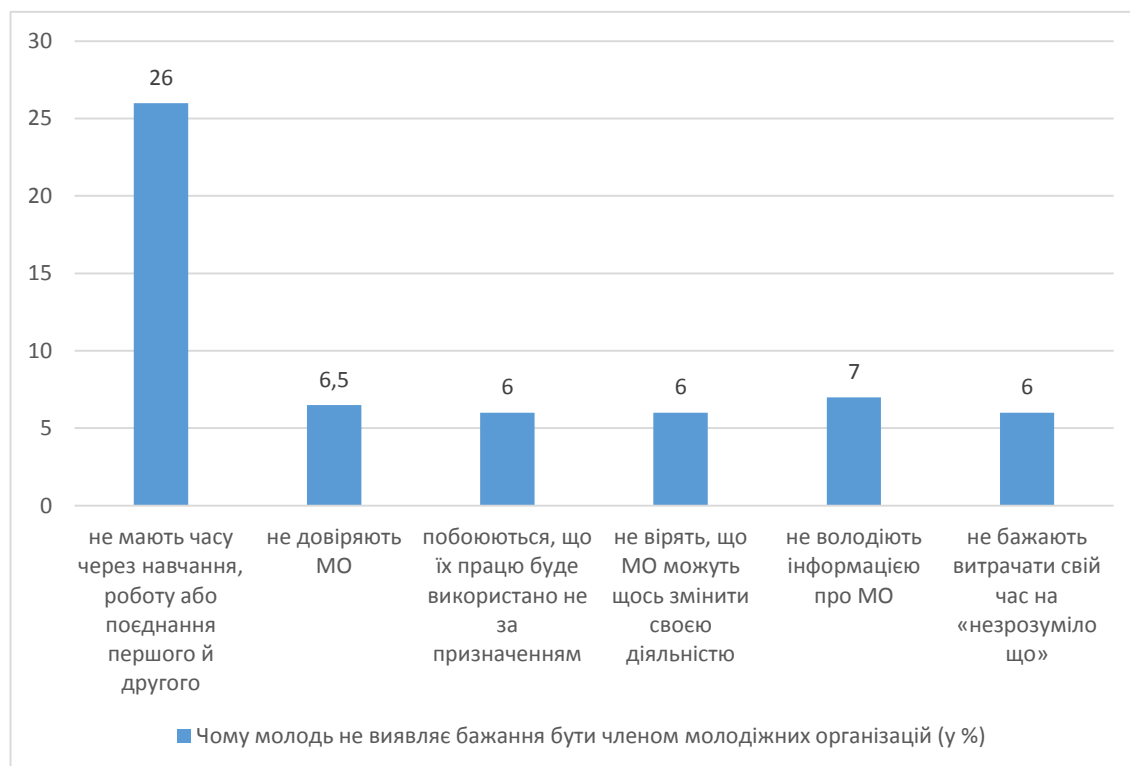

Рис. 3.5. Причини небажання молоді бути членом молодіжних організацій (за результатами опитування молоді м. Херсон та Херсонської області (у відсотках))

Цікавою, на наш погляд виявилась думка молоді стосовно діяльності молодіжних організацій у місті Херсоні та Херсонській області. Незважаючи на недовіру до цих молодіжних структур, усі респонденти погодились із тим, що молодіжні організації потрібні в місті та області, 8 % з опитаних заявили, що користувались послугами молодіжних об'єднань, 21 % молоді висловив побажання, щоб молодіжних рухів ставало дедалі більше, 27 % вважає їх діяльність корисною та необхідною.

З метою виявлення пріоритетних занять молоді Херсонщини у вільний від основної та домашньої роботи та у вільний від навчання час, нами було запропоновано як закриті, так і відкриті запитання. Ці запитання ми ставили з метою дослідити, що є пріоритетним для сучасного молодого покоління у проведенні вільного часу й можливо, які з цих видів діяльності заважають або стоять на перешкоді реалізації власних ресурсів молодих людей та

використання вільного часу на роботу в молодіжних об'єднаннях (перелік занять побудовано за принципом зниження їхньої актуальності):

- спілкування в соціальних мережах, користування Інтернетом, ігри онлайн;
- відвідування кафе, барів, дискотек;
- робота на комп'ютері (виконання завдань, перегляд фільмів, прослуховування музики, ігри);
- перегляд телепередач, прослуховування радіопередач;
- робота за сумісництвом, додатковий заробіток (підробіток);
- прогулянки на свіжому повітрі, у скверах, парках, відпочинок на природі;
- заняття фізкультурою, відвідування тренажерних залів;
- перегляд DVD, відео, прослуховування музики;
- просто відпочинок;
- заняття художньою самодіяльністю, прикладною творчістю тощо;
- приймання гостей та перебування в гостях;
- риболовля, мисливство;
- відвідування магазинів, ринків (ознайомлення з товарами, купівля товарів);
- громадська робота (участь у заходах партій, громадських організацій, волонтерська робота тощо);
- відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв, виставок;
- читання художньої літератури;
- читання газет та журналів;
- відвідування бібліотек.

Ці результати дають нам можливість говорити про те, що пріоритетними заняттями для сучасної молоді є відпочинок та нераціональне використання вільного часу (спілкування в соціальних мережах, відвідування барів, дискотек, час перед телевізором та комп'ютером тощо) або брак часу через бажання покращити власний матеріальний стан або матеріальний стан

родини. Також більш пріоритетними за громадську діяльність виявились заняття творчістю та хобі.

Стосовно бажання стати членом молодіжної організації та мотивів, які могли б спонукати до цього, відповіді молодих респондентів виявились неоднозначними. З одного боку, молодь говорить про необізнаність щодо діяльності молодіжних рухів та організацій (9 % – нічого не знають навіть про їх існування, хоч термін «молодіжна організація» чули, 10 % не знають що таке «молодіжна організація» й 10% відчували сумніви щодо надання відповіді), а з іншого – вони не проти стати членом такого руху (16 % опитаної молоді твердо заявили, що з радістю б працювали в молодіжній організації, 32 % невпевнено, але заявили, що, можливо б, стали членом молодіжного об'єднання). Категорично налаштовані до роботи в молодіжних рухах 15 % респондентів (58 з 384 опитаних), які заявили, що не хочуть ні бути членами таких організацій, ні брати участь у заходах, які вони організовують. 18 % молодих людей все ж таки відчують сумнів стосовно членства в молодіжних об'єднаннях, вони надали відповідь у вигляді «швидше ні, ніж так» на запитання «Чи хотіли б Ви стати членом молодіжної організації?»

На запитання «Що могло б привабити Вас у членстві молодіжного об'єднання?» молоді респонденти дали такі відповіді (перелік мотивів побудований за принципом зниження їхньої актуальності):

- бажання приносити користь та допомагати іншим (30% – 115 осіб з 384);
- спільні інтереси із членами організації (26% – 100 осіб);
- можливість особистісного або кар'єрного росту (23% – 88 осіб);
- матеріальне заохочення (13% – 50 осіб);
- персональна вигода (наприклад, безкоштовне користування ресурсами організації тощо) (8% – 31 особа).

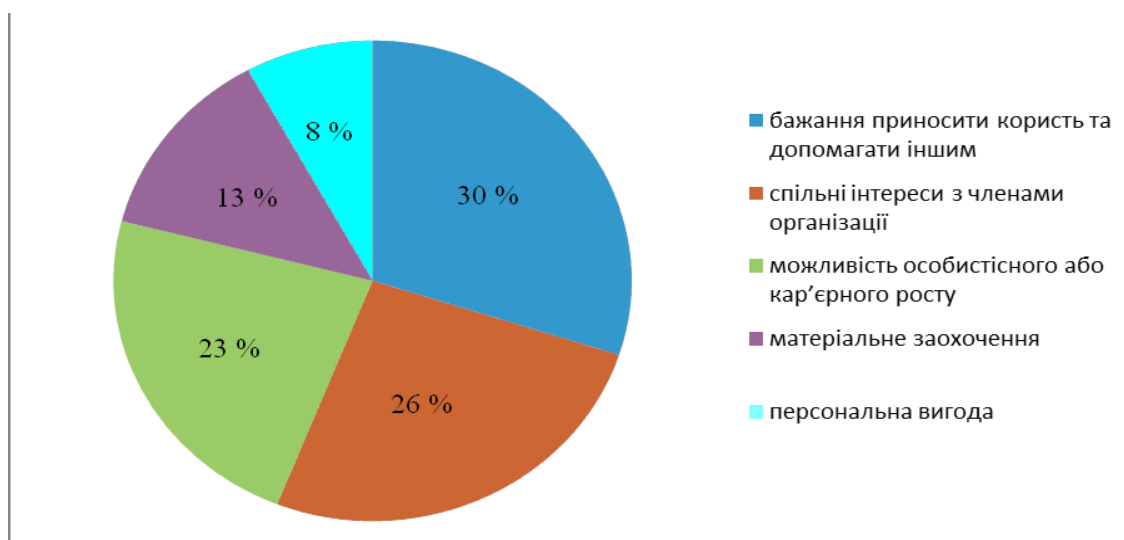

Рис. 3.6. Мотиви, які б могли привабити молодь до членства або участі у молодіжних організаціях (за результатами опитування молоді м. Херсон та Херсонської області)

Джерелами інформації про існування, розвиток, діяльність та послуги, що надають молодіжні організації міста Херсона та Херсонської області, молоддю були названі такі: першим джерелом розповсюдження інформації молодь вважає друковану рекламу у вигляді біг-бордів, буклетів і плакатів, з цією думкою погодились 22 % опитаних; на другому місці було зазначено організації, які повинні розповсюджувати інформацію про власну діяльність серед населення усіма можливими для них засобами – 20 % опитаних; була також указана можливість поширення інформації про молодіжні об'єднання через Інтернет джерела (19 %) та місцеве телебачення й радіо (19 %), ці варіанти обрали в сумі 38 % молодих людей, які брали участь у опитуванні; на останньому місці було зазначено такі джерела поширення й розповсюдження інформації про молодіжні організації серед населення міста й області, як преса (12 %) та Молодіжна Рада при адміністрації (8 %).

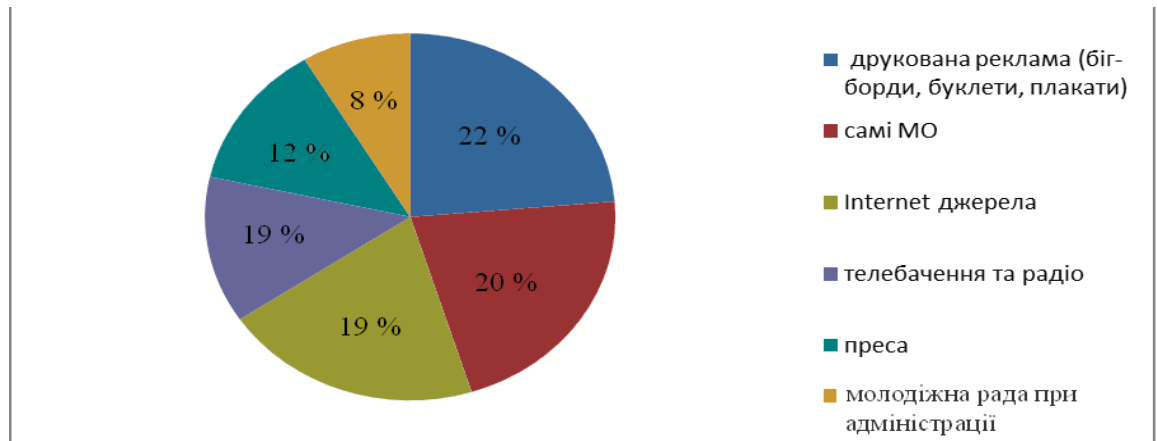

Рис. 3.7. Найактуальніші джерела інформації про існування, розвиток, діяльність та послуги молодіжних організацій (за результатами опитування молоді м. Херсон та Херсонської області)

Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки:

Більшість молодіжних організацій міста Херсона та Херсонської області працюють в однаковому секторі, що спричиняє конкуренцію щодо надання послуг в одному напрямі, та не розв'язує більшості основних проблем молоді. Останнім часом більшість організацій обирають та здійснюють діяльність не за тими напрямками, які необхідні молодому поколінню, а такими, які мають можливість отримати фінансування або матеріальну підтримку з-за кордону.

Більшість членів молодіжних рухів та організацій дотримуються формальних норм, зокрема в повному обсязі виконують функціональні обов'язки. Неформальні норми всередині організацій також мають місце на рівні з формальними (наприклад, звичаї та традиції), достатньо поширені й добровільно дотримуються майже усіма не тільки членами, але й учасниками рухів та об'єднань.

Поява нових полів у діяльності молодіжних організацій Херсонщини зумовлена в першу чергу можливістю розширити діяльність організації та охопити більшу кількість напрямів роботи та можливістю додаткового

фінансування; по-друге, – бажанням змінити цілі та завдання через малу кількість членів, клієнтів або зацікавлених у діяльності організації осіб; на третій позиції – поява додаткових або нових ресурсів для функціонування та діяльності й можливість залучення нових членів та прихильників; другорядною причиною можна вважати появу нових потреб та проблем у молодіжному середовищі, що потребують задоволення або вирішення. Це підтверджує, що значна частина молодіжних організацій існує формально і створюються для цілей, що не збігаються з цілями, закладеними в їхніх статутах.

Основними проблемами в роботі сучасних молодіжних організацій міста Херсона та Херсонської області можна назвати: низьку активність молоді, слабку матеріальну підтримку з боку держави, віддаленість гілок влади різноманітного рівня від рішення проблем молодіжних організацій, невміле керівництво молодіжними об'єднаннями, недовіра молоді до молодіжних об'єднань, недосконале законодавче забезпечення, недостатня співпраця із ЗМІ, бізнесом та іншими громадськими організаціями. Керівництво молодіжних організацій убачає основною проблемою в діяльності організацій, окрім недостатнього фінансування та ресурсів, низьку соціальну активність та незацікавленість молоді в членстві та участі в такого типу об'єднаннях (відсутність соціальної позиції, сучасні життєві пріоритети молодих людей, поява нових форм комунікації, які замінюють живе спілкування тощо). Молодь пояснює своє небажання бути членами молодіжних організацій, брати участь у громадській та суспільно-корисній діяльності недостатньою кількістю інформації або взагалі її відсутністю стосовно існування, діяльності та можливості участі в молодіжних рухах та організаціях; низький рівень життя, що спонукає їх працювати у вільний час; відсутність віри в можливість суттєвого впливу молодіжних організацій у вирішенні соціальних проблем молоді тощо.

3.3 Перспективи розвитку молодіжних організацій в умовах локальної територіальної спільноти

Молодіжний рух як форма вияву соціальної активності молодого покоління є найефективнішим механізмом взаємодії нових поколінь із суспільством. У межах молодіжного руху молода людина не лише проходить соціалізацію, здобуває необхідний досвід, але й самореалізовується.

Визначальною ознакою сучасного молодіжного руху Херсонщини є його демократичність за характером створення та діяльності: переважна більшість молодіжних об'єднань сформована самою молоддю. Демократичність забезпечується ще й тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення молодіжних об'єднань (за винятком деструктивних та об'єднань кримінального характеру). Але, незважаючи на цей позитивний аспект, функціонування більшої частини молодіжних організацій є короткотерміновим за часом їх існування, нерідко спонтанним є процес їх утворення та завершення діяльності. Даючи деякій частині молоді позитивний досвід організаційної, громадсько-політичної діяльності, більшість організацій не може суттєво впливати на вирішення регіональних проблем юнаків і дівчат, реалізацію соціальних інтересів молодого покоління. Також проблемою херсонського молодіжного руху є те, що хоча кількість громадських молодіжних та дитячих об'єднань продовжує зростати, проте вони невеликі за складом.

Події останніх років в Україні спонукали мешканців міста Херсона та області об'єднатися навколо спільної ідеї, направивши всі зусилля на підтримку тих, хто її потребує. Зокрема, це волонтерські загони та об'єднання (створені вони не представниками молоді, але у їх лавах переважно працюють молоді люди), що допомагають та підтримують військовослужбовців на блокпостах області (Херсонська область межує із

Кримом) та у зоні АТО. Серед них волонтерський батальйон «Херсонська Чайка», мобільний волонтерський загін «Vlad» тощо.

Розглядаючи молодіжний рух Херсонщини і зокрема Херсона, не можна не зауважити, що невелику, але вагому складову становить студентський рух. Власна специфіка організованого студентського руху визначається передусім характером студентських організацій, членство в яких безпосередньо залежить від навчання у вищому навчальному закладі, тобто обмежене в часі (1–7 років). Окрім цього, специфікою студентських організацій є відстоювання інтересів студентської молоді. Попри це студентські організації набагато мобільніші та більш дієздатні, ніж інші молодіжні структури.

Сьогодні значного поширення й розвитку в Херсоні та області набув такий тип формальних організацій студентської молоді, як органи студентського самоврядування в університетах, інститутах, технікумах та училищах, які поступово перетворюються із підструктур вищих навчальних закладів на самостійні організації. Завдання студентського самоврядування полягає в тому, щоб допомогти студентам та аспірантам у їх науковій, професійній та громадській роботі, налагодити побут та дозвілля студентів у студмістечках, посприяти в організації відпочинку тощо. Усе це потребує не тільки багато часу, людських ресурсів, бажання діяти, а також матеріальних витрат, технічного обладнання, що частіше за все відсутнє або наявне в недостатній кількості в таких організаціях. А найважливіше завдання студентського самоврядування полягає в захисті інтересів студентів та аспірантів та їх узгодження з інтересами адміністрації вищих навчальних закладів і держави. Але самостійно, без співробітництва з іншими молодіжними інститутами, без підтримки адміністрації вузів, без допомоги кваліфікованих спеціалістів різних галузей, студентські організації не в змозі вирішити всі нагальні молодіжні проблеми.

Незважаючи на створення сприятливих умов для розвитку молодіжного руху на Херсонщині, на підтримку молоді та її ініціатив керівництвом міста

та області, існує достатньо проблем, які перешкоджають швидкому розвитку, становленню та якісному функціонуванню організованого молодіжного руху на Херсонщині.

Процес розвитку молодіжного руху на Херсонщині відбувається у складних соціально-економічних умовах, що спричиняє бажання молодих людей створювати насамперед молодіжні організації соціального спрямування. Ураховуючи це, значна частина молодіжних організацій декларує свою діяльність як розв'язання соціальних, професійних, освітніх питань, прагнучи забезпечити певний соціальний захист (Херсонська обласна організація Ради молодих підприємців України, Херсонська обласна організація Центру підтримки сільської молоді, Херсонська регіональна молодіжна громадська організація «Молодь для молоді», Херсонська обласна громадська організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів «За наше майбутнє» та інші).

Оцінюючи в цілому соціальну діяльність молодіжних організацій, необхідно підкреслити, що спрямована вона передусім на шефську допомогу ветеранам, пенсіонерам, багатодітним сім'ям, роботу в будинках дитини, інтернатах для дітей-сиріт, на допомогу дитячим спеціалізованим закладам (Волонтерський молодіжний студентський рух «Власний вибір», Центр молодіжних ініціатив «Тотем», Херсонська міська громадська молодіжна організація «Молодіжний християнський рух Анастасіс» тощо).

Соціальна робота з молоддю, як правило, обмежується організацією її вільного часу, дозвілля та інтересів (Обласна молодіжна громадська організація «Херсонський дитячо-юнацький спортивний клуб бойових мистецтв «Фенікс», Херсонська обласна молодіжна громадська організація Страйкбольний клуб «Корсар», Херсонський обласний молодіжний фотоклуб імені О. Г. Альперта, Херсонський обласний осередок Всеукраїнського об'єднання «Німецька молодь в Україні», Місцевий осередок Асоціація молодіжних клубів та неформальних об'єднань Фрідом та інші). І набагато рідше – захистом прав молодих людей (Херсонська обласна громадська

організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів «За наше майбутнє», Херсонська регіональна молодіжна громадська організація «Молодь для молоді», Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Спілка сприяння молодіжному житловому кредитуванню»).

Події останніх місяців у країні змусили молодь переоцінити власні можливості, потреби та відчутти власну необхідність допомагати та бути корисними. Молодь останнім часом масово бере участь у мітингах, політичних та протестних акціях, стає волонтерами у різноманітних об'єднаннях: у волонтерських загонах, благодійних організаціях, пунктах допомоги тимчасовим переселенцям та пунктах збору допомоги учасникам АТО, які у великій кількості з'явилися на території Херсонщини.

У справі соціальної допомоги та підтримки громадські молодіжні організації ще недостатньо співпрацюють з центрами соціальних служб для молоді, недостатньо виділяється коштів для підтримки діяльності цих організацій, майже відсутня методична та організаційна допомога з питань соціального становлення та розвитку молоді.

З викладеного вище можна зробити висновок, що ситуація з розвитком та функціонуванням молодіжних рухів, організацій та молодіжних об'єднань у місті Херсоні та Херсонській області по факту набагато гірша, ніж може здаватися на перший погляд.

Незважаючи на дії обласної адміністрації щодо розвитку молодіжної політики в регіоні та підтримки молодіжного руху області та міста (Херсонська область перша в Україні, де створено 18 молодіжних рад при райдержадміністраціях та двох містах обласного підпорядкування), фактична ситуація стосовно розвитку молодіжних організацій залишається малоперспективною.

Урахувавши вищезазначене в дисертаційній роботі, основними локальними проблемами херсонського молодіжного руху можна назвати такі:

- довготривале документальне оформлення, а, можливо, неофіційні фінансові витрати на легалізацію діяльності молодіжних організацій;

- короткотривалість за часом існування;
- пріоритетність у фактичному існуванні, але не легалізації більшості молодіжних об'єднань, що може бути пов'язане з податковим законодавством;
- пріоритетність членства херсонської молоді в політичних громадських організаціях, а не в молодіжних через оплачуваність у перших громадської роботи, замість ідеологічних переконань у молодіжних угрупованнях;
- відсутність інформації або недостатня її кількість щодо херсонських молодіжних організацій про напрями їх діяльності, можливість молодих людей стати їх членами;
- відсутність вільного часу в молодих людей через необхідність працювати або підробляти у вільний від навчання час;
- одноманітна за напрямками діяльність херсонських молодіжних об'єднань (працюють в одній сфері або здійснюють однакові чи схожі види діяльності); незначна кількість молодіжних організацій, напрями діяльності яких відповідали б нагальним потребам херсонської молоді (допомога в працевлаштуванні);
- більшість програм та проектів молодіжних організацій створюються скоріше задля виграшу в конкурсі, отримання коштів або грантів, ніж для використання та фінансування тих напрямів діяльності, які зазначені в їх статутній документації (часто спостерігається зміна полів діяльності молодіжних організацій);
- невеликий відсоток співпраці молодіжних організацій з іншими інституціями області (час від часу, зазвичай, під час проведення акцій чи певних заходів, відбувається співпраця між різними молодіжними організаціями, або ними та громадськими організаціями, або центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й іншими закладами для молоді);

- дефіцит ресурсів у молодіжних організаціях (погане фінансування, нестача людських ресурсів, відсутність приміщень та технічного обладнання, відсутність методичних та організаційних);

- соціальна робота з молоддю, як правило, обмежується організацією її вільного часу, дозвілля та інтересів.

Перспективи розвитку молодіжних рухів та організацій Херсонської області ми вбачаємо у вирішенні вже перерахованих та інших проблем, з якими стикнулись молодіжні об'єднання Херсонщини. По-перше, у зусиллях самої молоді, по-друге у допомозі державних структур та місцевої влади. Перший вид допомоги можливий у вигляді розв'язання об'єктивних проблем херсонської молоді, патерналістична турбота про молодь міста та області, контроль її життєдіяльності. Другий – у вигляді громадської активності молоді, участь у громадських ініціативах. Але для другого шляху вирішення молодіжних проблем також необхідне з боку місцевої влади ініціювання та стимулювання діяльності молоді та молодіжних організацій до самостійного розв'язання своїх проблем.

Місцева влада також, по-перше, повинна підтримувати та надавати матеріальну, технічну, методичну, організаційну допомогу, у першу чергу соціально активним молодіжним організаціям (розподіл ресурсів повинен ураховувати напрями діяльності організацій та їх активність у територіальному суспільстві). По-друге, опікуватись будівництвом об'єктів соціального призначення для молоді або просто надавати молодіжним організаціям у безкоштовне користування будинки, споруди, ділянки та інші ресурси, що необхідні для здійснення статутної діяльності.

Необхідною умовою для поліпшення становища молодіжного руху на Херсонщині є співпраця місцевої влади, структур бізнесу, інших молодіжних та громадських об'єднань, ЗМІ з молодіжними рухами та організаціями області. Це може бути об'єднання ресурсів у проведенні заходів, акцій або наданні соціальної чи фінансової допомоги, методичний обмін, ініціювання

та стимулювання молодіжних організацій, створення координаційних структур, поширення інформації, висвітленні їх діяльності тощо.

На загальні перспективи розвитку молодіжних організацій в Херсонській області також може вплинути: розгалуження мережі соціально активних молодіжних об'єднань; залучення не окремих організацій, а широкого кола таких до розробки та реалізації регіональної молодіжної політики; забезпечення з боку місцевої державної адміністрації підтримки молодіжних програм та проектів, що сприятимуть соціальному становленню й розвитку молоді міста та області й реалізовуватимуть її суспільно-корисні ініціативи; збільшення фінансування молодіжних ініціатив на локальному та регіональному рівнях; удосконалення нормативної та правової бази українського молодіжного руху взагалі та херсонського зокрема; забезпечення державної підтримки (керівники органів державної влади, партій та організацій повинні взяти активну участь у роботі проектів з підготовки молодіжних лідерів, що здійснюються силами молодіжних організацій) щодо підготовки або перепідготовки молодіжних лідерів та активістів; сприяння інтеграції херсонського молодіжного руху у всеукраїнські, міжнародні молодіжні структури, налагодження контактів з партнерами за кордоном тощо (місцевим органам самоврядування та місцевим державним адміністраціям можна було б порадити забезпечити умови для повноцінного функціонування молодіжних організацій на місцях й в ідеальній перспективі створити в області Центр молодіжних громадських організацій, з метою організації на їх базі інформаційної та методичної роботи молодіжних об'єднань); керівникам організацій – консолідувати зусилля щодо реалізації міжнародних програм, забезпечення репутації херсонського молодіжного руху на всеукраїнському та міжнародних рівнях; налагодити співпрацю з молодіжними організаціями в діаспорі.

Але, незважаючи на всі проблеми та перепони у розвитку молодіжного руху, об'єднання молоді щороку продовжують з'являтися. Одні, найбільш активні та відомі своєю діяльністю, користуються популярністю серед

молоді, інші – припиняють своє існування. Останнім часом все більше молодих людей висловлюють бажання брати участь у громадському житті міста та області (за результатами дослідження автора, це 42% опитаних), хоча не всі знають, як саме та що конкретно вони можуть зробити.

Бажання сучасної молоді бути соціально корисною та соціально активною дає нам підстави спрогнозувати можливість покращення ситуації розвитку молодіжного руху в Херсоні та області. На нашу думку, для цього потрібні, перш за все, активність власне молоді, підтримка молодіжних ініціатив громадою та допомога влади.

Висновки до розділу III

Молодіжні рухи та організації є важливою складовою сучасного громадянського суспільства. Їх діяльність та функціонування впливають на розвиток суспільно-політичних процесів в Україні, регіонах, містах та селах. Будучи членами молодіжних об'єднань різних типів або беручи час від часу участь у акціях та заходах таких організацій, молодь має можливість самоактуалізуватися, висловити свою громадянську позицію, соціалізуватися, інтегруватися в суспільство.

На сьогодні існує значна кількість досліджень молоді, молодіжної політики, молодіжних рухів, мотиваційних аспектів участі в молодіжних організаціях, інституалізації такого роду об'єднань тощо. Але аспект регіонального розвитку та функціонування молодіжних рухів та організацій в Україні залишається не достатньо дослідженим, а відтак об'єктом дослідження обрано саме молодіжні об'єднання регіону.

Сучасні реалії суспільного життя диктують певні трансформації в політичній, економічній, культурній, соціальній сферах життя населення, що не може не позначитись на позиції та становищі сучасної молоді. У зв'язку із

новими тенденціями розвитку та змінами в різних сферах життєдіяльності суспільства молодіжні об'єднання вимушені підлаштовуватися під них, що своєю чергою відбивається й на діяльності та напрямках функціонування сучасних молодіжних угруповань. З'являються нові, більш затребувані та актуальні для молодіжного середовища напрями діяльності, попередні зафіксовані статутні завдання видозмінюються, а іноді й кардинально змінюються. Усе це впливає на мотивацію й причини членства та участі молоді в організаціях, на взаємозв'язки в самій організації, на виконання функціональних обов'язків як членами, так і лідерами, на дотримання ними норм та правил, що безпосередньо позначається на діяльності й активності всієї молодіжної організації.

Ми припускаємо, що формальні та неформальні взаємостосунки та мотиви кожного з членів об'єднання безпосередньо або опосередковано впливають на ефективність діяльності організації, її активність та місце в сучасному суспільстві.

Нами було проведено соціологічне дослідження, яке включало напівструктуроване інтерв'ювання лідерів молодіжних організацій (з метою вивчення провідних напрямів діяльності молодіжних організацій, виявлення наявних норм регулювання їхньої діяльності, аналізу появи нових полів у діяльності молодіжних об'єднань, виявлення змін у статутних документах, вивчення наявних формальних та неформальних норм і правил організацій, думки експертів щодо участі молоді в молодіжному русі, наявності та можливості розв'язання проблем організацій) та анкетне опитування молоді міста Херсона та області (з метою дослідження ставлення молоді до функціонування молодіжних рухів та організацій, членства та участі в них, обізнаності молодих людей щодо напрямів діяльності та послуг, які надають молодіжні рухи та організації).

Проведене інтерв'ювання лідерів молодіжних організацій засвідчило, що найпоширенішою формою сучасного молодіжного руху є організація, клієнтами більшості яких є молодь, студенти та все населення міста й області.

Більшість херсонських молодіжних об'єднань працює в однакових секторах: робота з дітьми та молоддю, захист прав людини, організація дозвілля (90% – 22 організації), менша частка обрала напрям благодійності – 1 організація. Основною метою створення сучасних молодіжних об'єднань сьогодні є можливість отримати фінансування та вплинути на суспільство, і тільки 3 організації керувались бажанням допомогти іншим людям, членам організації та можливістю вплинути на розвиток суспільства.

Під час дослідження наявних проблем у молодіжних об'єднаннях та можливостей їх вирішення, основними результатами були свідчення керівників та лідерів організацій, що дозволили підтвердити висунуті автором гіпотези:

- кількість молоді, залученої до членства або участі у діяльності молодіжних організацій досить низька;
- основними перешкодами в громадській активності молоді та її участі в молодіжних об'єднаннях виступають дві біполярні перепони: перша - безініціативність, відсутність твердої соціальної позиції в сучасних молодих людей, друга – незначна кількість вільного часу для соціальної активності в силу певних причин (навчаються та працюють одночасно, зайняті підробітком для забезпечення власного життя та життя близьких та рідних).

Опитування херсонської молоді дозволило узагальнити отриману інформацію та дійти висновків, які частково підтвердили висунуті у дослідженні гіпотези:

- серед херсонської молоді спостерігається низький рівень обізнаності щодо існування молодіжних організацій (9% не знають, що такий вид структур існує, 10% – не мають уявлення, що таке «молодіжна організація») та їх діяльності (42% опитаної молоді тільки чули про існування молодіжних об'єднань, але не мають гадки, чим ті займаються);
- встановлено, що дуже низькою є участь молоді в діяльності молодіжних об'єднань, серед них: 7,5 % – є членами молодіжних об'єднань переважно

волонтерського руху та спортивних товариств, 16% - не є членами, але час від часу беруть участь у деяких заходах, що організовують молодіжні організації, 57,5% опитаної молоді стверджують, що не є членами жодної з громадських, політичних організацій чи рухів;

- підтверджено, що незацікавленість херсонської молоді в участі в громадських молодіжних об'єднаннях (58% з опитаних не зацікавлені) базується на відсутності вільного часу через навчання, роботу або поєднання того й іншого (26 % молодих людей), недовірі до молодіжних організацій (7%), побоюванні, що працю буде використано не за призначенням (6%), небажанні витратити вільний час на незрозумілу для молодих людей діяльність (у сукупності 19% опитаних).

Серед молодих людей, які є членами молодіжних угруповань, основним шляхом залучення до громадської діяльності виявилось власне бажання бути корисним та друзі, які залучили до цього.

Незважаючи на скрутний стан розвитку молодіжного руху на Херсонщині, майже непомітну діяльність молодіжних об'єднань, молодь регіону все ж таки основними мотивами участі та членства у молодіжному русі вважає бажання приносити користь та допомагати іншим (30% опитаних підтвердили це твердження), задовольняти спільні потреби та інтереси з іншими членами організації (26% опитаних), можливість зробити непогану кар'єру або досягти особистісного розвитку (23% респондентів).

Щоб залучати молоде покоління до громадської діяльності в лавах молодіжних об'єднань, на думку молоді, необхідна, у першу чергу, широка рекламno-інформаційна кампанія щодо існування та діяльності молодіжних організацій у місті та області. Серед найактуальніших джерел поширення інформації респонденти зазначили друковану рекламу у вигляді біг-бордів, буклетів і плакатів (22 %), поширення інформації про молодіжні об'єднання через Інтернет джерела, місцеве телебачення й радіо (у сукупності 38%), розповсюдження інформації про власну діяльність безпосередньо молодіжними організаціями усіма можливими для них засобами (20%).

ВИСНОВКИ

Аналізуючи результати наукових досліджень з історії становлення, розвитку та функціонування суспільних і, зокрема, молодіжних рухів в Україні, ми зіткнулися з проблемою відсутності єдиного теоретико-концептуального підходу у вивченні цього явища, відсутністю теоретичного та практичного обґрунтування умов, причин та чинників впливу на стабілізацію, якісне функціонування та перспективи подальшого ефективного розвитку суспільних і молодіжних рухів у період трансформації сучасного українського суспільства. Також відсутні монографічні та емпіричні дослідження щодо розвитку, функціонування та особливостей молодіжних рухів у регіональному аспекті, в умовах територіальних та локальних спільнот. Спираючись на аналіз західних, вітчизняних джерел та результати наукових досліджень, нами було узагальнено та запропоновано власне визначення суспільного руху, під яким ми розуміємо організовану форму суспільної (колективної) діяльності, що характеризується самоорганізацією, орієнтацією на представництво інтересів соціальних груп, спільнот, суспільства в цілому, що має певну структурну стійкість та функціонує протягом тривалого часу, може мати як фіксоване членство так і діяти на основі участі і молодіжного руху як форми організованої діяльності молоді, яка відображає активну соціальну позицію, що направлена на досягнення спільних цілей, задоволення спільних потреб, на захист, збереження, зміну або зміцнення системи цінностей, відносин, що склалися між членами молодіжної групи, організації, спілки чи молодіжного об'єднання.

З огляду на авторське розуміння суспільного руху виділено основні ознаки, притаманні сучасним суспільним рухам:

- самоорганізація (більшість сучасних суспільних рухів створюються «знизу», тобто за ініціативою громадян);

- організаційна оформленість (наявність організаційних документів – Статуту, Положення, відповідно до яких діє суспільний рух, формальність оформлення діяльності, легалізація, звітність щодо діяльності тощо);
- організаційна структура (сукупність державних і добровільних організацій та об'єднань, які усвідомлюють і відстоюють інтереси певного руху);
- структурна стійкість (ієрархічний розподіл обов'язків, наявність постійного лідера або керівництва, структурних ролей і формальних зв'язків між активістами і рядовими учасниками тощо);
- ідеологія (сукупність переконань, установок, поглядів, що об'єднують більшу частину членів, прихильників та учасників руху);
- соціальна ідентичність (учасники, прихильники та члени руху зазвичай відчують потребу ідентифікуватись із групою, відчуті себе її частиною, тим самим відчуті власні сили, значущість, мобілізувати ресурси з метою допомоги, підтримки, «зміни на краще»);
- тривала діяльність (характеризується часом існування руху, досвідом діяльності, позицією в суспільстві, результатами діяльності тощо);
- наявність основної «суспільної» мети (більшість рухів та організацій створюються з метою розв'язання «суспільних» «життєвих» проблем різних категорій населення);
- соціальна активність (рух має суспільне значення, якщо він є соціально активним, діяльність помітна та має позитивні результати, громадяни володіють інформацією щодо існування та функціонування руху, налагоджена співпраця з державними установами та «третім сектором» тощо);
- соціальна база (відображає стратифікаційну структуру суспільства відповідно до різновиду руху – молодь, жінки, представники певної професії тощо);

- наявність і використання ресурсів (використання внутрішніх ресурсів членів та учасників руху, пошук зовнішніх ресурсів (соціальних партнерів, донорів).

Проаналізувавши особливості сучасних молодіжних рухів на основі зазначених у дисертаційній роботі теорій, було доповнено особливості сучасних рухів молоді наступними характеристиками:

- вікові характеристики основної кількості членів та учасників (від 14 до 35 років). Теорія мобілізації ресурсів не виключається участь молодших або старших членів; старших – частіше, як лідерів молодіжних рухів, молодших – як додаткові людські ресурси, у деяких випадках як майбутніх лідерів або керівників. Дослідження доводять, що лідерами сучасних молодіжних рухів переважно є люди, які перетнули верхню межу молодості, тобто лідерам таких рухів більше, ніж 35 років. Але особливість також полягає в тому, що на початок створення руху лідери належали до категорії молодь, а з часом розвитку й діяльності руху не змінили свого професійного статусу, залишившись керівниками.
- у всіх сучасних молодіжних рухах слабо розвинена ідеологія, а молодь йде в рухи, частіше за все через зовнішні вияви (одяг, акції, символіка), спілкування та дозвілля. У більшості сучасних молодіжних рухах та організаціях першопочатковою метою (за статутом або іншими документами) створення є «постматеріалістичні» цінності – спільні інтереси, можливість нових знайомств, проведення цікавого дозвілля, на що вказують теоретичні основи теорії «нових» рухів. Через те, що можна не соромитись власної «несхожості» з іншими (наприклад, молодіжні субкультурні угруповання), знайти прихильників та товаришів, займатись улюбленою справою (музикою, спортом тощо), самостійно обирати стиль життя, одягу (найчастіше спостерігається в музичних та субкультурних угрупованнях), культуру, молоді люди свідомо стають членами таких рухів (організацій). На відміну від легалізованих організацій, молодіжні рухи радикального спрямування (екстреміські, «фанати» та деякі субкультури)

мають більш розвинуту ідеологічну систему, норми та правила, які намагаються часто нав'язувати примусово (особливо підліткам, десоціалізованим молодим людям тощо) або навіть, застосовуючи силові методи для збільшення членства та власних прихильників. Також молодіжні рухи, які виникають напівстихійно, часто не мають певної ідеології й навіть мети, а молоді люди піддаються загальному настрою, емоціям, беручи участь у такого типу заходах;

- низький ступінь організації молодіжного руху (ця соціальна група є найбільш мобільною і сприйнятливою до різного роду впливів, а також найбільш фізично активною категорією населення). Часто молодіжні рухи розпадаються не через небажання молоді брати в них участь, а через перехід її з одного руху до іншого, у пошуках більших перспектив (за теорією колективної дії) та розчарування, якщо не виправдались сподівання молоді людини стосовно результатів діяльності руху або власної участі в ньому (за теорією мобілізації ресурсів);
- варіативність у спрямованості діяльності, різноманітності за формами і механізмами реалізації програм і проектів;
- ефективні «вуличні методи» – мітинги, демонстрації, ходи, пікети (самі ці рухи часом дуже незграбно виглядають, але їх не можна не помітити). Теорія мобілізації ресурсів спирається на те, що такі методи ефективні для залучення уваги до руху та його діяльності, рекрутації молоді до лав руху, допомагають учасникам мобілізувати власні ресурси та залучити додаткові, зокрема людські, ресурси. Концепція «нових» рухів розглядає такі методи діяльності рухів, аналізуючи їх через сферу «нематеріалістичних» інтересів учасників та членів, спираючись на спільну соціальну ідентичність, що базується на формуванні загальної культурної ідентичності, ціннісно-нормативних схем, які надають пояснення сутності колективних дій.

Молодіжні організації й рухи служать одним з ефективних інструментів виховання й контролю молодого покоління, що різко збільшує

кількість «штучних», кон'юнктурних організацій, створюваних «зверху» (державною владою) або «зі сторони» (екстремістськими організаціями, зарубіжними фондами, комерційними структурами). У такого виду організації сучасна молодь вступає найбільше і зазвичай не через те, що поділяє інтереси, мету й завдання, а через певні «блага», які отримує, будучи членом або учасником.

Більшість молодих людей, які є членами руху, мають персональні, індивідуальні мотиви участі в ньому (матеріальний зиск, самореалізація, кар'єра тощо). Спираючись на засади теорії М. Олсона, молода людина не стане членом або навіть учасником молодіжного руху, якщо не буде мати з цієї участі або членства певного зиску особисто для себе.

Молодіжні рухи функціональні й дисфункціональні; залучаючи молодь, вони дозволяють задовольнити її потреби у спілкуванні, дозвіллі та самореалізації.

У тих, хто складає ядро молодіжних рухів, задовольняється потреба в самореалізації, у деяких – у лідерстві і владі; участь у молодіжних рухах найчастіше не заважає навчанню і сприяє вторинній зайнятості молоді.

У сучасних молодіжних рухах домінують політичні та соціальні функції, які з позиції концепції «нових» рухів підтверджують основну ознаку – «постматеріальні» цінності – першочерговими завданнями є не матеріальне збагачення членів, а суспільно корисні справи, вирішення «життєвих» проблем – розвиток та становлення молодої особистості, захист прав та свобод сучасної молоді, соціалізація та самоактуалізація молодих людей, допомога та підтримка у вирішенні буденних молодіжних проблем (кредитування, працевлаштування) тощо.

Молодіжні організації є тими структурами, завдяки яким регулюються стосунки молоді з державою, з усіма елементами політичної системи. Тобто вони виступають у ролі специфічного посередника, комунікатора у цих стосунках, створюючи найбільш сприятливі умови для соціального становлення та розвитку молоді як у її власних, так і в загальносуспільних

інтересах. Розвитку молодіжних організацій в Україні притаманна тенденція, яка властива більшості країн Європи, а саме: збільшення їхньої кількості на національному та регіональному рівнях. В межах регіонів сьогодні існують як філіали загальнонаціональних молодіжних організацій, так і власні (регіональні) молодіжні об'єднання. Такі регіональні молодіжні організації набувають особливої значущості в умовах сучасного українського суспільства, адже вони найбільш наближені до проблем територіальної спільноти, зокрема її молодіжних кагорт. Таким чином, молодіжні рухи та організації є засобом привернення уваги місцевих громад до потреб молоді.

Зважаючи на те, що обрана нами для розгляду молодіжних рухів концепція неоінституціоналізму висуває на перший план не самі рухи або організації, а суб'єктів, що ними керують, підтримують та змінюють, фокус дослідження переноситься з інститутів як структур на процеси, що формують та змінюють їх.

У процесі дослідження було виявлено, що концепція неоінституціоналізму може використовуватися для вивчення розвитку та функціонування молодіжних об'єднань, аналізувати появу «нових полів» у їх діяльності, пов'язаних саме із трансформаціями в суспільстві та різних його сферах. Від появи проблем у певній спільноті, групі виникають нагальні потреби в членів цієї групи. Задовольнити ці потреби держава не в змозі, саме через недосконалість соціально-політичної системи та економічної політики, тому й постає необхідність у задоволенні потреб певних особистостей, груп, спільнот іншими шляхами, одним із яких і виступає створення громадських об'єднань, які змогли б узяти на себе функції держави в задоволенні цих потреб.

Через те, що ініціативність створення нових громадських об'єднань для задоволення потреб населення досить низька, більшість вже наявних організацій, у нашому випадку це молодіжні організації, створюють «нові поля» у власній діяльності (нестатутні види та напрями діяльності). Поява «нових полів» передбачає введення нових правил та норм, що відповідали б

новому стану різних сфер життєдіяльності суспільства та дозволили б відповідно до нових умов побудувати системи управління, контролю тощо.

У ряді концепцій неоінституціоналізму предметом вивчення є інституційне середовище, тобто фундаментальні політичні, соціальні та юридичні правила й норми, у межах яких відбуваються всі процеси виробництва та обміну, які й впливають на загальне функціонування колективної спільноти. З цього аспекту неоінституціоналізм досліджує розвиток та функціонування молодіжних організацій у безпосередньому взаємозв'язку чинних норм, правил із ефективністю діяльності такого об'єднання або навпаки його бездіяльністю та безрезультативністю.

Дослідивши літературу з розвитку та зародження молодіжних об'єднань на теренах Херсонщини, ми виявили, що наявні періодизації, які застосовуються для вивчення та характеристики цього явища в регіональному аспекті, мають бути трансформовані під історичні факти, процеси, що відбувались у цьому регіоні, а також урахувати особливості розвитку та життєдіяльності населення.

Спираючись на пізнавальні цілі автора, найбільш зручною для дослідження виявилась класифікація молодіжних організацій за характером діяльності, що пропонують В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький, які виділяють:

- молодіжні фахові об'єднання;
- організації за інтересами;
- молодіжні релігійні організації;
- благодійні фонди для молоді та молодіжні благодійні фонди;
- національні молодіжні організації (утворені представниками національних меншин);
- студентський рух;
- громадсько-політичні організації молоді;
- молодіжні філії політичних партій; молодіжні партії тощо.

За інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради на 01.03.2014 року, в області функціонує 63 молодіжні організації міського значення. У Головному управлінні юстиції в Херсонській області зареєстрували свою діяльність 40 молодіжних організацій обласного значення та 39 об'єднань, що мають статус районних молодіжних об'єднань.

Окрім молодіжних організацій, що зареєстрували власну діяльність на Херсонщині, відповідно до документів обліку Головного управління юстиції в Херсонській області, легалізували власну діяльність шляхом повідомлення про заснування 30 молодіжних об'єднань.

У Херсонській області, окрім формальних молодіжних об'єднань, функціонують також неформальні рухи – це молодіжні субкультурні угруповання, кількість яких за останні 10 років (за інформацією ЗМІ) дуже поширилась на Херсонщині. Це, наприклад, угруповання таких молодіжних субкультур, як готи, фріки, емо, фани, скінхеди, байкери, крисятниці.

За юридичним характером на Херсонщині функціонують як легалізовані та формально оформлені молодіжні організації, так і неформальні об'єднання молоді.

За ступенем інтеграції організацій молоді до всеукраїнського та міжнародного молодіжного руху тільки 1/10 молодіжних організацій Херсонщини високоінтегровані у молодіжний рух України, беруть участь заходах (семінарах, конференціях, форумах), що стосуються питань співпраці молодіжних об'єднань, реалізують спільні проекти з іншими молодіжними формуваннями; третина молодіжних об'єднань від загальної кількості частково інтегровані до молодіжного руху, їх участь у спільних заходах є періодичною та фрагментарною; не інтегрованими можна вважати всі молодіжні субкультури та неформальні об'єднання молоді асоціального спрямування та ті молодіжні організації, які існують по факту, але не здійснюють жодної діяльності (таких по місту Херсону та області приблизно 1/3 від усіх молодіжних об'єднань).

Стосовно рівня співпраці херсонських молодіжних організації з владними інститутами 18 % організацій тісно співпрацюють з органами влади, лідери постійно беруть участь як у процесах взаємодії з питань реалізації державної молодіжної політики, членами деяких організацій є державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, 50 % спираються лише на публічні форми взаємодії - зустрічі за круглими столами, громадські слухання, громадські ради та визнають необхідність співпраці влади та громадських об'єднань, 32 % не співпрацюють з органами влади, хоча періодично їх представники беруть участь у публічних заходах.

Ресурсне забезпечення діяльності більшості локальних молодіжних об'єднань в основному забезпечується за рахунок членських внесків, іноді за допомогою благодійних внесків громадян та підприємницьких структур. Державне забезпечення будь-якого виду ресурсами або підтримка ресурсами молодіжних об'єднань майже відсутня, окрім тих випадків, коли організації є переможцями грантових проектів, які фінансуються державною або місцевою владою.

Щодо ціннісного змісту, то більшість молодіжних об'єднань, що функціонують у формі легальних формальних організацій, є відкритими та керуються (або, як мінімум, декларують у статутній документації) такими цінностями, як демократичність, прозорість, підзвітність тощо. На відміну від них, закриті організації, як правило, слугують задоволенню інтересів окремих лідерів або невеличкої групи членів організації, а внутрішньо-організаційні відносини та комунікації нерідко можуть мати маніпулятивний характер.

За місцем у суспільстві, як показує аналіз документів та результати проведеного дослідження, більшість молодіжних організацій можна вважати малоактивними, які час від часу беруть участь у різноманітних акціях та програмах, або взагалі неактивними, що існують по факту, але є бездієвими.

Серед молодіжних організацій обласного значення переважають громадсько-політичні об'єднання (39) та об'єднання за інтересами (31),

набагато менше фахових об'єднань (6), національних (2), філій молодіжних крил політичних партій (2); серед об'єднань міського значення також переважають організації за інтересами та громадсько-політичні об'єднання. Їх кількість 39 та 19 відповідно. У місті також функціонує 1 молодіжне крило всеукраїнської політичної партії та 4 фахових молодіжних об'єднання.

Спираючись на результати проведеного нами дослідження, було виокремлено додаткові соціальні умови, в яких сьогодні функціонує територіальна спільнота Херсонської області та виявлено ознаки, характерні для херсонських молодіжних рухів та організацій. До соціальних умов належать: полікультурність, міграція працездатного населення, поширення молодіжного безробіття, недостатньо розвинута освітня інфраструктура, зростання молодіжної злочинності, на ряду із виокремленими раніше на теоретичному рівні умовами (соціально-політичні трансформації в країні, економічна та правова незахищеність молоді, нерозвиненість дозвілєвої інфраструктури). Серед характерних для херсонських молодіжних організацій ознак були виявлені: вікова обмеженість членів організації (за винятком лідерів, керівників або засновників), нестійкість базових ціннісних, духовно-моральних орієнтирів, невелика чисельність членів, низька ступінь організованості, варіативність у напрямках діяльності, «штучність» та номінальність рухів, пріоритетність персональних мотивів та інтересів учасників руху.

Запропоновано та обґрунтовано типологію молодіжних рухів та організацій: за критерієм використання можливостей «нових полів» у їхній діяльності виокремлено консервативні, інноваційні та нейтральні; за метою використання можливостей «нових полів» – матеріалістично орієнтовані (спрямовані на одержання матеріальної користі для вузького кола осіб, перш за все керівництва організацій), та постматеріалістично орієнтовані (спрямовані на самоактуалізацію та самореалізацію її членів); за напрямками діяльності – «сервісні» (діяльність яких спрямована на надання тих чи інших послуг молоді) та «адвокативні» (діяльність яких спрямована на захист прав

молоді); за політичною включеністю – політизовані та неполітизовані; за ставленням до влади – провладні, опозиційні та нейтральні; за критерієм наявності реальної діяльності – номінальні та реальні; за простором функціонування – віртуальні та реальні; за мотивами участі – цілераціональні, ціннісно-раціональні; за стилем керівництва – авторитарні (лідерські) та демократичні. З'ясовано, що в Херсонській області переважають молодіжні організації змішаного типу, тобто такі, що мають ознаки ситуативно інноваційних, матеріалістично орієнтованих, сервісних, неполітизованих, нейтральних до влади організацій.

Дослідження підтвердило висунуті автором гіпотези, по-перше, що розвитку молодіжних рухів на Херсонщині перешкоджає те, що основна маса молодіжних організацій працює в однаковому секторі, що спричиняє конкуренцію в наданні послуг в одному напрямі, та не вирішує більшості основних проблем молоді, таких як працевлаштування молоді, захист прав тощо. В основному це спричинено відсутністю або низьким фінансуванням й призводить до того, що діяльність та напрямки роботи молодіжних об'єднань обираються не за потребами самої молоді, а за напрямками, які фінансуються закордонними організаціями та донорами; по-друге, саме через це більшість молодіжних організацій в Україні та, зокрема, у Херсонській області офіційно (з поправками та внесеннями нових полів у діяльності до Статутів, Положень тощо) або неофіційно змушені змінювати напрямки роботи, формувати нові поля в діяльності, підлаштовувати основні фіксовані послуги під більш широке коло таких, що дає шанс позитивно вплинути на розширення можливостей у розвитку та діяльності молодіжних організацій, у наданні якісних послуг тощо.

Опитування лідерів молодіжних угруповань частково підтвердило авторську гіпотезу стосовно того, що керівництво молодіжних організацій убачає основною проблемою в діяльності організацій, окрім недостатнього фінансування та ресурсів, низьку соціальну активність та незацікавленість молоді в членстві та участі в такого типу об'єднаннях (відсутність соціальної

позиції, сучасні життєві пріоритети молодих людей, поява нових форм комунікації, які замінюють живе спілкування тощо).

Стосовно готовності громадськості, зокрема молодих людей, йти на контакт та співпрацю із молодіжним рухом, опитувані одноголосно дали позитивну відповідь. Керівники молодіжних організацій упевнені, що молоді люди мають бажання й готові до співпраці, але є певні перепони, що не дозволяють або заважають їм виявляти ініціативу та брати участь у суспільно-корисній діяльності. Серед таких були зазначені: низька мотивація, низька соціальна активність молоді (зайняті в забезпеченні життя свого і своїх близьких, молоді люди не знаходять часу для громадської діяльності; до цього додається криза довіри політичним і державним структурам, серед яких і молодіжні організації), також причиною називалась відсутність соціальної позиції у більшості молодих людей (наприклад, відсутність або хитка система ціннісних орієнтацій); незацікавленість молоді в членстві та участі, що вказує на сучасні життєві пріоритети молоді, серед яких згадувались матеріальне забезпечення (висока заробітна плата), швидкий кар'єрний ріст, можливість заробляти не напружуючись тощо; поява нових форм комунікації, що замінює живе спілкування, зокрема спілкування в соціальних мережах.

Лідери молодіжних організацій погодились із твердженням, що процент участі молоді в молодіжних рухах, організаціях та об'єднаннях достатньо низький. У 9 молодіжних організаціях, що брали участь в опитуванні, налічується від 50 до 71 члена, 6 організацій налічують від 31 до 50 чоловік, стільки ж – від 71 до 100 членів, більше ніж 100 членів – тільки в 4 молодіжних об'єднаннях, а від 1 до 10 членів тільки в одній організації. Але керівники молодіжних рухів, незважаючи на невисокий рівень членства, одноголосно відповіли, що протягом останнього року кількість членів цих організацій, а особливо волонтерів та учасників, що періодично беруть участь в акціях та заходах, не набагато, але збільшилась. Це наводить на думку, що зацікавленість участю в молодіжних об'єднаннях у молоді все ж

таки є. І це може бути пов'язано як з соціальними орієнтаціями, цінностями, потребами самої молоді, так і з наявністю інформації про діяльність об'єднань й формами залучення молодих людей до лав молодіжного руху.

Основними шляхами залучення молоді до лав молодіжних об'єднань було визначено наступні: на першому місці називалась власна ініціатива нових членів та особисті контакти вже існуючих співробітників організації; другим шляхом лідери вважають проведення спеціальних акцій, через які молодь не тільки отримує інформацію про існування організації, але й знайомиться з діяльністю самого об'єднання, послугами, можливістю самореалізації та використання наявних ресурсів; на останньому місці – оголошення та інформація, яка розповсюджується за допомогою засобів масової інформації, переважно через телебачення та соціальні мережі (організації створюють групи та розповсюджують «посилання» на них серед користувачів соціальних мереж).

Напівформалізовані інтерв'ю з керівниками молодіжних організацій спростували припущення автора стосовно того, що більшість молодіжних рухів та організацій не дотримуються формальних норм та правил, які регламентуються державною та статутною документацією. Усі 26 керівників молодіжних угруповань (100% респондентів) наголосили на тому, що всі члени об'єднання ознайомлені зі статутом організації та власними функціональними обов'язками. Стосовно виконання обов'язків членами молодіжних організацій, 23 лідери відзначили, що всі відповідально ставляться до обов'язків і в повному обсязі їх виконують. Мотивацією було зазначено трудові договори та виплата заробітної плати, а по відношенню до волонтерів та учасників певних акцій – це імідж організації, перспективи росту та цікаве дозвілля. І тільки 3 керівники вказали, що приблизно 60% членів відповідально ставляться до виконання функціональних обов'язків, а причиною невиконання обов'язків членами організації назвали мотивацію, яка не завжди «покриває» покладені на них ролі. Серед найпоширеніших формальних норм, якими частіше за все нехтують члени організації було

вказано на несвоєчасну звітність, запізнення на роботу, перекладання своєї роботи на інших членів організації.

Серед норм та правил, що регулюють поведінку членів молодіжних об'єднань і як наслідок упливають на функціонування всієї організації, молодіжними лідерами були відзначені неформальні норми (корпоративні правила, звичаї, традиції), що мають місце у всіх молодіжних організаціях. Майже половина лідерів (12 організацій) заперечили існування в них корпоративних правил або норм, але підтвердили наявність традицій та звичаїв.

Серед найбільш поширених неформальних норм керівниками молодіжних об'єднань було названо саме традиції та звичаї, з якими зазвичай ознайомлені не тільки члени молодіжного об'єднання, а також волонтери й учасники, які час від часу беруть участь у діяльності організації. Серед них найчастіше зазначались такі: святкування днів народження членів організації, святкування календарних та професійних свят (вечірки), спільні ігри та проведення дозвілля.

На запитання «Якими правилами – формальними чи неформальними – переважно керуються члени організації?», 50% відзначили, що формальними (виконують посадові обов'язки), а 50% – неформальними, пояснивши це тим, що перш за все в громадську організацію люди об'єднуються через поклик серця або спільні інтереси.

Щодо дотримання норм та правил у повсякденній роботі членами організації, усі опитані лідери погодились із тим, що члени організації в силу можливостей, зацікавленості, мотиваційного аспекту та можливого результату виконують функціональні обов'язки, що не завжди відповідають наявним ресурсам та мотивації самих членів. Що частково підтвердило висунуту автором гіпотезу дослідження, що більша частина лідерів, членів та учасників молодіжних рухів й організацій керуються в повсякденній діяльності частіше неформальними правилами аніж формальними нормами.

Паралельно із опитуванням лідерів молодіжного руху міста Херсона та Херсонської області, нами було проведене анкетне опитування молоді міста та області. Усього було опитано 384 молоді людини віком від 15 до 30 років.

Масове опитування молоді довело правомірність існування гіпотези щодо причин небажання молоді бути членами молодіжних організацій, брати участь у громадській та суспільно-корисній діяльності, серед яких автором були висунуті наступні:

- недостатня кількість інформації або взагалі її відсутністю стосовно існування, діяльності та можливості участі в молодіжних рухах та організаціях (тільки чули про існування вищезгаданих структур 42% опитаних, 10% - взагалі не знають що це таке, 9% - не знають нічого про їх існування; всього 7,5% з-поміж опитаних (це 29 чоловік з 384) відповіли, що є членами молодіжних об'єднань, а 16% визнали, що час від часу беруть участь у заходах таких організацій);
- низький рівень життя, що спонукає молодих людей працювати у вільний час (та частина молоді, що не є членами молодіжних організацій (57,5% від усіх опитаних), 26% не мають часу на роботу в організації через навчання, роботу або поєднання першого й другого);
- відсутність віри в можливість суттєвого впливу молодіжних організацій у вирішенні соціальних проблем молоді тощо (майже порівну розділились голоси (приблизно по 6% опитаних) молодих людей з наступних причин: це недовіра до молодіжних організацій і невпевненість у тому, що вони можуть щось змінити своєю діяльністю, побоювання, що їх працю буде використано не за призначенням та небажання витрачати свій вільний час на «незрозуміло що». 7% молодих громадян, що не є членами такого типу угруповань, не володіють інформацією про діяльність молодіжних рухів, організацій та об'єднань або взагалі не знають й не можуть пояснити, що це таке).

Стосовно бажання стати членом молодіжної організації та мотивів, які могли б спонукати до цього, відповіді молодих респондентів виявилися

неоднозначними. З одного боку, молодь говорить про необізнаність щодо діяльності молодіжних рухів та організацій (9% – нічого не знають навіть про їх існування, 10% не знають, що це таке, й 10% відчували сумніви щодо надання відповіді), а з іншого, вона не проти стати членом такого руху (16% опитаної молоді твердо заявили, що з радістю б працювали в молодіжній організації, 32% невпевнено, але заявили, що можливо б стали членом молодіжного об'єднання). Категорично налаштовані до роботи в молодіжних рухах 15% респондентів (58 з 384 опитаних), які заявили, що не хочуть ні бути членами таких організацій, ні брати участь у заходах, які вони організовують. 18% молодих людей все ж таки відчують сумнів стосовно членства в молодіжних об'єднаннях, вони надали відповідь у вигляді «скоріше ні, ніж так» на запитання «Чи хотіли б Ви стати членом молодіжної організації?»

Відповіді респондентів показали, що основними мотивами вступу до лав молодіжного руху серед сучасної молоді могли б бути:

- бажання приносити користь та допомагати іншим;
- спільні інтереси із членами організації;
- можливість особистісного або кар'єрного росту;
- матеріальне заохочення;
- персональна вигода (наприклад, безкоштовне користування ресурсами організації тощо).

Дослідження, проведене у дисертаційній роботі, дало можливість виокремити основні локальні проблеми херсонського молодіжного руху:

- довготривале документальне оформлення, а, можливо, неофіційні фінансові затрати на легалізацію діяльності молодіжних організацій;
- короткотривалість за часом існування;
- пріоритетність у фактичному існуванні, але не легалізуванні більшості молодіжних об'єднань, що може бути пов'язане з податковим законодавством;

- пріоритетність членства херсонської молоді в політичних громадських організаціях, а не в молодіжних, через оплачуваність у перших громадської роботи, а не через ідеологічні переконання в молодіжних угрупованнях;
- відсутність інформації або недостатня її кількість про чинні на Херсонщині молодіжні організації, про напрямки їх діяльності, про можливість молодих людей стати їх членами;
- відсутність вільного часу в молодих людей через необхідність працювати або підробляти у вільний від навчання час;
- одноманітна за напрямками діяльність херсонських молодіжних об'єднань (працюють в одній сфері або здійснюють однакові чи схожі види діяльності); невелика кількість молодіжних організацій, напрямки діяльності яких відповідали б нагальним потребам херсонської молоді (допомога у працевлаштуванні);
- більшість програм та проєктів МО створюються скоріше задля виграшу в конкурсі, отримання коштів або грантів, ніж для використання та фінансування тих напрямів діяльності, які зазначені в їх статутній документації (часто спостерігається зміна полів діяльності молодіжних організацій);
- невеликий відсоток співпраці молодіжних організацій з іншими інституціями області (час від часу, зазвичай, під час проведення акцій чи певних заходів, відбувається співпраця між різними молодіжними організаціями, або ними та громадськими організаціями, або центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й іншими закладами для молоді);
- дефіцит ресурсів у молодіжних організаціях (погане фінансування, нестача людських ресурсів, відсутність приміщень та технічного обладнання, відсутність методичних та організаційних посібників);
- соціальна робота з молоддю, як правило, обмежується організацією її вільного часу, дозвілля та інтересів.

Також дослідження дало можливість запропонувати загальні перспективні шляхи вирішення проблем розвитку та функціонування молодіжного руху в Херсонському регіоні:

- допомога державних структур та місцевої влади у вигляді розв’язання об’єктивних проблем херсонської молоді, патерналістичної турботи про молодь міста та області, контроль її життєдіяльності;
- активність самої молоді, що виявлятиметься у вигляді громадської діяльності, участі в громадських ініціативах;
- співпраця місцевої влади, структур бізнесу, інших молодіжних та громадських об’єднань, ЗМІ з молодіжними рухами та організаціями області.

Наприкінці треба зазначити, що дослідження підтвердило факт розвитку та функціонування молодіжного руху в Україні, специфіку та особливості розвитку молодіжних об’єднань у регіонах країни та в умовах територіальних спільнот, підтвердило існування локальних молодіжних організацій, що створюються під впливом громадської думки, потреб та бажань молоді, які формуються на локальному регіональному рівні. Такі молодіжні організації й об’єднання зазвичай різнопланові та багатовекторні, через що виникає потреба у розробці теоретичних концепцій, моделей та практичних порад для сучасних молодіжних об’єднань, які є відображенням потреб та бажань сучасної молоді, а також принципи та механізми їх залучення до участі в суспільно-політичній та громадській діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айриш Л. Й. Роль і призначення некомерційного сектора / Л. Айриш // Перехрестя. – 2000. – № 3(8). – С. 48 – 51.
2. Алексеева Е. Отечественная литература по проблемам современных общественных движений (1986-1991) / Е. Алексеева ; отв. ред. Е. Алексеева. – СПб. : ФИС РАН, 1995. – 230 с. – (Библиографический справочник).
3. Американская социологическая мысль : Тексты / [под ред. В. И. Добренькова]. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 496 с.
4. Андреев И. Д. Методологические основы познания социальных явлений / И. Андреев – М. : Высшая школа, 1977. – 328 с.
5. Арато А. Концепция гражданского общества: восхождение, упадок и воссоздание – и направления для дальнейших исследований / Арато А. // Политические исследования. – 1995. – № 3. – С. 48–58.
6. Архипцев И. Н. Специфические черты молодежного экстремизма в российской федерации / И. Архипцев // Від громадянського суспільства до правової держави : Тези III Міжнародної наукової студентської конференції. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 187–189.
7. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание, управление / В. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
8. Ашин Г. К. Правящая элита и общество / Г. Ашин // Свободная мысль. – 1993. – № 7. – С. 58–70.
9. Бабинцев В. П. Самоорганизация и автономизация молодежи как формы социокультурной рефлексии / В. П. Бабинцев // Державна молодіжна політика: регіональний аспект : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2008 р. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. – С. 5–7.

10. Базовкин Е. Г. Политические партии и общественные движения в системе современной демократии (Сравнительный анализ Украины и России) / Е. Базовкин. – М., 1993. – 168 с.
11. Баймуратов М. А. Правовий статус територіальної громади в Україні: теоретичні та практичні проблеми / М. Баймуратов // Муніципальний рух: новий етап розвитку : Матеріали VII Всеукраїнських муніципальних слухань. – К., 2002. – С. 368–370.
12. Баймуратов М. А. Муниципальная власть: актуальные проблемы становления и развития в Украине / М. А. Баймуратов, В. А. Григорьев. – Одесса : Юридична література, 2003. – 248 с.
13. Балакірева О. Особливості соціологічного аналізу молодого покоління в сучасному суспільстві / О. Балакірева // Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології та методики : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 11-13 жовтня 1995 р. – К., 1996. – С. 217–220.
14. Барабаш В. В. Інституціоналізація сучасного молодіжного руху України: тенденції та проблеми : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук : 22.00.04 : захищена 19.02.2005 / Барабаш Володимир Васильович. – Х., 2005. – 189 арк. – Бібліогр. : арк. 172–188.
15. Барабаш В. Молодіжний і дитячий рух в Україні : історія і генезис / В. Барабаш, О. Булавін, А. Гатенюк. – К., 1993. – 79 с.
16. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики / В. В. Барабаш // Український соціум. – 2004. – №1(3). – С. 119–130.
17. Батанов О. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : [монографія] / О. Батанов ; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – 512 с.
18. Березовский В. Гражданские движения / В. Березовский, Н. Кротов // Социологические исследования. – 1989. – № 3. – С. 22–27.

19. Бенъ О. Т. Молодіжні громадські організації : концептуалізація поняття, функції, класифікація / О. Бенъ. – Львів, 2008. – 345 с.
20. Бенъ О. Т. Первинний і вторинний характер інституціоналізації (на прикладі молодіжної громадської організації «Українська молодь – Христові») / О. Т. Бенъ // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Збірник наукових праць*. – Х. : Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2005. – С. 659–665.
21. Бенъ О. Т. Етапи інституціоналізації молодіжних громадських організацій / О. Т. Бенъ // *Український соціум*. – 2006. – № 3 – 4 (14 – 15). – С. 77–86.
22. Бенъ О. Т. Джерела інституціоналізаційних процесів у молодіжних громадських організаціях / О. Т. Бенъ // *Український соціум*. – 2007. – № 2(19). – С. 129–138.
23. Бенъ О. Роль молодіжних громадських організацій у розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Т. Бенъ // *Молодіжна політика: проблеми і перспективи : Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 10 – 11 травня 2007 р.* – Дрогобич : Вимір, 2007. – С. 273–276.
24. Бібліотека економіста: Етапи еволюції, методологічні особливості та структура інституціонального напрямку в другій половині ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/39/2917.html>. – Назва з екрану.
25. Блау П. М. Исследование формальных организаций / Блау П. // *Американская социология*. – М. : Прогресс, 1972. – 392 с.
26. Блумер Г. Общество как символическая интеракция / Блумер Г. // *Современная зарубежная социальная психология*. – М. : Изд-во Московского университета, 1984. – С. 173–179.
27. Блумер Г. Коллективное поведение / Блумер Г. // *Американская социологическая мысль*. – М. : МГУ, 1994. – 628 с.

28. Борисов Ф. Молодежная организация : быть или не быть / Борисов Ф. // Демократический выбор. – М., 1996, 31 октября. – С. 23.
29. Бурдые П. Социология политики / Бурдые П. – М. : Социологос, 1993. – 250 с.
30. Буталецкий Ю. Е. Влияние демократической молодежи на межгосударственные отношения и международное право / Ю. Буталецкий. – К., 1972. – 75 с.
31. Васильев М. И. Партии, движения, политические силы – попытка деконструкции / Васильев М. // Политические исследования. – 1992. – № 5–6. – С. 203–207.
32. Відбувся молодіжний форум Херсонщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tnua.info/obshhestvo/6612-vidbuvsya-molodizhnij-forum-xersonskoyi-oblasti.html>. – Назва з екрану.
33. Відомості про область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/uk/frontend/news/last>. – Назва с екрану.
34. Виды и функции общественных организаций и общественных движений [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://politologiyalekci.ru/obschestvennye/vidi-i-fun.php>. – Название с экрана.
35. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : інформаційно-аналітичні матеріали / колектив авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 191 с.
36. Волков Ю. Г. Социология молодежи : Учебное пособие / [Волков Ю. Г. , Добренев В. И. , Кадария Ф. Д. та ін. ; под ред. проф. Ю. Г. Волкова]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. – 453 с.
37. Вопросы теории и истории общественных организаций : Збірник наукових праць – М., 1971. – 175 с.

38. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр ; [пер. с польск. Под редакцией и предисловие Ф.М. Бурлацкого]. – М. : Прогресс, 1979. – 436 с.
39. Галаган А. А. Некоторые методологические проблемы изучения истории молодежного движения в СССР / А. Галаган // Молодежь – 89. – М., 1989. – С. 15–22.
40. Гарр Т. Р. Почему люди бунтуют / Т. Гарр – СПб. : Питер, 2005. – 461 с. : ил. – Серия «Мастера социологии».
41. Гидденс Э. Девять тезисов о будущем социологии / Э. Гидденс // Thesis – 1993, Т. 1. Вып. 1. – С. 57–82.
42. Гидденс Э. Последствия современности (реферат) / Э. Гидденс // Макросоциологические теории общества и социального изменения // Социальные и гуманитарные науки – Сер. II. – 1994. – № 2. – С. 3–13.
43. Голикова Т. Інституалізація української територіальної громади як носія корпоративних інтересів / Т. Голикова // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 43–50.
44. Головатий М. Ф. Социология молодежи : Курс лекций / Отв. ред. И. В. Хронюк. – К. : МАУП, 1999. – 224 с.
45. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М. Ф. Головатий. – К. : Наукова думка, 1993. – 237 с.
46. Головатий М. Ф. Молодь України у дзеркалі соціально-економічних та політичних трансформацій суспільства (соціологічний вимір) / Головатий М., Яременко О. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 1996. – 98 с.
47. Головенько В. А. Молодіжний рух в Україні: історія та сьогодення / В. Головенько // Рідна школа. – 1993. – № 5. – С. 15–17.
48. Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі / В. Головенько // Український соціум: соціологічні дослідження та моніторинг соціальної політики : Науково-теоретичне

- видання. – К. : ВРЦ Українського інституту соціальних досліджень, 2002. – № 1. – С. 71–80.
49. Головенько В. А. Правова інституціоналізація молодіжного руху: історія та сучасність / В. А. Головенько, М. Ю. Пашков, Ю. І. Шаповал // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : Збірник наукових публікацій УкрНДІ проблем молоді за підсумками виконання наукових програм і проектів у 1994 році. – Київ : Вид-во А.Л.Д., 1995. – Вип. 4. – С. 50–66.
 50. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. А. Головенько – К. : А.Л.Д., 1997. – 160 с.
 51. Головин Н. А. Новые общественно-политические движения как предмет политической социологии (реферат) [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.bestreferat.ru/referat-2531.html>. – Название с экрана.
 52. Гонюкова Л. В. Суспільно-політичні об'єднання: теорія і практика : [Навчально-методичний посібник для вищих навчальних закладів] / Л. В. Гонюкова, Б. М. Максимець. – К. : Генеза, 2009. – 240 с.
 53. Господарська культура, або взаємодія понять «культури» і «ринку». Відмінність підходів [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://timebiz.ru/293>. – Назва з екрану.
 54. Данилов А. А. Политические партии и движения на современном этапе / А. Данилов, М. Дубровский. – Харьков, 1991.
 55. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрану.
 56. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2859-12>. – Назва з екрану.

57. Дилигенский Г. Г. Российский политический спектр / Г. Дилигенский // Мировая экономика и международные отношения. – 1992. – № 4. – С. 31–43.
58. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов / Г. Г. Дилигенский. – 2-е изд., испр., доп. – М. : Новая шк., 1996. – 351 с.
59. Димитров Р. Организация, движение, институт / Р. Димитров // Общественные самостоятельные движения: проблемы и перспективы. – М., 1990. – 173 с.
60. Дмитренко О. Посібник для молодіжних громадських організацій / О. Дмитренко. – Київ, 2003. – 252 с.
61. Довідкові матеріали про становище молоді та хід реалізації державної молодіжної політики в Україні. – К. : УкрНДІ проблем молоді, 1997. – 149 с.
62. Досвід та проблеми здійснення державної молодіжної політики в Україні на регіональному рівні (на прикладі Харківської та Хмельницької областей). – К. : Український інститут соціальних досліджень, 1998. – 82 с.
63. Закон України «Про об'єднання громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2460-12>. – Назва з екрану.
64. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=281-14>. – Назва з екрану.
65. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2998-12>. – Назва з екрану.

66. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25 червня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. – Назва з екрану.
67. Запесоцкий А. С. Эта непонятная молодежь : Проблемы неформальных молодежных объединений / А. Запесоцкий – М. : Профиздат, 1990. – 223 с.
68. Звіт про проведення в області Тижня молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gromada-ks.blogspot.com/2011/07/05072011.Html>. – Назва з екрану.
69. Здравомыслова Е. А. Проблемы формирования и организации новых общественных движений / Е. Здравомыслова // Перестройка: новые общественные явления, новые исследовательские подходы. – Л., 1990. – С. 88–94.
70. Здравомыслова Е. А. Парадигмы западной социологии общественных движений / Е. Здравомыслова. – Санкт-Петербург : Наука, 1993. – 172 с.
71. Здравомыслова Е. А. Социологические подходы к анализу общественных движений / Е. Здравомыслова // Социологические исследования. – 1990. – № 7. – С. 90–96.
72. Зенченко В. А. Политическая культура студенческой молодёжи в условиях становления гражданского общества : Пособие / В. А. Зенченко, Н. В. Павлова, Г. И. Степанов. – Минск : БГПУ, 2006. – 35 с.
73. Зиммель Г. Проблемы социологии. Социальная дифференциация. Социологически-психологические исследования / Г. Зиммель // Зиммель Г. Избранное. – М., 1996. – 247 с.
74. Интервью с Нилом Флигстином: «Многие исследователи начали активно интересоваться происхождением рынков...» // Экономическая социология, 2010. – Т. 11. – № 1. – С. 7–16.
75. Кагарлицкий Б. Глобализация и новые социальные движения / Кагарлицкий Б. // Методологія, теорія та практика соціологічного

- аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. – Харків : Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2002. – С. 172–178.
76. Какие же факторы влияют на формирование протестного потенциала и протестной активности? [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://student.km.ru/ref_show_frame.asp?id. – Название с экрана.
 77. Камышанов В. И. Зарубежные молодежные организации / В. И. Камышанов, М. О. Литовская. – М. : Молодая Гвардия, 1989. – 494 с.
 78. Карась А. Розвиток демократії як здійснення громадянського суспільства / А. Карась // Громадські ініціативи. – 2000. – № 2. – С. 17–21.
 79. Климова С. Возможны ли массовые общественные организации в России? / С. Климова // Десять лет социологических наблюдений. – М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2003. – С. 245–255.
 80. Ковалева А. И. Социальный статус молодежи / А. И. Ковалева // Социология молодежи : Тезисы докладов и выступлений на II Всероссийском социологическом конгрессе «Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы»: В. 3 т. – М. : Альфа – М, 2003. – Т. 3. – С. 36–48.
 81. Когнитивные исследования. Когнитивный анализ социальных движений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kartinamira.info/science/86-cognition.> – Название с экрана.
 82. Кодин М.И. Современный политический процесс в России: общественно-политические объединения и политическая элита / Кодин М. // Теоретико-методологические проблемы исследования. – М., 1997. – С. 63–64.
 83. Конвенция о правах ребенка // Нова освіта України. – 1992. – № 3. – С. 5–8.

84. Константиновский Д. Л. Динамика неравенства. Российская молодежь в меняющемся обществе: ориентации и пути в сфере образования (от 1960-х годов к 2000-му) / Д. Л. Константиновский. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 344 с.
85. Конституційне право України : підручник [для студ. вищ. навч. закл. і асп.] / [упоряд. О. Ф. Фрицький]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 535 с. – (Навчальне видання).
86. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Просвіта, 1996. – 78 с.
87. Конституционный статус общественных организаций в СССР. – М., 1982. – 145 с.
88. Коробельникова Л. А. Социализация молодежи в условиях деинституционализации украинского общества / Л. Коробельникова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Збірник наукових праць. – Харків, 2002. – С. 547–550.
89. Корнієвський О. Вибереш позицію – обереш долю / Корнієвський О. // Віче : Теоретичний і громадсько-політичний журнал. – 1995. – № 4 (37). – С. 85–92.
90. Корнієвський О. А. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні / О. А. Корнієвський, В. М. Якушик. – К. : Київ. братство, 1997. – 132 с.
91. Косенко Е. И. Некоторые методологические вопросы изучения политических отношений молодежи в буржуазном обществе / Е. И. Косенко // Международное молодежное движение. Вопросы теории и методологии : Сб. науч. трудов. – М., 1983. – С. 66–78.
92. Костина Н. Б. Социальный институт как общественное явление : автореферат диссертации на соискание научного звания кандидата философских наук: 09.00.09 / Костина Н. Б. – Свердловск, 1982. – 18 с.
93. Критика буржуазных теорий молодежи / [Коллектив авторов под рук. В. Фридриха]. – М. : Прогрес, 1982. – 335 с.

94. Крусян А. Територіальна громада і публічна влада в сучасній Україні / А. Крусян // Юридический вестник. – 2002. – № 3. – С. 96–101.
95. Кузьминець О. В. Сучасна молодіжна політика в Україні : досвід розробки проблем практичної реалізації / Кузьминець О. В., Мельниченко В. І., Немирівський Я. В., Погорілко В. Ф. // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : Збірник наукових публікацій УкрНДІ проблем молоді за підсумками виконання наукових програм і проектів у 1995 році. – К. : А.Л.Д., 1996. – Вип. 5. – С. 7–16.
96. Кулик В. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива / В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький. – К. : Центр дослідження проблем громадянського суспільства, 2000. – 460 с. – (Дослідження).
97. Лаперони Д. Социология социальных движений / Лаперони Д. // Журнал социологии и социальной антропологии. Современная французская социология. Том 2. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 60–73.
98. Литвин В. Громадянське суспільство: нові образи, старе бачення / В. Литвин. – День. – 2002. – 28 лют.
99. Лубчак В. Молодь–етно–драйв – 2010 : [І молодіжний фестиваль національних меншин у м. Херсоні] / Вадим Лубчак // Новий день. – 2010. – № 28 (8 лип.). – С. 16.
100. Луков В. А. Молодежное движение в социалистическом обществе. Вопросы теории и практики / В. А. Луков. – М., 1987. – 317 с.
101. Луков В. А. Тезаурусная концепция молодежи / В. Луков // Социология молодежи : Тезисы докладов и выступлений на II Всероссийском социологическом конгрессе «Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы». В 3 т. – М. : Альфа-М, 2003. – Т. 3. – С. 122–128.
102. Лупанов В. Н. Теоретико-методологічні парадигми та підходи в дослідженні соціальних інститутів [Електронний ресурс] /

- В. Н. Лупанов. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1292>. – Назва з екрану.
103. Мазурін М. «Дорослі» проблеми. Молодіжні ЗМІ в пошуках стандартів / М. Мазурін – День. – 2003. – 2 лип.
 104. Массовые движения в современном обществе / [под ред. С. В. Патрушева]. – М., 1990. – 352 с.
 105. Между народом и властью / РАУ. – М. : Луч, 1993. – 85 с.
 106. Международное молодежное движение: вопросы теории и методологии. – М., 1983. – 278 с.
 107. Борисова Ю. В. Методологія та методи соціальних досліджень : Навчальний посібник / Ю. В. Борисова. – К. : ДЦССМ, 2003. – 216 с.
 108. Митрохин С. Феномен протопартии / Митрохин С. // Век XX и мир. – 1991. – № 10. – С. 24.
 109. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи / за ред. В. М. Бесчасного. – Донецьк : Донецький юрид. ін-т Донецького національного ун-ту, 2005. – 272 с.
 110. Миллс Р. Властвующая элита / Миллс Р. – М. : Прогресс, 1959. – 543 с.
 111. Молодежный обмен между Востоком и Западом: отчеты, факты, мнения участников. – К. : Академпрес, 1994. – 185 с.
 112. Молодежь в меняющемся обществе : Региональный мониторинговый доклад. – № 7. – UNISEF, 2000. – 377 с.
 113. Молодежная политика. Информационный бюлетень. Серия № 1–115. – М., 1995 – 1996. – 120 с.
 114. Молодежные и детские общественные объединения: проблемы приемственности деятельности и исследований : Сборник докладов и выступлений. – М. : Логос, 2002. – 252 с.
 115. Молодіжні НУО в Україні та світі: [зб. ст.] / ред. – упоряд. Л. Кудіна, ред. – упоряд. Н. Демчук, ред. – упоряд. О. Обухівська – К. : Молодіжна альтернатива, 2005. – 101 с.

116. Молодіжна політика : проблеми та перспективи [Текст] : [збірник наукових праць] / Львів. облдержадмін., Упр. у справах сім'ї та молоді, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Каф. правознавства, соціології та політології; [наук. ред. С. А. Щудло]. – Дрогобич : [ДДПУ імені І. Франка], 2010. – 438 с.
117. Молодіжний рух Києва : Інформаційний збірник – К. : ПП «Гнозис», 2000. – 240 с.
118. Молодожен Ю. Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України : Університетські наукові записки / Ю. Б. Молодожен / Хмельницький ун-т управління та права. – Хмельницький. – 2006. – № 2 (18). – С. 348–352.
119. Молодь України в дзеркалі соціології / За заг. ред. О. Балакіревої і О. Яременка. – К. : УІСД, 2001. – 210 с.
120. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : Збірник наукових публікацій УкрНДІ проблем молоді за підсумками виконання наукових програм і проектів у 1997 році. – Х. : НВФ «Студцентр», 1998. – Вип. 7. – 256 с.
121. Молодь Херсонщини. Статистичний збірник / Головне управління статистики у Херсонській області. № 06 / 2 – 4 / 290 від 28.09.2010 р.
122. Мэй К. Персональная идентичность и социальное изменение: некоторые теоретические размышления / К. Мэй, Э. Купер // Реферативный Журнал : Социальные и Гуманитарные науки : отечественная и зарубежная литература. Социология. Серия II. – 1996. – № 3. – С. 73–79.
123. Наврузов Ю. Категорія «громада» в сучасному лексиконі місцевого самоврядування / Наврузов Ю. // Збірник наукових праць УАДУ. – 2000. – Вип. 1. – С. 272–289.
124. Неоінституціоналізм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rin.ru/doc/i/44648p3.html>. – Назва з екрану.

125. Неформальное общественное движение – М. : АОН ; Белгород : Упрполиграфиздат, 1990. – 127 с.
126. Неформальные объединения молодежи: вчера, сегодня... А завтра? : Сб. ст. / Высш. комер. шк. при ЦК ВЛКСМ, Науч. отд.; [редкол.: Семенова В. В. (отв. ред.) и др.]. – М. : ВКШ, 1988. – 68 с.
127. Нове покоління незалежної України (1991-2001 роки) : Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 року) / Кол. авторів В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 211 с.
128. Нодар Джин. Философское [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vse-knigi.su/auth/6208>. – Название с экрана.
129. Нормативно-правова база діяльності громадських молодіжних організацій / Редкол.: В. П. Банах, С. В. Зелінський, А. Г. Зінченко та ін. – К. : Четверта хвиля, 2001. – 388 с.
130. Нормативно-правове забезпечення освіти : інструктивно-методичні листи МОН України [у 4 ч.]. – Х. : Основа, 2004. – Ч. 4. – 174 с.
131. Норт Дуглас. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Норт Дуглас ; пер. с англ. А. Н. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. – М. : Фонд экономической книги “Начала”, 1997. – 180 с. – (Современная институционально-эволюционная теория).
132. Общая и прикладная политология : учебное пособие / [под общ. ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова]. – М. : МГСУ: Союз, 1997. – 992 с.
133. Общественно-политические институты и движения : проблемы теории и истории : Зб. наук. пр. – Л. : Наука, 1991. – 163 с.
134. Общественные организации в политической системе (аспекты взаимодействия с партиями, государственными органами, трудовыми коллективами) : [зб. наук. пр.] – М., 1984. – 173 с.

135. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп / М. Олсон ; перевод с английского Е. Окороченко / Под ред. Ю. Парамонова. – М. : Фонд экономической инициативы, 1995. – 174 с.
136. Олсон М. Возвышение и упадок народов. Экономический рост, стагфляция, социальный склероз. Пер. с англ. – Новосибирск : ЭКОР, 1998. – 432 с.
137. Орзіх М. І. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування / Орзіх М. І. // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. – 1995. – № 1. – С. 67.
138. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Неоінституціоналізм пошуки альтернативи пануючої ортодоксії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/380/50/1/8/>. – Назва з екрану.
139. Отечественные записки : Журнал для медленного чтения. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/?numid=21&article=980#prsfrm>. – Название с экрана.
140. Павлова Т. В. Социальные движения как фактор трансформации институциональной среды: проблемы теории / Павлова Т. // Полис. – 2008. – №5. – С. 113–124.
141. Панагушина О. Соціалізація дітей підліткового віку у діяльності молодіжних організацій : монографія / За ред. Н. Слюсаренко. – Херсон : РІПО, 2010. – 248 с.
142. Панасюк В. Молодіжні громадські організації – суб'єкт молодіжної політики / В. Панасюк // Юридический вестник. – 2007. – № 2. – С. 31–35.
143. Парсонс Т. Общий обзор / Парсонс Т. // Американская социология : Перспективы. Проблемы. Методы. – М. : Прогресс, 1972. – С. 360–378.
144. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем //

- Американская социологическая мысль : [тексты] / Под ред. В. И. Добренкова. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 462–478.
145. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / Перепелиця М. – К. : Український інститут соціальних досліджень, український центр політичного менеджменту, 2001. – 242 с.
 146. Плетников Ю. К. О природе социальной формы движения / Ю. Плетников. – М. : Высшая школа, 1974. – 267 с.
 147. Плакіда Р. Можливості місцевих молодіжних організацій у вирішенні проблем молоді / Роман Плакіда // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 114–121.
 148. Поговорим о гражданском обществе. – М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2001. – 133 с.
 149. Поговорим о гражданском обществе. – М. : Логос, 2001. – 133 с.
 150. Погорілко В. Ф. Муніципальне право України. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15660212/pravo/funktsiyi_povnovazhennya_teritorialn_ih_gromad. – Назва з екрану.
 151. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні : монографія / Ю. Й. Поліщук / за ред. Н. Г. Ничкало – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – 432 с. – Бібліогр.: С. 352–384.
 152. Положення про Порядок проведення конкурсу проектів та програм, розроблених обласними молодіжними громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді та сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cmc.ks.ua/youth/295> – 2011– 05 – 17 – 13 – 53 – 28. – Назва з екрану.
 153. Постанова № 348 від 20 березня 1998 року «Про Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні («Молодь України»)» [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348-98-%EF>. – Назва з екрану.

154. Постанова №1059 від 18 червня 1999 року «Про стан реалізації державної молодіжної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1059-99-%EF>. – Назва з екрану.
155. Постанова № 140 від 26 лютого 1993 року «Положення про порядок легалізації об'єднань громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=140-93-%EF>. – Назва з екрану.
156. Постанова «Про сприяння діяльності Українського національного комітету молодіжних організацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-96-%EF>. – Назва з екрану.
157. Плоский К. В. Молодіжний громадський рух як чинник державотворення в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління : спеціальність : 25.00.01 – теорія та історія державного управління : захищена 16.12.2009 р. / Плоский Костянтин Вікторович. – К., 2009. – 238 арк. – Бібліогр. : арк. 216–238.
158. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1998 року) : Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України / О. М. Балакірєва, О. А. Ганюков, В. А. Головенько та ін. – К. : PrintXPress, 1999. – 151 с.
159. Про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 року) : Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 211 с.
160. Пригожин А. И. Социология организаций / Пригожин А. – М. : Наука, 1980. – 256 с.

161. Результати моніторингового опитування населення України стосовно становища молоді. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 2000. – 23 с.
162. Розанов В. В. Цель человеческой жизни / Розанов В. // Смысл жизни : Антология. – М., 1994. – С. 597.
163. Саппа М. М. Соціальні рухи як чинник створення незалежних громадських організацій / М. М. Саппа // Вестник Международного Славянского университета. Серия «Социология». – 2001. – Т. IV. – № 5. – С. 89–91.
164. Саханенко С. Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування / С. Саханенко. – Одеса : ОФ УАДУ, 2001. – С. 81–89.
165. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : [навч. посіб.] / Євген Володимирович Сірий. – К. : Атака, 2004. – 479 с.: іл. – (Навчальне видання).
166. Скриптунова Е. А. О предпочтениях городской молодежи / Е. Скриптунова, А. Морозов // Социологические исследования. – 2002. – № 1. – С. 105–107.
167. Славіна К. Херсонщина збирає нових зірок : [І молодіж. фест. "Зірки нової хвилі" в смт Лазурному Скадов. р-ну] / Кіра Славіна // Булава. – 2007. – № 31/32 (9 авг.). – С. 16.
168. Соколов М. Субкультурное измерение социальных движений : когнитивный поход [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://subculture.narod.ru/texts/book2/sokolov.htm>. – Название с экрана.
169. Сокурянская Л. Г. Проблема субъектности в современной социологии / Сокурянская Л. Г. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи. – 2003. – № 577. – С. 24–30.
170. Солонтай О. Державна фінансова підтримка громадських організацій в Україні / Олександр Солонтай // Громадянське суспільство. – 2010. – № 1. – С. 13–21.

171. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. / П. Сорокин. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
172. Социология общественных движений: Концептуальные модели исследования : Сборник научных трудов. – М., 1992. – 287 с.
173. Социология общественных движений: // Под ред. В. В. Костюшева. – М. – СПб. : Наука, 1992. – 234 с.
174. Социологический справочник. – К. : Политиздат Украины, 1990. – 382 с.
175. Сошнікова І. "Молодь без кордонів" починається з Каховки : [про діяльн. молодіж. громад. об-ня] / Ірина Сошнікова // Каховська Зоря. – 2010. – № 31/32 (15 квіт.). – С. 3.
176. Сунцова О. О. Місцеві фінанси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// pidruchniki.ws/14400912/finansii/funktsiyi_teritorialnoyi_gromadi_rol_pravoviy_status](http://pidruchniki.ws/14400912/finansii/funktsiyi_teritorialnoyi_gromadi_rol_pravoviy_status). – Назва з екрану.
177. Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року. – Херсон : Наддніпряночка, 2009. – 273 с.
178. Сурмін Ю. Місцеве самоврядування та громадянське суспільство: моніторинг суспільної думки / Ю. Сурмін // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2000. – Вип. 2(2). – С. 11–23.
179. Сусоров В. Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века / Сусоров В. – Херсон, 1997. – 35 с.
180. Сучасний молодіжний рух в Україні : Довідник. – К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1997. – 216 с.
181. Тарасов А. По другую сторону баррикад / А. Тарасов // Дружба народов. – 2007. – № 1. – С. 136–142.
182. Тевено Л. Організована комплексність: конвенції координації й структура економічних утворень / Л. Тевено // Західна економічна соціологія: хрестоматія сучасної класики // Під ред. В. В. Радаєва. – М. : РОССПЭН, 2004. – С. 281–303.

183. Темкина А. А. Женское движение как общественное движение: история и современность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ic.omskreg.ru/~cognitiv/history/cd/p1g4.htm>. – Название с экрана.
184. Теория конфликта Ральфа Дарендорфа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.man-world.info/content/view/279/93/>. – Название с экрана.
185. Теории массового общества. Социологический словарь // Мир словарей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/sociology/Teorii-Massovogo-Obschestva-9234.html>. – Название с экрана.
186. Типы и разновидности современных общественных движений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.paruszakona.ru/?p=198>. – Название с экрана.
187. Толковый словарь русского языка : В 4 т. [Электронный ресурс] / Под ред. Д. Н. Ушакова; Репринтное издание. – М., 1995; М., 2000. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/> – Название с экрана.
188. Третій сектор в Україні: проблеми становлення / Під кер. Шевченка М. Ф. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 2001. – 173 с.
189. Турен А. Введение к методу социологической интервенции / Турен А. // Новые социальные движения в России. – М., 1993. – С. 9–10.
190. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии / Турен А. / Пер. с фран. Е. А. Самарской. – М. : Научный мир, 1998. – 204 с.
191. Турен А. Социальные движения, революция и демократия / Турен А. // Свободная мысль. – 1991. – № 14. – С. 32–43.
192. Турчинов І. Є. Проблеми визначення правового статусу територіальних громад в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2010_1/doc/2/12.pdf. – Назва з екрану.
193. Указ Президента «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=1165%2F96>. – Назва з екрану.
 194. Указ Президента «Про першочергові заходи щодо державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1284%2F99>. – Назва з екрану.
 195. Указ Президента «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=221%2F2001>. – Назва з екрану.
 196. Управління освіти і науки Херсонської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uon.ks.ua/index.php?page=home>. – Назва з екрану.
 197. Участь молоді у прийнятті рішень на місцевому рівні : Звітна карта за результатами дослідження громадської думки молоді міста. – Херсон : ТДС, 2008. – 16 с.
 198. Философский энциклопедический словарь / [сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М. : ИНФРА – М, 1997. – 576 с.
 199. Флигстин Н. Рынки как политика: политико-культурный подход к рыночным институтам / Н. Флигстин // Экономическая социология, 2003. – Т. 4. – № 1. – С. 45–63.
 200. Флигстин Н. Поля, власть и социальные навыки: критический анализ новых институциональных течений / Н. Флигстин // Экономическая социология, 2001. – Т. 2. – № 4. – С. 28 – 55.

201. Флігстін Н. Доповідь на семінарі з методології викладання соціології [Текст] / Флигстин Н. – Москва, березень 1999. – рукопис.
202. Характеристика неоинституционализма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://bibliofond.ru/download_list.aspx?id=487915. – Название с экрана.
203. Херсонська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/uk/frontend/news/last>. – Назва з екрану.
204. Херсонський обласний центр зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/khe/control/uk/index>. – Назва з екрану.
205. Хозяйственная культура, или взаимодействие понятий «культуры» и «рынка». Различие подходов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://timebiz.ru/293>. – Название с экрана.
206. Час приймати рішення : Посібник для молоді / Упорядн. О. Жукова. – Херсон : МО «Нова генерація», 2007. – 50 с.
207. Черкашина Т. О. Теорії «масового суспільства» та «колективної поведінки» як інструмент аналізу суспільних рухів / Т. Черкашина // Молодь в умовах нової соціальної перспективи : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції конференції. – Житомир, 24 – 25 березня 2011 року. – С. 307–310.
208. Чернова Л. Є. Етнонаціональні територіальні спільноти України як об'єкт соціологічного дослідження / Чернова Л. Є. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Збірник наукових праць. Випуск 16. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 480–483.
209. Чи комфортно жити в Херсоні? : Звітна карта за результатами дослідження громадської думки молоді міста Херсона / Упорядник В. Купрій. – Херсон : МО «Нова генерація», 2007. – 16 с.

210. Чугаєвська Л. Міжнародна діяльність українських емігрантських студентських організацій (1920-1930-ті роки) / Л. Чугаєвська // Історичний журнал. – 2008. – № 4. – С. 57–63.
211. Штомпка П. Социология социальных изменений / Пер. с англ. ; под ред. В. А. Ядова; Институт «Открытое общество». – М. : АСПЕКТ – ПРЕСС, 1996. – 416 с.
212. Шмелев А. А. Молодежные культурные и социальные движения в России. / Шмелев А. // Социологические движения. – 1998. – № 3. – С. 107–110.
213. Щепаньский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепаньский ; общ. ред. и послес. А. Румянцева ; пер. с пол. М. Гуренко. – М. : Прогресс, 1969. – 240 с.
214. Ямпольская Ц. А. Общественные организации и развитие советской социалистической государственности / Ц. А. Ямпольская. – М., 1965. – 256 с.
215. Ямпольская Ц. А. Общественные организации в СССР. Некоторые политические и организационно-правовые аспекты / Ямпольская Ц. – М., 1972. – 189 с.
216. Яницкий О. Н. Экологическое движение / О. Яницкий // Социологические исследования. – 1989. – № 6. – С. 26–38.
217. Яницкий О. Развитие экологических движений на Западе и Востоке Европы / О. Яницкий // Социологические исследования. – 1992. – № 1. – С. 32–39.
218. Яницкий О. Н. Эволюция экологического движения в современной России / О. Яницкий // Социологические исследования. – 1995. – № 8. – С. 15–26.
219. Coser Lewis. The Function of Social Conflict / Coser Lewis. – New York : The Free Press ; London : Collier Macmillan Limited, 1964.
220. Diani M. The Concept of Social Movement / M. Diani // The Sociological Review. – 1992. – 356 p.

221. Eyerman R. Modernity and social movements / R. Eyerman // Social change and modernity / Ed. by H. Haferkamp and N. Smelser. – Berkeley et al[^] Univ of California press, 1992. – P. 37–54.
222. Eyerman R. Social Movements: A Cognitive Approach / R. Eyerman, Jamisson A. – Pennsylvania State University Press, 1991. – 192 p.
223. Giddens A. Modernity and Self – Identity: Self and Society in the Late Modern Age / Giddens A. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1991. – 256 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://books.google.ru/books?id.> – Назва з екрану.
224. Giddens A. Modernity and Self – Identity / A. Giddens – Stanford : Stanford University Press, 1991. – 264 p.
225. Melucci A. Challenging Codes: Collective Action in the Information Age / A. Melucci – Cambridge, 1996. – 447 p. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://books.google.ru/books?id.> – Назва з екрану.
226. Mills C. W. The power elite / C. Mills – N. Y., 1957. – P. 269-297.
227. McCarhty J. D. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory / J. D. McCarhty, M. N. Zaid // American Journal of Sociology. – 1973. – № 8. – P. 67–93.
228. Sociology: Contemporary. Readings / Ed. By John Stimson, 1988. – 402 p.
229. Tilly Ch. From Mobilization to Revolution / Ch. Tilly. – Michigan, 1978.

ДОДАТКИ

Додаток А

Віковий та національний склад населення Херсонщини

Таблиця А.1.

Чисельність населення (постійного) за віковими групами по області²
(осіб; на 1 січня)

	2010	2011	2012
Обидві статі	1097768	1091999	1086805
у тому числі у віці, років			
до 14 включно	162400	161652	161292
15–29	248206	243846	239207
30–39	155380	156061	156152
40–49	161497	157678	154353
50–59	158262	157361	158265
60–69	103209	102236	101548
70 і старші	108814	113165	115988
Жінки	589932	586752	583781
у тому числі у віці, років			
до 14 включно	79321	78903	78653
15–29	121131	118835	116521
30–39	78562	78658	78458
40–49	85139	83192	81317
50–59	87625	87134	87655
60–69	62961	61964	61182
70 і старші	75193	78066	79995
Чоловіки	507836	505247	503024
у тому числі у віці, років			
до 14 включно	83079	82749	82639
15–29	127075	125011	122686
30–39	76818	77403	77694
40–49	76358	74486	73036
50–59	70637	70227	70610
60–69	40248	40272	40366
70 і старші	33621	35099	35993

² Чисельність молоді, яка постійно проживає в місті Херсоні та Херсонській області (за інформацією Держкомстату в Херсонській області) на 01.03.2013 р. склала 256 тис. 359 осіб.

Національний склад Херсонщини
(у % до загальної кількості постійного населення)³

Все населення	100,0
у тому числі:	
українці	82,0
росіяни	14,1
білоруси	0,7
татари	0,5
вірмени	0,4
молдовани	0,4
турки	0,3
кримські татари	0,2
інші національності	1,4

³ Дані таблиці наведені за інформацією Державного комітету статистики у Херсонській області.

Додаток Б

Молодь Херсонщини: зайнятість та житло

Таблиця Б.1.

**Кількість незайнятої молоді у віці 15–35 років, яка перебувала на обліку
Державної служби зайнятості по містах і районах у 2012 році⁴**

	Кількість громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, які перебували на обліку впродовж 2012 р. – усього, осіб	З них молодь у віці до 35 років, осіб	У % до	
			загальної кількості громадян, не зайнятих трудовою діяльністю	2010 р.
Херсонська область	40207	17937	44,6	88,3
м.Херсон	8447	4117	48,7	90,4
м.Нова Каховка	3024	1430	47,3	90,1
Райони:				
Бериславський	1866	788	42,2	90,1
Білозерський	1818	801	44,1	103,6
Великолепетиський	1150	491	42,7	93,0
Великоолександрівський	1257	542	43,1	97,7
Верхньорогачицький	887	350	39,5	70,0
Високопільський	1077	421	39,1	75,9
Генічеський	2099	942	44,9	83,7
Голопристанський	2352	1174	49,9	99,5
Горностаївський	1169	527	45,1	85,4
Іванівський	1019	382	37,5	74,6
Каланчацький	1458	580	39,8	78,2
Каховський ¹	2868	1334	46,5	86,8
Нижньосірогоський	1350	483	35,8	97,8
Нововоронцовський	1466	554	37,8	96,2
Новотроїцький	1247	566	45,4	76,3
Скадовський	2548	1095	43,0	95,2
Цюрупинський	1811	832	45,9	88,7
Чаплинський	1294	528	40,8	67,3

⁴ Дані таблиці наведені за інформацією Державного комітету статистики у Херсонській області.

**Молоді сім'ї, які перебувають у загальній квартирній черзі,
по міськрадах та районах області⁵**

	У державному фонді та у фонді житлово-будівельних кооперативів, одиниць			У % до загальної кількості сімей та однаків, що перебували у черзі на кінець року		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Херсонська область	2794	2877	2818	12,6	13,2	13,3
Херсонська міськрада	1601	1657	1597	11,5	12,3	12,1
Новокаховська міськрада	888	898	916	31,7	30,9	31,3
Райони						
Бериславський	20	26	25	3,9	5,4	5,4
Білозерський	31	34	28	41,3	42,5	31,5
Великолепетиський	—	—	—	—	—	—
Великоолександрівський	7	9	10	13,2	15,5	15,6
Верхньорогачицький	—	—	—	—	—	—
Високопільський	—	—	1	—	—	9,1
Генічеський	15	14	17	1,9	2,0	2,4
Голопристанський	27	25	25	13,0	14,0	14,6
Горностаївський	10	1	—	7,2	0,5	—
Іванівський	4	2	—	7,7	3,8	—
Каланчацький	4	—	—	2,7		—
Каховський	49	49	57	3,7	3,8	4,7
Нижньосірогозький	—	5	6	—	10,4	11,8
Нововоронцовський	30	30	30	45,5	42,9	41,1
Новотроїцький	11	12	12	6,7	7,5	6,4
Скадовський	14	15	20	3,4	3,8	5,4
Цюрупинський	29	40	15	2,5	3,4	1,4
Чаплинський	54	60	59	16,2	19,7	18,7

⁵ Дані таблиці наведені за інформацією Державного комітету статистики у Херсонській області.

Додаток В

Захворюваність населення Херсонщини: зв'язок із статтю та віком

Таблиця В.1.

Захворюваність населення Херсонщини на активний туберкульоз за статтю та віковими групами⁶ (чисельність хворих з уперше в житті встановленим діагнозом на 100 тис. осіб відповідного віку і статі)

	2010	2011	2012
Обидві статі			
Усього	124,2	110,4	107,1
у тому числі особи у віці, років			
15–17	67,1	55,1	40,8
18–24	150,2	130,4	111,1
25–34	243,4	200,0	184,2
Жінки			
Усього	73,2	65,3	65,4
у тому числі особи у віці, років			
15–17	69,4	69,5	52,8
18–24	139,9	110,1	96,3
25–34	161,9	136,8	131,8
Чоловіки			
Усього	183,5	162,9	155,5
у тому числі особи у віці, років			
15–17	65,0	41,7	29,5
18–24	159,9	149,4	124,9
25–34	324,3	262,6	235,8

⁶ Дані таблиці наведені за інформацією Державного комітету статистики у Херсонській області.

Додаток Д
Сучасна молодь України: кар'єра⁷

Таблиця Д.1.

Оцінки кар'єрних шансів

Варіанти відповідей на питання «Кому простіше зробити кар'єру в Україні?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
Жінкам	16,6
Чоловікам	38,4
Однаково	38,7
Важко відповісти	6,3

Таблиця Д.2.

Оцінка шляхів пошуку роботи

Варіанти відповідей на питання: «Як найкраще шукати роботу?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
За допомогою рідних та знайомих	66,3
Шукати вакансії в Інтернеті	43,1
Самостійно розсилати резюме	37,2
Шукати вакансії в газетах, збірниках	25,1
Розміщати резюме на безплатних кадрових Інтернет-ресурсах	17,3
За допомогою оплачуваних кадрових агентств	8,7
Розміщення об'яв в газетах, збірниках	7,8
Інше	1,2
Важко відповісти	5,3

Таблиця Д.3.

Труд та навчання

Варіанти відповідей на питання: «Чи суміщаєте Ви трудову діяльність та навчання?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
Працюю час від часу	41,4
Працюю постійно	16,2
Тільки навчаюсь	40,1
Важко відповісти	2,3

⁷ Наведені дані взято з результатів всеукраїнського соціологічного дослідження на тему «Сучасна молодь України», що проводилося Київським інститутом проблем управління імені Горшеніна з 1 по 20 березня 2013-го року. Було опитано 2000 респондентів віком від 15 до 21 року в містах з населенням більше 100 тисяч, розташованих в 24 областях України та АР Крим. Вибіркову сукупність побудовано з урахуванням віку, полу, типу населеного пункту, де мешкає респондент. Погіршеність репрезентативності – в межах 2,2%.

Додаток Е
Сучасна молодь України: сім'я⁸

Таблиця Е.1.

Взаємовідносини із батьками

Варіанти відповідей на питання: «Як часто Ви сперечаєтеся з батьками?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
Часто	22,4
Іноді	71,1
Ніколи	5,3
Важко відповісти	1,2

Таблиця Е.2.

Політичні погляди молоді і батьків

Варіанти відповідей на питання: «Чи співпадають Ваші політичні погляди з поглядами батьків?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
Так, співпадають	31,2
Не співпадають, але батьки не нав'язують мені свою думку	42,7
Не співпадають, та батьки нав'язують мені свою думку	10,6
Політикою не цікавлюся	15,5

Таблиця Е.3.

Тип родини

Варіанти відповідей на питання: «Ви живете в родині...?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
Повній (батько й мати)	67,3
Неповній (або батько, або мати)	24,2
Живу з вітчимою/мачухою	4,5
Сирота, не маю родини	1,1
Живу в названій родині	0,6
Відмова відповісти	2,3

Таблиця Е.4.

Тип житла

Варіанти відповідей на питання: «Де Ви проживаєте?»	Відповіді респондентів у % до опитаних
З батьками в їхній квартирі (будинку)	58,3
У власній квартирі (будинку)	22,4
Знімаю квартиру, кімнату	10,6
У гуртожитку	7,4
Відмова відповісти	1,3

⁸ Наведені дані взято з результатів всеукраїнського соціологічного дослідження на тему «Сучасна молодь України», що проводилося Київським інститутом проблем управління імені Горшеніна з 1 по 20 березня 2013-го року. Було опитано 2000 респондентів віком від 15 до 21 року в містах з населенням більше 100 тисяч, розташованих в 24 областях України та АР Крим. Вибіркову сукупність побудовано з урахуванням віку, полу, типу населеного пункту, де мешкає респондент. Погіршеність репрезентативності – в межах 2,2%.

Додаток Ж
Сучасна молодь України: інформація⁹

Таблиця Ж.1.

Відповіді респондентів на питання «Чи змогли би Ви прожити без...?»

Варіанти відповідей	мобільного телефону	інтернету	спілкування в соцмережах
Точно так	7,2%	9,8%	23,2%
Скоріше так	11,3%	16,1%	23,8%
Скоріше ні	34,7%	32,8%	24,2%
Точно ні	45,5%	39,5%	25,4%
Важко відповісти	1,3%	1,8%	3,4%

Таблиця Ж.2.

**Відповіді респондентів на питання
«Чи користуєтесь Ви Інтернетом та як часто?»**

Варіанти відповідей	Відповіді респондентів у % до опитаних
Постійно, щодня	71,9
Кілька разів на тиждень	19,3
Кілька разів на місяць	3,9
Не менше 1 разу на шість місяців	0,9
Не користуюсь	2,9
Важко відповісти	1,1

Таблиця Ж.3.

**Відповіді респондентів на питання
«Чи користуєтесь Ви соціальними мережами та як часто?»**

Варіанти відповідей	Відповіді респондентів у % до опитаних
Постійно, щодня	62,4
Кілька разів на тиждень	28,6
Кілька разів на місяць	7,3
Не менше 1 разу на шість місяців	1,3
Не користуюсь	0
Важко відповісти	0,4

⁹ Наведені дані взято з результатів всеукраїнського соціологічного дослідження на тему «Сучасна молодь України», що проводилося Київським інститутом проблем управління імені Горшеніна з 1 по 20 березня 2013-го року. Було опитано 2000 респондентів віком від 15 до 21 року в містах з населенням більше 100 тисяч, розташованих в 24 областях України та АР Крим. Вибіркову сукупність побудовано з урахуванням віку, полу, типу населеного пункту, де мешкає респондент. Погіршеність репрезентативності – в межах 2,2%.

Відповіді респондентів на питання
«Для чого Вам необхідний доступ до Інтернету?»

Варіанти відповідей	Відповіді респондентів у % до опитаних
Для пошуку будь-якої інформації	65,8
Для роботи, навчання	58,7
Для спілкування на форумах, в чатах, соцмережах	47,6
Слухати музику, дивитися фільми, читати книги	41,1
Стежити за новинами, подіями в світі та країні	39,6
Для користування електронною поштою	33,1
Грати в ігри	24,6
Для пошуку нових друзів, близьких за інтересами	23,4
Для спілкування із рідними	22,2
Для здійснення покупок	10,5
Дивитися сайти еротичного змісту	4,5
Інше	1,2
Важко відповісти	0,6

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73003.
 Тел.: +38(0552) 32-67-05, 32-67-31; факс 49-21-14; e-mail: office@ksu.ks.ua; http://www.kspu.edu
 МФО 852010 код за ЄДРПОУ 02125609 р/р 3522 4201 000120;
 3521 9001 000120 банк ГУДКСУ в Херсонській обл.

24.04. 2015 р. № 01-28 / 1034
 На № _____ від _____ 201__ р.

АКТ ПРО ВИКОРИСТАННЯ

на факультеті психології, історії та соціології херсонського державного
 університету наукових результатів дисертаційної роботи
 Черкашиної Тетяни Олександрівни

Застосування запропонованих Черкашиною Тетяною Олександрівною положень щодо дослідження та аналізу функціонування молодіжних організацій в умовах конкретної (у нашому випадку, херсонської) територіальної спільноти та перспективи подальшого розвитку молодіжного руху в умовах перехідного періоду суспільства дали можливість виявити, що молодіжні рухи та організації як соціальні явища виникають як потреба в суспільно-політичній рефлексії у важкий період політичних та соціальних трансформацій суспільства з метою виконання багатьох державних функцій, що особливо актуально для кризових періодів змін. Зокрема, було запропоновано авторське визначення «суспільного руху», «молодіжного руху», «молодіжної організації»; досліджено особливості та характерні умови, в яких проживає херсонська територіальна спільнота; виділено сучасні етапи розвитку молодіжних рухів та організацій Херсонщини й обґрунтовано перспективи розвитку молодіжних формувань в умовах херсонської спільноти; обґрунтовано теоретико - методологічні засади дослідження та запропоновано використовувати концепцію неоінституціоналізму під час вивчення та дослідження молодіжних рухів та організацій.

Результати теоретичного аналізу і практичних досліджень знайшли застосування у підготовці лекцій та практичних занять з наступних навчальних дисциплін: «Соціологія: загальний курс» для студентів I курсу денної та заочної форм навчання спеціальності «Соціальна робота», студентів III курсів спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Психологія», «Історія» загальним обсягом 792 години; «Громадські об'єднання в

Україні» для студентів I курсу денної та заочної форм навчання спеціальності «Соціальна педагогіка» загальним обсягом 180 годин.

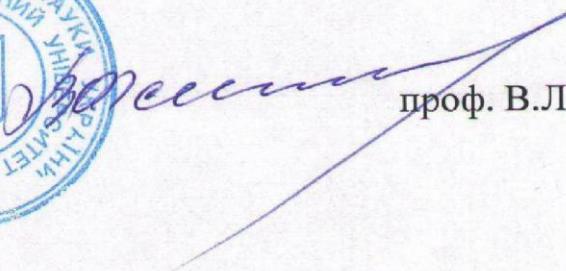
Результати наукової роботи «Функціонування молодіжних рухів та організацій в умовах територіальної спільноти сучасного українського суспільства (на прикладі Херсонської області)» також використовуються у діяльності громадських організацій міста Херсона, зокрема у ХОМГО «Інститут соціальних технологій» та студентському волонтерському русі «Власний вибір».

Декан факультету психології,
історії та соціології

проф. І.В.Шапошникова

Проректор з наукової роботи

проф. В.Л.Федяєва